

בעזה"י

שירת התורה

חג הסוכות – שמע"צ
שמחת תורה – וזאת הברכה
שנת תשפ"ז
שנה ו' גליון 313

תוכן העניינים

טעם פסול אתרוג פחות מכביצה.....	יט
אי שייך פסול לא מינכר לקיחה בפחות מכביצה.....	יט
אי שייך כתותי מיכתת שיעוריה בשיעור אתרוגיט.....	יט
בענין תרי הלכתא.....	כ
בענין אושפיזין.....	כא
האם יש ענין לשמוח כששמו כשם האושפיזא.....	כא
בביאור אושפיזא דיצחק אבינו.....	כא
השייכות בין רבי יצחק בש"ס ויצחק אבינו.....	כב
עניני שמיני עצרת ושמחת תורה	כב
גודל קדושת יום שמיני עצרת.....	כב
יסוד מנהג שמחת תורה.....	כג
למה נקבע שמחת תורה דוקא בשמע"צ.....	כג
שמחת תורה הוא השלמה לחג הסוכות.....	כג
התורה בעצמה שמחה בשמחת תורה.....	כד
עיקר קריאת וזאת הברכה להמשיך כוחו של משה לדורות.....	כה
הפטרה דשמחת תורה בחיזוק שמירת תורת משה.....	כה
דברי השפ"א בכבוד התורה הקדושה.....	כה
סדר יומו של מו"ז הג"ר בנציון ראקאו זצ"ל בחג הסוכות	כה
הנהגות וד"ת ממו"ז הג"ר יעקב סניידערס זצ"ל ואביו הג"ר בנציון הי"ד	כו
עניני סוכה.....	כו
לולב.....	כו
עניני יו"ט.....	כו
חול המועד.....	כז
הושענא רבא.....	כז
שמיני עצרת.....	כז
שמחת תורה.....	כז
ביאור הקפידא לא להחליף ערבות כל יום.....	כח
ביאור מנהג מרן החת"ס זי"ע.....	כח
שכח יעלה ויבוא במוצאי יו"ט לחוה"מ אי חוזר על אתה חוננתנו.....	כט
פרשת וזאת הברכה	לא
משרע"ה הנחיל אור התורה ע"י תרי"ג מצוות לא משרע"ה מילא את ישראל בברכת התורה.....	לא
החלק בא"י הוא חלקם בתורה.....	לב
הברכה הוא התפשטות הארת התורה גם בתוך הטבע.....	לב
וזאת הברכה היא עיקר חתימת התורה.....	לב

עניני חג הסוכות	ד
סוכות זכר למדבר ול"ש לאסיף.....	ד
סדר הפסוקים במצות סוכה וד' מינים.....	ד
מה שהוקדם דיני סוכה לדיני לולב במס' סוכה.....	ה
לטעם הרשב"ם סוכה שייך לאסיף.....	ה
קהלת בסוכות דוקא.....	ו
ד' מינים סימן לנצחון בדין.....	ו
השמחה המיוחדת בחג הסוכות הוא על כפרת עוונות.....	ז
חזרת עניני הכבוד בסוכות.....	ז
שתי ענינים בעניני הכבוד.....	ז
ה"א רבתי דפ' האזינו.....	ז
גודל קדושת הסוכה.....	ח
הד' מינים מכשירין אותנו להארת הסוכה.....	ח
למה לא עושין זכר לבאר ומן.....	ח
בארמון המלך לא חסר כלום.....	ט
מה שהיו"ט והמס' נקראים ע"ש מצות סוכה דוקא.....	ט
דברי חיזוק לסוכה וד' מינים מהגרצ"מ שליט"א.....	ט
בענין השפעות הסוכה.....	ט
בענין השפעות ד' מינים.....	י
השפעת השמחה בחג הסוכות.....	יא
בענין פסולת גורן ויקב.....	יא
בבית אנו לא מרגישים מה שהי' בשדה.....	יא
ענין בירור הפסולת הוא העלאת הגשמיות.....	יא
ענין חג הסוכות הוא בירור אוכל מתוך פסולת.....	יא
ענין מיעוט פרי החג.....	יב
מי שבידו לעשות סוכה או ד' מינים איזה יעדיף.....	יב
דו"ד בין הרב מווירצבורג ומחותנו הערוך לנר.....	יג
האם נאמר פסול גזולה בדפנות הסוכה.....	יד
האם גזולה הוא פסול בחפצא או בקיום הגבראיד סתירא בדעת הגר"ח.....	טו
אי דין שואל שלא מדעת פוסל.....	טו
למה בד' מינים בעי' לכם יותר מסוכה.....	טז
ד' מינים הוא להכשיר אברי כל יחיד ויחיד.....	טז
הקולות בסוכה לעומת החומרות בד' מינים.....	טז
השייכות בין שיעור אתרוג ושיעור אבן קינוח.....	יז
יופי האתרוג והנרמז בזה תלוי בשיעור קינוח מצואת העוונות.....	יח
שם יום כיפור ע"ש הקינוח.....	יח

תוכן העניינים

האם יששכר מפסיד משכר שלולט האם שכרו של זבולון תלוי בדרגת הלימוד של יששכר.....לט שמחת זבולון הוא ענין שמחת תורהמ השותפות הוא דוקא עם יששכר ולא עם לוימ אוכלים מאכל אחדמ הגעפילטע פיש החזיר בתשובהמא מי כתב שמונה פסוקים אחרונים בתורה.....מא ביאור הא דיחיד קורא אותםמא פסוקים אלו היו ככתובים שניתן ע"מ לכתוב מיד מב..... הקושיות בד' הגר"ח בהבדל בין נביאים לכתובים מב..... ענין כתיבה בדמע דע"י הבכי נחשב כאילו משה חימב קברו של משה מפקיע הרגשת פריקת עול.....מג ל"ש להיות יותר עניו ממשה.....מג	תינוק מתחיל עם תורה צוה לנו משהלג תכלית החזרת התורה לכל האומותלג בשמחת תורה אנו קוראים גם וזאת הברכה וגם מעשה בראשיתלג כח מלכות הוא לאסף ולאחד את העםלג כוחו של אמירת תהיליםלד שבח שבט לוי בחטא מריבהלה מה ששבט לוי יכלו לסכן עצמם בברית מילה.. לה המעלות הנצרכות כדי להיות מנהיג ישראללו מכח שאיפת בנימין זכה לחלק שה"י מיועד לו.. לו ענין השותפות בין יששכר וזבולוןלו האם צריך התנאה מפורשת לפני הלימודלו איך ע"י החזקת תורה נחשב כאילו למד בעצמו לח..... עיקר מצות ת"ת שיתרבה תורה בעולםלח האם יכול לתמוך באחר שיצליח בלימוד יותר ממנו.....לח מה שלומדים עם זבולון בעוה"בלט
--	---

לתגובות להנצחות ולקבלת הגליון במייל

שמעון יצחק ראקאוו

0527614717

syrakow79@gmail.com

שיעור שבועי (עברית) בביהמ"ד משובב נתיבות

אור ליום חמישי משעה 11 - 11:30

אפשר לשמוע בקול הלשון: 7-916717 - 03-6171111

בענגלאנד: 7-916717 - 02 08-1917000

או בקו משובב נתיבות-7-0733718341

עניני חג הסוכות

הנה ביו"ט סוכות הבא עלינו לטובה, יש הרבה ענינים, אבל העיקר מה שנוגע לדורות הם מצות סוכה, וארבע מינים, ולפי פשטות הכתובים הם שני ענינים שלא קשורים זל"ז כלל, ועוד דלא נראה שיש איזה קשר בין חג הסוכות לר"ה ויו"כ.

ומתחלה יש לנו לעיין בסדר הפסוקים בפ' אמור וינדב ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי הִזֶּה חַג הַסֻּכּוֹת שִׁבְעַת יָמִים לֵה' בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן מִקְרָא קֹדֶשׁ כָּל מְלָאכָת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: שִׁבְעַת יָמִים תִּקְרְבוּ אֵשָׁה לֵה' בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי מִקְרָא קֹדֶשׁ יִהְיֶה לָכֶם וְהִקְרַבְתֶּם אֵשָׁה לֵה' עֲצֶרֶת הוּא כָּל מְלָאכָת עֲבֹדָה לֹא תַעֲשׂוּ: אֵלֶּה מוֹעֲדֵי ה' וְגו' אַךְ בַּחֲמִשָּׁה עָשָׂר יוֹם לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בְּאַסְפְּכֶם אֶת תְּבוּאֹת הָאָרֶץ תַּחֲגֹּוּ אֶת חַג ה' שִׁבְעַת יָמִים בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן שִׁבְתוֹן וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי שִׁבְתוֹן: וְלִקְחֶתֶם לָכֶם בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן פָּרִי עֵץ הָדָר כַּפֹּת תְּמָרִים וַעֲנַף עֵץ עָבֹת וְעַרְבֵי נָחַל וּשְׂמַחְתֶּם לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיכֶם שִׁבְעַת יָמִים: וְחָגַתֶּם אִתּוֹ חַג לֵה' שִׁבְעַת יָמִים בַּשָּׁנָה חֶקֶת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי תַּחֲגֹּוּ אִתּוֹ: בַּסֻּכּוֹת תֵּשְׁבוּ שִׁבְעַת יָמִים כָּל הָאֲזָרָח בְּיִשְׂרָאֵל יֵשְׁבוּ בַּסֻּכּוֹת: לְמַעַן יֵדְעוּ דֹרֹתֵיכֶם כִּי בַּסֻּכּוֹת הוֹשַׁבְתִּי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהוֹצִיאִי אוֹתָם מִמִּצְרָיִם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם: [ויקרא כג פסוקים לג – מג]

סוכות זכר למדבר ול"ש לאסיף

הרי דמתחיל דבט"ו לחודש השביעי ישנו חג של שבעת ימים הנקרא חג הסוכות שבו יש איסור מלאכה וחובת קרבנות, ואח"כ כתוב שכיון שזמן זה חלה בשעה שאוסף תבואתו יראה לחוג ¹ את חג ה' שבעת ימים

¹ בביאור לשון תחג ע"פ חז"ל חגיגה י: ילפי' מגז"ש דהכוונה להשלמת קרבן חגיגה, אולם עי' בהעמק דבר [דברים טז טו] ד"מ"מ אין מקרא יוצא מידי פשוטו ג"כ, ובכלל לשון תחוג משמע שמחה הבאה בריקודים ומחולות כמש"כ בס' שמות ה' ג' בלשון ויחגו לי, דמשמע שמחת ריקודים לפני ה' היינו וגילו ברעדת קודש, וה"ע משמעות תחוג לה' אלהיך וכדאי בחגיגה י: דחגו חגא הוא. וזהו דאי' במדרש רבה פ' אמור פ"ל עה"פ שובע שמחות את פניך דסוכות יש שבע שמחות סוכה וד' מינים וחגיגה ושמחה, ומקשה אם שמחה למה חגיגה ואם חגיגה למה שמחה, ומשני אמר ר' אבין משל לשנים שנכנסו אצל הדין ולית אנן ידעין מאן נצח אלא מאן דנסיב בעיין בידיה אנן ידעין דהוא נצוחיא, כך ישראל ועובדי כוכבים היו באין ומקטרגין לפני הקדוש ברוך הוא בר"ה ולית אנן ידעין מאן נצח אלא במה שישאל יוצאין מלפני הקדוש ברוך הוא ולולבין ואתרוגין בידיהן אנו יודעין דישראל אינון נצוחיא, ופי' המפרשים חגיגה היינו קרבן חגיגה, ונתקשו בפי' הקושיא אם חגיגה למה שמחה כו' וגם בפי' הישוב, ולי נראה שאין הפי' קרבן חגיגה דא"כ אמאי לא חשיב ראיא ג"כ, אלא פי' חגיגה היינו ריקודים, וזהו דמקשה למאי נצטוינו על שמחה וחגיגה הרי היינו הך, ומשני דהוא אות על הניצוח כמו לולב שמורה על הניצוח, ומעתה ניחא דכתיב תרי מ"ע, דמצות ריקוד אינו מצד שמחה כדרך השמחה שמביאה לידי ריקוד, אלא ריקוד הוא לאות על הניצוח, וא"כ אפשר דאפילו אינו שמח בלב מכ"מ מצוה לרקוד עכ"ל הנצי"ב. וע"ע בתוספות יום טוב ר"ה פ"א מ"ב בהא דנתייחד שם חג לסוכות טפי מפסח ועצרת במשנה

ובתוספת יום השמיני, ולכן יקח ד' מינים ז' ימים וכתוב שוב שיחוג את חג ה' שבעת ימים ושיהי' בחודש השביעי.² ורק אח"כ כתוב מצות סוכה לזכר ליציאת מצרים. והנה טעם מצות ד' מינים א"ש דלכ' הוא לשמחת האסיף לכן לוקח ד' מינים מן השדה להודות להקב"ה על האסיף, אולם מצות סוכה שהוא זכר ליציאת מצרים שהי' להם ענני כבוד או סוכות ממש, ל"ש לאסיף כלל והו"ל להיות בפסח שהוא זמן עשיית זכר ליציאת מצרים, וזהו קו' הטור הידוע בס' תרכ"ה ותי' דא"כ לא הי' ניכר כיון דבלא"ה יוצאים בסוכה, ולט"ז שם באמת בעיקר הוא רק זכר ליציאת מצרים, אולם כבר העיר העמק ברכה מדברי הרמב"ן עה"ת נשם פסוק מ"ג שכתב עיקר הזכרון הוא איך שיכלו להחזיק מעמד במדבר גם ללא קורת גג ע"י השגחת ה' וענני הכבוד, ובפסח עשה זכר לעיקר היציאה ובתחלת החורף עשה זכר לנס הקיים במדבר. נמצא דאין הסוכה זכר לעצם היציאה רק על ההשגחה בהיותם במדבר.

אבל לפ"ז עדיין מה שאנו עושין אותו דוקא בחג הסוכות ל"ש לאסיף ולא לד' מינים ובמקרה נודמנו לפונדק אחד. ולא משמע כן דהרי בפ' ראה [דברים טז] י"ג כ' חג הסוכות תעשה לך באספך מגונך ומיקבך. ואחז"ל [סוכה י"ב] דקאי על עשיית הסוכה שהסכך צריך להיות מפסולת גורן ויקב, הרי דמצות סוכה קשור לחלק האסיף דהסכך יש לו להיות דוקא מפסולת גרן ויקב שאסף עכשיו מן השדה ושם לא הוזכר כלל מצות ד' מינים.

סדר הפסוקים במצות סוכה וד' מינים

עוד יש להעיר ³ מה שהדגשנו לעיל, דשם בפ' אמור מתחיל "בחמשה עשר יום לחדש השביעי הזה חג הסוכות שבעת ימים לה'" הרי דכבר מתחלת הפרשה נקרא חג הסוכות, וא"כ לכ' עיקר שם החג ע"ש מצות סוכה, מאידך בהמשך פי' הכתוב איסור מלאכה וקרבן, ואח"כ מצות ד' מינים ושם לא הוזכר שם חג הסוכות רק בחמשה עשר יום בחודש השביעי יחוג את חג ה' שבעת ימים, וביום הראשון של אותה חג יקח ד' מינים, ורק

שם, וכן ברפ"ג דשקלים וכן בספ"ז דנדרים. ובמשנה ה' פרק בתרא דבכורות ואע"פ ששלשתן בשם חגים נקראו בכתוב מ"מ מלת חג הנחתו הראשונה על המחול והריקוד, אי לאו ג"ש דמדבר מדבר כמ"ש בספ"ק דחגיגה. והר"ק כפי הפשט מפרשו כן מענין ריקוד וטיפוח לשמחה ובסוכות היתה שמחה יתירה של בית השואבה. לפיכך ראוי הוא להקרא ביחוד בשם חג. ומפני כן אומרים בו בתפלה זמן שמחתנו.

² מה שהוצרך להדגיש שוב שיהי' בחודש השביעי, כ' בדרשות חת"ס ח"א מת. דכיון דבר"ה ע"י השופר מתעורר לתשובה מיראה נעשה בריה חדשה דהראשונות נמחקות, וראוי למנות החיים מחדש לא לזכור הראשונות, והו"ל להיות החודש הראשון, אך כשמגיע חג הסוכות וע"י סוכה וד' מינים מתעורר לתשובה מאהבה, והכל נהפך למפרע לזכיות, א"כ שוב אפשר לחזור ולמנותו לחודש השביעי.

³ כן העירו בקובץ עין הפרשה גליון רכ"ג.

עד יום ראשון ולכן הקדים התנא סוכה. ובהגהות פורת יוסף [המודפס בש"ס] שם כתב משום דד' מינים זימנא דליתא בגבולים כלל מן התורה כגון שחל יום טוב ראשון בשבת, ואז הרבה פסולים דחשיב במתניתין כשרים משא"כ בסוכה. עוד יש להוסיף דמצות סוכה חיובו כל רגע ורגע, אבל מצות סוכה הוא רק לרגע דמדאגביה יצא. ומ"מ יש להעיר דא"כ למה בפסוק כתוב קודם מצות ד' מינים. ועוד דלדבריהם מה שכל המסכתא נקרא ע"ש מצות סוכה הוא רק במקרה, כיון דהותחל במצוה זו, אבל וודאי ה' עדיף למצוא פ' שכל עניני סוכות נכללים במצות סוכה, וכן יש להסביר למה כל החג נקרא ע"ש הסוכה וזה כבר כתוב בתחלת הפרשה.

עוד העיר ידידי הרב יעקב מילצקי שליט"א מה דהביא הרמ"א סו"ס תרכ"ד בשם מהרי"ל, דהמדקקים מתחילים מיד במוצאי יו"כ בעשיית הסוכה, כדי לצאת ממצוה אל מצוה, ובס' תרכ"ה הביא שוב מהרי"ל דמצוה לתקן הסוכה מיד אחר יו"כ, [עיי"ש במשנב סק"ב למה הזכירו פעמיים] ולא הזכיר שיש ענין להתעסק עם הד' מינים,⁷ מבואר דעיקר ענין חג הסוכות הוא מצות סוכה.⁸ ועוד בדברי הזוה"ק [רע"מ אמור צח:] שאומרים לפני התקיעות מבואר דאחרי ר"ה ויו"כ יעקב בורח מפני עשיו לתוך הסוכה, שנאמר "וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֶשָׂו לְדִרְכּוֹ שְׁעִירָה: וַיַּעֲקֹב נִסַּע סִפְתָּה" ⁹ [בראשית לג פסוקים טז – יז] ולא הוזכר כלל ענין ד' מינים.

לטעם הרשב"ם סוכה שייך לאסיף

והנה לרשב"ם בפ' אמור [שם פסוק מ"ג] א"ש הכל דפי' דבאספך את תבואת הארץ ובתיך מלא כל טוב דגן תירוש ויצהר, תזכרו כי בסוכות הושבתי את בני מ' שנה במדבר בלא יישוב ובלא נחלה, ומתוך כך תתנו הודאה למי שנתן לכם נחלה ובתיכם מלאים כל טוב ואל תאמרו כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, ולכן דוקא בזמן אסיפה יושבין בסוכה לזכר שלא ה' להם נחלה

בסוף פ' מצות ישיבה בסוכה. ובטעמא דקרא פ' אמור כ' דכיון דהתחיל בעניני קרבנות הקדים ד' מינים ששייכים יותר למקדש דמצותו שם כל ז'. ובמגלה עמוקות [דרוש לחג הסוכות] ביאר דרצה להסמיך ענין סוכה למנורה דסוכה נגד ענני כבוד שהוא בזכות אהרן, וציווי המנורה ה' לאהרן. ובהגהות חכמת שלמה על שו"ע סי' תרכ"ה הביא ממש"כ בספרו קהלת יעקב דרוש לסוכות שנת תקצ"ז לדייק ממה שהוקדמו ד' מינים בקרא, דמי שיש לו אפשרות לבחור בין ד' מינים או סוכה יעדיף את הלולב והטעם דהוא פרסומי ניסא, ⁴ כמ"ש במדרש תנחומא פרשת אמור [אות יח] שבו נודע שישראל זכו בדין, אולם יש להעיר בדבריו וכן לכל הפירושים לעיל, דעדיין לא נתבאר בכ"ז דלמה כל החג נקרא ע"ש הסוכה וכן הוא תחלת הפרשה, ונר' מזה דעיקר חפצא של החג הוא ע"ש הסוכה וד' מינים הוא מצוה שיש לקיים בתוך חג זה.

מה שהוקדם דיני סוכה לדיני לולב במס' סוכה

כן יש להעיר דעיקר המסכת דכתוב בו כל דיני החג נקראת מסכת סוכה כיון שמתחלת עם דיני סוכה, וכבר העירו האחרונים בתחלת המס' למה הקדים דיני סוכה לפני דיני ד' מינים שהוקדמו בקרא, ובערוך לנר שם הוסיף להעיר גם ע"פ הכלל דאידי דזוטרי מילייהו פסיק ושרי להו דאמרינן בכמה מקומות בש"ס [שבועות ג. בכורות יג.] ה' לו להקדים דיני ד' מינים דזוטרי מדיני סוכה ות' דדיני סוכה דפתח בהו הם דיני עשיית סוכה והם בכלל מצות חג הסוכות תעשה דילפינן מיני' בדף ט. מצות עשיית סוכה, גם מבואר בדף מו. דמברכים שהחיינו בשעת עשיי', הרי דהעשיי' היא מצוה לעצמה, ⁵ ודיני עשיית סוכה נוהגין קודם סוכות, והם הנשנים בפרק קמא, ולכן הקדים אותם למצות ד' מינים שאינם רק לימי החג, [וכוון לזה בהערות הגריש"א שם ⁶] ועוד אפי' מצות ישיבת סוכה שנשנה בפ' ב' קדים לד' מינים ששייבה היא כבר בליל ראשון ונטילת ד' מינים לא חל

⁴ עי' לקמן שהארכנו בשאלה זו.

⁵ לשיטתו בערוך לנר מכות ח. במה דפשיטא לי' לרש"י שם ד"ה השתא דעשיית סוכה חשיב טפי מצוה מהחטבה אף דהעשייה ג"כ רק להכשר הישיבה, כיון דעצם העשיי' הוי מצוה ממה דמברכין עליו שהחיינו, ולחד מ"ד בירושלמי מברכין גם לעשות סוכה כמש"כ התוס'. והא דבאמת נחשבת העשיה מצוה, י"ל משום דהתורה כתבה וצותה העשיה כדכתיב חג הסוכות תעשה לך דהיינו העשי' ולא הישיבה, שהרי בסוכה כו: דרשינן מיני' למר עשה סוכה הראוי' לך ולמר עשה סוכה בחג. עכ"ד ערל"ג. ע"ע לשון השאלות ריש קסט ובהעמק שאלה באריכות נפלאה. ולשון ירושלמי שבת פ"א ה"ב "ולא מודי ר' שמעון בן יוחי שמפסיקין לעשות סוכה ולעשות לולב" [הובא בתו' מו"ק ט: ד"ה כאן] ויל"ע אי לעשות בדוקא ולשיטתם דעשיית סוכה מצוה, אולם לכ' לאו דוקא דהרי עשיית הלולב בוודאי אינו מצוה וא"כ לכ' הכוונה לעצם קיום המצוה ולא להכנתה. וע"ע שו"ת בנין שלמה ח"א סי' מ"ג.

⁶ והביאו הגרי"צ זילברשטיין שליט"א בשמו בספרו חשוך חמד ריש מס' סוכה.

⁷ אולם במטה אפרים תרכ"ד סט"ו כתב שיעיין בד' מינים שלו במוצאי יו"כ לראות אם אין בו קילקול, דזה הכשר מצוה ויש בזה התעסקות במצוה מיד אחר יו"כ, וכ"כ בכה"ח סק"ד שמצוה להתעסק גם בד' מינים מיד אחרי יו"כ, ומ"מ מדלא הוזכר זה במהרי"ל ורמ"א מבואר דעיקר ההתעסקות צ"ל בסוכה.

⁸ ובערוך השולחן סי' תרכ"ד ס"ז כתב דמי שאין לו מה לעשות ילמוד קצת ממש' סוכה או מדיני סוכה ולמחרת יו"כ יתחיל לעשות הסוכה מיד, ובכף החיים שם סק"ה דמי שחלוש או שצריך עזרה מאחרים, לפחות ידבר עם בני ביתו בעניני סוכה.

⁹ ובספה"ק [ברכי יוסף סי' תרכ"ד סק"ג ובמורה באצבע ט' אות רפ"ה מועד לכל חי יט קי וקב הישר סי' צה עיי"ש באריכות] הביאו פסוק זה לסמך שיש לבנות הסוכה מיד אחרי יו"כ שהי' עסק עם השעיר לעזאזל. ובשור"ת אבני נזר או"ח סימן תנט הביא זה להוכיח מה שאמר בדרשתו דחיוב עשיית סוכות חל בעצמותו במוצאי יום הכיפורים מיד ויש בו משום אין מעבירין על המצוות אם ידחתו לאחר שבת.

ד' מינים סימן לנצחון בדין

אלא דעדיין לא נתבאר איך יש לחג הסוכות קשר והמשך לר"ה ויו"כ שהם גם בחודש השביעי. אולם חז"ל בתנחומא אמור כבר עשו קשר בין חג הסוכות לימי הדין בזה שפירשו דמש"כ ולקחתם לכם ביום הראשון היינו ראשון לחשבון עוונות, אחרי שהתרצה להם הקב"ה ביו"כ,¹² ובדעת זקנים אמור כ"ג מ' הביא בשם מדרש ויק"ר ל' ב' דאחרי ימי הדין שנכנסו גם הגוים לדין אין אנו יודעין מי ניצח, אמר הקב"ה טלו לולביכם בידיכם והכל יודעים שזכיתם בדין, משל לשני בני אדם שנכנסו לדון לפני המלך ולא היו יודעים הבריות מי נצח אלא מי שהוא יוצא במקל לבן או תפוח בידו אז יודעים מי שהוא זכאי. והחת"ס בדרשות נה: כ' דלכן ניתן מצות ד' מינים דאורייתא דוקא ביום הראשון דרק עד יום זה אנו בטוחים בדין דבד' ימים טרודים במצוות ולא חוטאים, אבל ביום ב' דסוכות כבר לא בטוחים ולכן בבית המקדש נמשך המצוה כל ד' ימים דאם בד' ימים בטוחים מחטא כש"כ בבית המקדש גופא, ולכן לא ניתן דין טמא ודרך רחוקה לחודש השמיני דכבר לא בטוחים מחטא ובזה פ' קרא דפ' אמור ולקחתם לכם ביום הראשון דוקא דהוא ראשון לחשבון עוונות וגו' אולם ושמחתם לפני ה' שבעת ימים כנ"ל חקת עולם וגו' בחודש השביעי תחוגו אותו דוקא ולא אח"כ.

¹² בשלה"ק ריש מס' סוכה דלא יתכן הכוונה כפשוטו דח"ו הותרה הרצועה בפרט שעדיין תלויין בדין עד הוש"ר וגם הסוכה הרי היא גלות לכפר עבירות רק הכוונה בדברך כלל אין עושין עבירות, או שעכ"פ הם עונים מקד' יו"כ ובזכות הטירחא במצוות מתעורר כח מחילת יו"כ לכפר עוונות השנה אבל ח"ו מי שחוטא בימים אלו אדרבה עונשו מרובה, ומציאה רבתא הראה לי ידידי הג"ר צבי וילנסקי שליט"א בספר אוצרות יוסף להג"ר יוסף ענגל זצ"ל הנדפס בדפוס ברשא לשבת שובה דד' ימים אלו הם כמו ימי ביקור לבהמה שמחפשים מומים שלא נראים לעין, לכן רק אחרי טהרת יוה"כ פ' אנו בדרגת צדיקים שהקב"ה מדקדק כחוט השערה, ורק אז מתגלים חטאים כחוט השערה שלא היו נחשבים קודם יו"כ, ועלינו לשוב על חטאים אלו, וזה לשון חז"ל ראשון לחשבון עוונות מלשון וחשב עם קנהו דהיינו דקדוק, ר"ל ראשון לדקדוק עוונות עיי"ש באריכות ובמגיד משרים פ' אמור מ' כפ' ב' בשלה"ק שכ' דהעוונות לא נחשבות בימים אלו דלכוננת דאתגלי ביו"כ עדיין מתנוצץ וזה פ' ראשון לחשבון עוונות, והחת"ס בדרשותיו לשבת הגדול רלד. כ' דכפרת יו"כ נמשך לד' ימים ולזה נקרא יו"כ יומא צומא רבא. וקדושת לוי לשבת שובה דסוכות הוא תשובה מאהבה ואז הקב"ה מונה ועושה חשבון עוונות כדי להפכו לזכיות, ובקונ' חמדת המועדים הביא דלעומת תשל"ך שזרקנו העבירות לנהר, בסוכות דע"י תשובה מאהבה נתהפך לזכיות שואבים אותם מים לניסוך, ולעומת מה שבר"ה הקפדנו לא לאכול אגוזים שג' חטא מחלקים בחג אגוזים לתינוקות [שו"ע תקכ"ט] ומ"מ יש להקפיד לתעשה מצוות חדשות ולא לסמוך על מן העשוי ממילא ע"י תשובה.

ולענין מה שפירשו דלכן לא נכשלים בד' ימים אלו בעבירות כיון שעסוקים וטרודים בהכנת המצוות י"ל בדרך צחות דחוק מהעסק בגשמיות בהכנה למעשה המצוות כגון סוכה ולולב, יש ג"כ המון ענינים בסוכות שצריך להתעמק בהלכה ובאגדה, עניני ישיבת סוכה וכל אחד מהד' מינים בנפרד, חג האסיף ופרי החג, שמחת בית השואבה וניסוך המים, שמחת חג הסוכות, אושפיזין, הושענא רבא, שמע"צ, ושמחת תורה שכולל לימוד פירוש וזאת הברכה ברכת משה ופסירתו וגמרה של תורה, וגם הקפות. וע"י כח ניסוך המים יורד שפע גדול של תורה להשיג כל אלו הענינים.

במדבר ולכן קבע הקב"ה את חג הסוכות בזמן אסיפה דוקא, ומיושב קו' הטור. ולפ"ז א"ש דגם ד' מינים וגם מצות סוכה מקושרים יחד לזמן האסיף. וא"ש שמתחיל עם ד' מינים דמקודם יש לדבר על עצם האסיף ששייך עכשיו ולהודות ע"ז, ורק אח"כ ידבר על מה שיש לעשות זכר למה שהי' במדבר. ומ"מ א"ש מה שצריך החג נקרא חג הסוכות דזה דבר כללי שכולל כל עניני עוה"ז ולא רק חלק האסיף.

וע"ד רעיון זה של הרשב"ם כתבו הרבה מפרשים דענין הסוכה הוא לצאת מדירת קבע לשבת בדירת עראי דהיינו להכיר שאינו בעוה"ז כי אם כגר ולא כתושב ושעולם הזה הוא רק דירת עראי, ע"י כלי יקר כאן נפסוק מ"ב פ' כן בהא דכל האזרח שהוא לשון תושב שבא מצוה זו להפקיע מהרגשת תושב בעוה"ז, ובמלבי"ם דישימו על לב דהעולם הזה הוא מלון אורחים ודירת עראי וזה רמז הסוכה.

קהלת בסוכות דוקא

ועד"ז מפרשים למה קוראים קהלת בחג הסוכות ¹⁰ וכ' במשנ"ב סי' ת"צ סק"ז דכיון דבסוכות הם ימי שמחה וכ' בקהלת ולשמחה מה זו עושה, וק' הרי אדרבה בסוכות צריך להיות בשמחה ולמה לן להפריע שמחה זו, אלא ההסבר הוא דכל שנה חושבים שעיקר השמחה יהי' לו כשיהי' לו מטבח חדש וכמה חדרים יפים עם קרמיקה בבית, ובסוכות מתגלה לו דעיקר השמחה הוא רק הסיפוק רוחני והתלות על הקב"ה וממילא שוב אין לו מקום להצטער על שום דבר.¹¹

¹⁰ מש"כ בתחלת קהלת לשון "הבל הבלים" ולא לשון "ריק" כ' בקונ' חמדת המועדים [לבן אחותי הרב בנציון הלוי דינר שליט"א] דהבל משמעו שיש כאן משהו אלא שחסר משמעות אבל ריק הכוונה שאין כאן כלום, וכן הוא עניני עוה"ז דא"ל דאין כאן כלום רק דיש כאן משהו אלא שנותנים לזה יותר מדי משמעות, וכן הוא בנוסח עלינו "שהם משתחוים ל"הבל וריק" דרי"ק בגי' יש"ו שאמונת הנוצרים אינו כלום דזה דמיון ושקר, אבל הבל י"ל שמתייחס לישמעאלים דמאמינים באל אחד ולכן לא נחשבים עובדי ע"ז, ומ"מ זה חסר משמעות, וזהו ההמשך ומתפללים אל אל לא יושיע [מחמד עם הכולל בגי' ג"פ ל"א] דיתכן שמכוונים להקב"ה אבל הקב"ה לא פונה להם כלל ולא מושיע להם. [וזה פלא על הערבים היום שרואים בעיניים איך הקב"ה עושה לנו ניסים ומצילנו מידם ומ"מ חושבים כל הזמן שעושים רצון ה' וא"כ למה אין אצלם ניסים והשגחה פרטית]

¹¹ אולם דבר חדש ראיתי בקונ' הג"ל שהביא דברי הרמב"ם במוה נבוכים ח"ג פמ"ג כשבא לבאר ענין מצות סוכה ושמיני עצרת וז"ל "וכן יצא מן הבתים לשכון בסוכות כמו שיעשו השרויים בצער שוכני המדברות, לזכור שכן היה ענינו בתחלה, כי בסוכות הושבתי את בני ישראל וגו'... [והושיב אותנו בא"י בבתי יפים ומצויירים רק בזכות האבות עיי"ש] אבל צאתנו מסוכות למועד שני ר"ל שמיני חג העצרת, הוא להשלים בו מן השמחות מה שאי אפשר לעשותו בסוכות אלא בבתי הרחבים ובבנינים" הרי שכ' באמת דלכן שמיני עצרת אחרי סוכות כדי להשלים חלק השמחה שהי' חסר ע"י ישיבה בסוכה.

ענני כבוד בט"ו תשרי. [ונמצא דכל ענני ימים אלו דמ' ימי רצון ויוהכ"פ וסוכות קיבלנו בהשפעת דור המדבר]

שתי עננים בענני הכבוד

וכבר הקשו האחרונים על הגר"א מקרא מפורש בנחמ' ט' י"ט "וְאַתָּה בְּרַחֲמֶיךָ הָרַבִּים לֹא עֲזַבְתָּם בַּמִּדְבָּר אֶת עַמּוּד הָעֲנָן לֹא סָר מֵעֲלֵיהֶם בְּיוֹמָם לְהַנְחֵתָם בְּהַדְרָךְ וְאַתָּה עַמּוּד הָאֵשׁ בְּלִילָה לְהַאֲרִי לָהֶם וְאַתָּה הַדְרָךְ אֲשֶׁר יָלְכוּ בָּהּ" הרי מבואר דגם כשחטאו בעגל לא סילק הקב"ה את הענן, ובבמדבר רבה פ"כ אות י"ט הביאו פסוק זה לבטא אהבת הקב"ה לכלל ישראל, ותי' הגר"א אליהו דיסקין שליט"א דשני עננים הי' בענני הכבוד דהי' הגנה פיזית פשוטה וזה לעולם לא הפסידו, אבל הי' עוד ענין ע"פ מש"כ זוה"ק פנחס רנ"ו דענני כבוד הי' כמו תיבת נח שכ' ע"ז "ויסגור ה' בעדו" שהיינו שהי' כמו אנטונומי' רוחני שהוא מקום נבדל מחוץ למערכת העולם, וע"ד מה שאומרים יחביאנו צל ידו תחת כנפי השכינה, וחלק זה הפסידו בעגל, וזה חזר להם בט"ו תשרי, וגם סוכה הוא מקום נבדל וכמ"ש כי יצפנני בסוכה, ומקום זה הוא כמו שגרונית ארה"ב בתל אביב שלא שולטים שם חוקי הארץ, כן בענני כבוד וסוכה הוא מקום שלא שולטים שם חוקי הטבע. וכן עד"ז הי' ביהמ"ק ובזמנינו ד"א של הלכה שהם מקומות מחוץ למערכת עוה"ז. וכבר העמיק והרחיב בענין זה הגר"א משה שפירא זצ"ל בספרו אפיקי מים סוכות.

עוד בחינה כ' בשפ"א כמ"פ דאחרי טהרת יו"כ יש קטרוגים עלינו על שזכינו לטהרה ולכן אנו בורחים לסוכה, או דהדבר ראשון שאנו עושין הוא להכניס נפשינו תחת הנהגת הקב"ה, וכמו במדבר שכ' לכתך אחרי במדבר.

ה"א רבתי דפ' האזינו

עוד בחינה כתב שפ"א שבע"ת מרגיש שאין לו מקום, וכיון שאין לו מקום הקב"ה נותן לו מקום בסוכה. ויש להוסיף דצורת הסוכה הוא כמו ה"א ב' כהלכתן ושלישית טפח ומרמז לה' רבתי של פ' האזינו הלה' תגמלו זאת, דה"א הוא לשון תמיה היתכן לגמול להקב"ה כך אחרי כל הטובות שעשה לנו וכדהבאנו שם בשם הספורנו דזהו ענין השירה לבטא כמה גדלו טובת הקב"ה עלינו ולכן תמוה ביותר אם לא נשמע לו, וכמה שתגדל התמיהה כך תגדל כח השירה ולכן הה"א הוא רבתי, ועי"ז גופא מרגיש שאין לו מקום מחמת רוב בושע ומזה גופא נעשה סוכה בצורת ה"א שזהו מקומו של הקב"ה [ויש לקרוא "הלה" בייחוד אף שנראה הה"א בנפרד ואצלינו קראו הבעל קורא בנפרד והחזירוהו אח"כ ויל"ע אי זה

ובחיד"א בספרו ראש דוד פ' אמור פי' עפ"י מה דאיתא בקדמונים דד' מינים אינם תחת שליטת שום מלך רק תחת שליטת הקב"ה וא"כ הו"ל כשרביטו של מלך ובה שהקב"ה מרשה אותם להשתמש בהם סי' שמחשיב אותם כבניו וכבודו מחול.

השמחה המיוחדת בחג הסוכות הוא על

כפרת עוונות

ובזה מתבאר ג"כ השמחה המיוחדת שיש בחג הסוכות יותר משאר ימים טובים כמבואר בפסוקים דבפסח לא כ' שמחה ובשבועות כ' רק פעם אחת שמחה ובסוכות כ' ג"פ שמחה, ועמדו בזה חז"ל בפסיקתא דרב כהנא סוכות ותירצו כיון שיש ג' שמחות הממלאות את לב האדם בימים אלו שמחת מחילת עוונות ושמחת הבאת התבואה לבית ושמחת הבאת פירות האילן לבית, וכן מצינו שבמקדש הי' שמחה יתירה בחג הסוכות וכ"כ התו"ט בר"ה פ"א מ"ב דלכן דוקא סוכות נקרא חג בסתמא ע"ש המחול והריקוד כיון דיש שמחה יתירה בשמחת בית השואבה ובזוה"ק ויקרא רנ"ט. דאין בכל השנה ימים שמחים כחג הסוכות. והדברים מתאימים עם ד' השפ"א סוכות תרל"ח עה"פ ולישרי לב שמחה דרך אלו הישרים בלבבותם בלא ליכלוך עוונות שייך שמחה ולכן רק אחרי ימי מחילת עוונות קבע הקב"ה ימי החג שהם ימי שמחה והלל. ובליקוטי יהודה סוכות קכ"ב הביא עוד מקור לזה מד' המדרש שמו"ר ל"ו: עה"פ יפה נוף משוש כל הארץ [תהילים מ"ח ג'] דאדם נכנס למקדש מלא עוונות ומקריב קרבן ומתכפר לו אין שמחה גדולה מזו, וכ"כ ברש"י בתהילים שם.

אולם כ"ז רק מבאר הקשר בין ד' מינים ליו"כ, אולם עדיין לפ"ז לא נתבאר מצות ישיבה בסוכה ושייכותה ליו"כ.

חזרת ענני הכבוד בסוכות

והנה ידועים ד' הגר"א שיר השירים דמיד אחרי יו"כ הראשון התחילו להביא נדבה בשביל המשכן לד' ימים וביום א' דסוכות התחילו בבניית המשכן, ואז חזרו ענני הכבוד שהפסידו ע"י חטא העגל וכן מפורש בתרגום שיר השירים עה"פ עד שיפוח היום ונסו הצללים, ומיושב גם קו' הטור למה עושין דוקא עכשיו זכר לענני הכבוד ולא בניסן, וא"ש דגם כיום כלל ישראל עוסקים במצוות בד' ימים אלו כמו אז, וא"כ הסוכה הוא דומיא דמשכן, וראה משך חכמה פ' משפטים [כ"ג ט"ז] עה"פ חג האסיף דבמשפטים וכי תשא נקרא חג האסיף ורק אח"כ נקרא חג הסוכות וביאר עפ"י הגר"א דלא נצטוו על ענין הסוכה רק בלוחות שניות כשירד משה מן ההר וחזרו

לעיוכבא] וע"ע באריכות בשפ"א בכל השנים בכמה וכמה אופנים בקשר סוכה ליוה"כ.

עכ"פ לפ"ז א"ש שסוכה יש לו המשך ליו"כ, אולם עדיין לא נתבאר השייכות בין ד' מינים לסוכה דהם שתי דברים נפרדים שלשניהם יש המשך ליו"כ אבל אין הד' מינים שייך לסוכה. והרי ידוע דעפ"י אריז"ל [משנ"ב תרנ"א סקל"ד] יש לברך בסוכה דוקא [ובשעה"צ מ"ג לא הבין טעם אריז"ל וכ' דאולי כיון שלא רצה להשהות המצוה נטלו מיד כשקם משנתו בסוכה או שהי' ע"פ סוד ויש אריכות בפוסקים בענין תדיר ואכ"מ]

גודל קדושת הסוכה

ובדברי שפ"א נתבארו הדברים היטב בכמה וכמה אופנים במשך השנים וכ"כ בעוד ספרים וא' הבחינות שכ' הוא דיש להקדים גודל קדושת הסוכה, דמבואר בספרים הקדושים הרי סוכה רומז לעוה"ב וגן עדן וא"י, דהנה בסוכה ט. מבואר דש"ש חל על הסוכה, ובראשית חכמה שער הקדושה פ"ד דמנהג רמ"ק שלא לדבר דברי חול בסוכה דקדושתה גדולה מאד, וסוכה יש לו אור מקיף וכח הגנה מסט"א וכל המקטרגים, וכמבואר ברע"א מהימנא פ' אמור [נדפס לפני התקיעות] דיעקב בורח מעשיו בר"ה ויו"כ ואח"כ נפרד מעשיו ורוצה הקב"ה לשמוח עם בניו בסוכות וכנא' ויעקב נסע סוכתה ושמה משתוב מכל המקטרגים, עוד שם דסוכה היא צילא דמהימנותא ובחיי אהרן הכהן הי' להם ענני הכבוד וכשנפטר נתגלו לאומות, והסוכה הוא כענני הכבוד, ולכ"כ כל האזרח בישראל ישבו בסוכות דכל מאן דאיהו משרשא וגזעא קדישא דישראל ישבו בסוכות תחת צילא דמהימנותא ומאן דליתא מגיזעא ושרשא קדישא דישראל לא יתיב בהו, ולכן אין לגוים שייכות לסוכה כמו שיתברר לעתיד לבוא [ע"ז ג:]: ולכן יש להקפיד שגוי לא יכנס לסוכה.¹³

¹³ עוד הסבר למה אין לגוים שייכות לסוכות ביאר מו"ר הגרמ"י רייזמן שליט"א ע"פ ד' הקדושת לוי דכל ענין חג הסוכות הוא השלמת תשובה מאהבה וכל ענין אהבה הוא לקיים מצוות שלא ע"מ לקבל פרס אבל גוים כל מה שעושים גם כשעובדים חע"ז שלהם לגרמ"י הוא דעבד, והביא מס' עצי חיים לסוכות [לאחי בעל דברי יואל מסטמאר ואביו של הברך משה זי"ע] ליישב קו' התוס' סוכה כט. ל"ל קרא למעט סוכה ולולב הגזול תיפול מצד מצוה הבאה בעבירה ותי' ע"פ המבואר שם בגמ' לענין המכס דהי' ס"ד שכיין שהכל של הקב"ה לא איכפ"ל בגזל דבלא"ה הכל שלו ומבואר במהרש"א דזה שייך רק בעולה שכולו לה' אבל שאר קרבנות דיש ממנו לאדם פשיטא שא"י לעשות מגזל, וא"כ לנחב' לעיל דעיקר ענין סוכות הוא לעשות מאהבה בזה ס"ד שאפשר לעשות מגזל קמ"ל. וביאר מו"ר לפ"ז, הסיפור הידוע על הגר"א ששמח מאד לקיים מצות אתרוג ללא שכר יותר מעצם קיום המצוה, דיש בזה משמעות מיוחדת בחג הסוכות דוקא. וסיפר א' משומעי השיעור ר' אהרן לובינסקי זצ"ל שבשכונתו שערי חסד בירושלים יש גר צדק שהי' לשעבר גלח יפאני שעיקר הטעם שהתגייר לפי שקרא הסיפור הנ"ל על הגר"א והי' לו מזה התפעלות עצומה דאצל הגוים כל ענין ע"ז וגלחים הוא לטובת עצמם שע"ז יקבלו שפע וימחלו עוונותיהם, ויוכלו לעשות מה שרוצים, ובנקודה זו בחר בנו ה' מכל העמים, ובזה מבואר מה

ובסוכה השכינה פורשת כנפי' ואברהם וחמשה צדיקיא אחרנין שווין מדוריהם עמו, ומבואר בפיוט ליל סוכות דשקול נגד כה"ת כולה, ובספרי חסידות הפליאו ביותר בקדושת הסוכה השר שלום מבעלזא [מקרא קודש רכ"ג ע"ב] דסוכה יש לו קדושת ביהמ"ק, ואויר הסוכה הוא אוירא דא"י ממש, ולכן מתפללין "ותזכני לישב על אדמת קודש" היינו שנמשיך לשבת על אדמת קודש, ובתפארת שלמה סוכות דהסוכה הוא כמו ביהמ"ק, ובשפ"א סוכות תרמ"ג דמתנוצץ בו קצת הארת ג"ע, ולכן דירה זו מביאה שמחה, ונאמר ויהי בשלם סוכו ומעונתו בציון רמז דסוכה כא"י, ובחסד לאברהם איתא ועשו לי מקדש בגי' סכ"ת עם האותיות והכולל, וכיון דמבואר גודל קדושת הסוכה א"ש שלא פשוט כ"כ ליכנס לשם, ולזה הוסיף שפ"א דהרי עוה"ב וא"י לא זוכים רק ע"י יסורים ואחרי שנטהרנו מעבירות ע"י התענית דיו"כ אנו ראויים להיות אורחיו של הקב"ה. [תר"מ]

הד' מינים מכשירין אותנו להארת הסוכה

ובזה כ' שפ"א דא"ש למה אנו צריכים ד' מינים דע"י מצות ד' מינים שהם כנגד אברי האדם, האדם נעשה מוכשר לקבל הארת הסוכה, וגם הד' מינים הם מרמזים על כל הדרגות בכלל ישראל כמו שאחז"ל, והד' מינים באים לאגד ולחבר נפשות בני ישראל ורק ע"י האגודה אפשר ליכנס לסוכה דכתיב אהבת כלולותיך לכתך אחרי וגו' שאין יכולין לבוא להמשכה זו להיות נמשך אחר הקב"ה רק ע"י שמכניסים עצמן בכלל ישראל ולכ"כ כל האזרח כל ישראל ראויין לישב בסוכה אחת [תרל"ט] הרי עכ"פ נתבאר היטב דד' מינים הם הם שמכשירין אותנו להארת הסוכה.

למה לא עושין זכר לבאר ומן

והנה כבר נתק' האחרונים [עי' ברכי יוסף סי' תרכ"ה] למ"ד שהוא זכר לענני הכבוד למה לא נעשה זכר למן ובאר, ובבית אלקים למבי"ט שער היסודות פל"ז תי' דמן ובאר הם הכרחיים לחיי אדם, ואנו רוצים לעשות זכר למה שלא הי' הכרח, ועד"ז החת"ס בדרשות נה. ע"פ מש"כ חיי אדם כלל קמ"ו א' לרמז במש"כ בסוכות מלא לרמז גם על סוכות שישבו בה במלחמת סיחון ועוג וזה לסימן שבעצם לא הי' צורך לענני כבוד להגנה דהרי גם סוכות ממש הגין עליהם אז, ומזה מוכרח דכל ענין ענני כבוד

שדוקא בסוף מס' סוכה [וכדאיתא מר' צדוק דכל עניני המס' שייכא למס'] איתא מעשה דבילגה שהיא נתחנכה בצורה שעסק תורה ומצוות הוא עסק של סגולות ושכר, ולכן ברגע שהמזבח לא משפיע עולה למזבח ואומרת עד מתי אתה מכלה ממנום של ישראל וזה היפך ענין סוכות.

שייכים למן ובאר, ולדברינו א"ש דבא להראות דכשהם מסולקים מארמונו של מלך ממילא אין להם לחם ומים דהלחם והמים הי' מחמת קרבתם להקב"ה.

מה שהיו"ט והמס' נקראים ע"ש מצות סוכה

דוקא

ועפ"י כל מה שנתבאר יבואר היטב למה נקרא היו"ט ע"ש מצות סוכה ולא ע"ש ד' מינים, הגם דהוקדמו בפסוק, וכן מה שמס' סוכה הותחל בדיני סוכה ולא בד' מינים ולכן ממילא כל המס' נקרא ע"ש הסוכה, כיון דעיקר פנימיות החג הוא ע"ש מה שאנו זוכים אחרי טהרת יוהכ"פ ליכנס תחת כנפי השכינה ולשבת שם עם האושפזין הקדושים, וד' מינים אינם באים רק להראות שניצחנו בדינו של יו"כ ובזה גם להכשיר ולתקן את האברים שלנו שנזכה ליכנס לסוכה, ובזה א"ש דמצות סוכה שייך בין בזמן המקדש בין שלא בזמן המקדש בין בא"י בין בחו"ל בין ביום בין בלילה בין בחול בין בשבת, שהחסיון בצלו של הקב"ה לא מוגבל לא בזמן ולא במקום וזה בחי' קדושת המקדש ובחי' א"י בכל מקום ונא' כי יצפני בסוכו ביום רעה וי"ל דהכוונה גם במצב של חושך וגלות הסוכה מלווה אותנו, ¹⁵ אבל מצות ד' מינים אינם אלא להכשיר אותנו לסוכה וכן מה שבא ע"ש האסיף גם לא נוגע תמיד, דעני אין לו קרקע, וגם בגלות אין לנו קרקעות, נצי' לקמן מש"כ בשם שפ"א דענין האסיף הוא השפע הגשמי לגוים וישראל מקבלים פנימיות השפע, והבאנו מהגר"ח קלופט שליט"א דזה שאין לנו שדות הוא חלק מן הגלות וגם שהלחם שלנו בא מקמח חו"ל כיון דהשפע מגיע להגוים ולכן עיקר המצוה דאורייתא הוא רק במקדש שאז אנחנו בשלימות השמחה והעשירות, אבל בגבולין המצוה דאורייתא הוא רק ביום הראשון וגזרו ע"ז שאינו דוחה שבת ושאר הימים הם רק דרבנן.

דברי חיזוק לסוכה וד' מינים מהגרצ"מ שליט"א

כיון שביארנו קצת ענין הסוכה והד' מינים נביא בזה מקצת מדבריו המלהיבים של מו"ר הגרצ"מ זילברברג שליט"א להכנה לקדו' הסוכה וד' מינים:

בענין השפעות הסוכה

"ידוע הפלגות עצומות מצדיקים בגודל קדושת הסוכה, דלפשוטו צ"ע טובא דמה כל הרעש לזכור כי בסוכות הושבתי וגו' בפרט למ"ד סוכות ממש, הרי הניסים שיש לנו כל רגע ורגע בכל נשימה ונשימה הוא הרבה יותר גדול מלהיות מוגן במדבר מן החמה והשרב. וא'

הי' לכבוד כלל ישראל, ¹⁴ וחיד"א תי' [ראש דוד פ' אמוה] דרק ענני כבוד הי' מיוחד לישראל ולא לערב רב, או שענני הכבוד ניתן להם בלי תלונו. ובבני יששכר במאמרי תשרי תי' ע"פ מה דנקט בפשיטות כמו הפסוק בנחמ' הנ"ל דגם בחטא העגל לא הפסידו הענני כבוד כלל, וזה הי' חידוש דהרי אהרן שבזכותו הי' ענני הכבוד הי' חלק מחטא העגל ואעפ"כ לא נסתלק, והטעם דע"י החטא יחזרו אח"כ בתשובה ויהי' לזה השפעה עצומה לדורות כל ענין יוכ"פ וי"ג מדות והקב"ה לקח כ"ז בחשבון, ולכן לא נסתלקו ענני הכבוד וא"כ הזכר לענני הכבוד הוא המשך לכוחו הגדול של יהכ"פ וכן התשובה שקיבלנו.

בארמון המלך לא חסר כלום

ולנתבאר לעיל בגודל קדושת הסוכה וזה בחי' ג"ע ועוה"ב וק"ק אנו נכנסים בזה לארמונו של הקב"ה, יש לתרץ בפשיטות, דכיון שאנו נמצאים בבית המלך ממילא לא חסר כלום, דהיעלה על הדעת דמי שמוזמן בבית המלך לא יותן לו לאכול ולשתות, וא"כ זה כבר תוצאה ואין צורך להדגיש. וידידי הרב אליהו לוונשטיין שליט"א הראה לדברי תנחומא פ' חקת דכשהתלונו על הלחם הקלוקל ואמרו שאין לחם ואין מים, סילק הקב"ה הענני כבוד ועי"ז גופא באו הנחשים השרפים, להראות מה שקורה בסילוק ענני הכבוד, ונראה מזה דענני כבוד

¹⁴ החת"ס לעיל שם נג: נקט כד"פ דלמ"ד סוכות ממש הכוונה לשעת מלחמת סיחון ועוג וכ"כ הרוקח בהל' סוכה, ופי' בזה טעם שנשים פטורות מסוכה דנשים לאו בני כיבוש מלחמה נינהו, ולר"א דענני כבוד הי' כ' דענין ענני כבוד הוא שע"י חטא העגל פלטם הענן וע"י המחילה חזר וקלטם הענן ע"כ עושים אז סוכות ונשים שלא פלטם הענן מעולם כי לא חטאו בעגל ע"כ פטורות מסוכה ע"י לעיל שהבאנו ד' הגר"א דענני כבוד נסתלקו בחטא העגל והק' מנחמ' ולד' חת"ס לא נסתלק אבל פלטם הענן.

ובעיקר פטורא דנשים ידוע דעת ה"דברי חיים" דנשים לא ישבו בסוכה ואשה שתעשה כן יהי' לה בנים טובים, וכ"ה המנהג בצאנו ולכן הם פוסלים חלק מן הסוכה כדי שיוכלו לשבת ביחד ולקיים כיון תדורו, ובטעם הדבר פ"י בערוגת הבושם, דהנה יסוד מצות סוכה הוא קידוש החומריות וענין בכל דרכיך דעהו שכל עניני הגשמיות יהי' לש"ש, ולזה כתוב בסוכה לשון אזרח לרמז על אברהם אבינו שנקרא איתן האזרחי, דהנה הנשמה הוא גר בעולם והגוף הוא אזרח, ואברהם אבינו חידש יותר מצדיקים שקדמו לו לקדש הארציות והחמריות, וע"י אכילה שתי' לינה הנרמזות ב"ויטע אש"ל" קירב בני אדם להקב"ה, ולפ"ז א"ש מייעוט נשים, כיון דכל עצמותן שהם עוסקים בגשמיות הוא כדי לסייע לקיום תורה ומצוות של הבית שלהם, וא"צ החידוש של הסוכה, וא"ש דנמעט ממלת אזרח, ולכן יש קפידא שלא ישבו בסוכה דזה יהי' בזיון בשבילים.

והוספתי לפ"ז דיש לזה מקור בתורה, דהנה במש"כ אצל אברהם והשענו תחת העץ יש במדרשים שהי' זה בסוכות תחת עצי סוכה וכן נקט רבי אלעזר הקליר בפיוט ליל א' דסוכות, ולכן הושיב שם המלאכים וגם הוא בעצמו עמד עליהם תחת העץ, וא"כ י"ל דלכן שאלו המלאכים אינה שרה אשתך למה היא לא יושבת בסוכה, ולזה ענה "הנה באהל" היינו עיקר עבודתה היא באהל שלה שמה היא מקדשת כל החומר ע"י אפי' ובישול לש"ש, והוסיף ע"ז מו"ר הגרמ"י רייזמן שליט"א דא"כ כתוב כאן גם המקור שזוכה לזה לבנים טובים דע"ז אמר המלאך שוב אשוב אליך כעת ח' והנה בן לשרה אשתך וזכתה לבן שנעשה לאחר מאבות של כלל ישראל.

¹⁵ הנה ראשי המדינה כאן עסקו להשיג מארה"ב ההגנה האווירית הכי מתקדם בעולם, ואלה ברכב ואלה בסוסים ואנחנו נעסוק להביא ליושבי הארץ ההגנה המוקדם והמתקדם והמעולה ביותר שהוא החסיון בכנפי השכינה ע"י מצות סוכה.

לנו לימוד כמה יש להתחזק בקדו' האכילה בסוכה. **הצמח צדיק** אמר דלכן משתסרס המקפה יוצא מסוכה דמי שיכול לשהות בסוכה ויכול להרגיש אם נתקלקל האוכל אין מקומו בסוכה. ואצל **הישמח משה** העיד נכדו שלפעמים אחר אכילת המוציא הי' בדביקות שעה ארוכה עד שהתעורר וביקש מים אחרונים, עד שהעירו לו שעדיין לא אכלו, וכן הי' יכול להיות להיפך שכבר אכלו וסבר שלא אכלו, ואף שאין לנו שייכות לדרגות כאלו אבל לפחות נדע להתנהג כדבעי באכילה ושתי' בסוכה.

בענין השפעות ד' מינים

הנה הקב"ה נתן לנו המתנה הנפלאה של ד' מינים וכל העבודות הנפלאות שנעשית עתה דהיינו הנענועים הקדושים וההלל וההושענות, ובכל זה יש בחינות בלי סוף, אבל לפחות יש לדעת משהו, דהמינים הם לבושים לאורות גדולות ועצומות כמו שאמר שלמה "שלשה המה נפלאו ממנו וארבעה לא ידעתים" השלשה המה פסח מצה ומרור וארבעה לא ידעתים זה ד' מינים שבלולב. ובזרע קודש "דהלולב בשורשו אור גדול מאד הגם שהלולב הוא קטן", ולשון הבני יששכר "האתרוג הוא פרי בעוה"ז ובעולמות עליונים יש אורות הנקראים אתרוג", [ל"מ כעת] ¹⁶ וכמו כן המינים הם לבושים לד' אברים שלנו, והד' מינים הם צינורות להמשיך לנו ד' אותיות שם הוי"ה ושהאברים שלנו יהי' בחינה של מרכבה לאותיות הוי"ה שנא' ולקחתם לכם אנו לוקחים את עצמינו, וגם הם כמו כלי זיין שאנו זוכים לגרש בזה כל הקליפות מן האברים שלנו, ובשעת הנענועים וההקפות יש לכוון להתפלל במחשבה ובדיבור שנוכה

הביאורים הוא דאור של הסוכה אינו אורו של עולם כלל, אלא הוא אור ג"ע ביהמ"ק וענני הכבוד וכסא הכבוד ממש, וכ' אור החיים הק' "סוד הסוכה והחג הם פלאי פלאים אבל אומר לכם מעט כדי שתדעו שהסוכה אינה מה שאתה רואה בעיניך" ובעצם ע"פ דרך הטבע ל"ש להכנס לסוכה רק בנשמה בלי גוף, אבל הקב"ה רומם אותנו כ"כ ע"י קדושת יוהכ"פ לכן ביכולתנו ליכנס לסוכה ועי"ז לספוג בתוכינו קדו' עצומה למשך כל השנה, והקב"ה רוצה להראות בזה דגם בשפל המצב ביכולתנו להתרומם לדרגות כ"כ גבוהות, וכן הי' ביציאת המצרים שהקב"ה הוציאנו משפל המצב והכניסנו למדבר בענני הכבוד והכניסנו לסוכות ממש דהיינו שהי' בו הקדושה העצומה של סוכה, ויל"פ סוכות ממש ע"ד רש"י ר"פ וישלח מלאכים ממש, דהיינו שלא הי' רק ענני כבוד גרידא אלא הי' סוכות ממש עם כל הקדושה העצומה והנוראה שיש בסוכה שזה הרבה יותר מענני הכבוד, וזה פלא פלאים שזכינו לישב בסוכה לארבעים שנה, וזה"פ למען ידעו דורותיכם שלולא שאנו זוכים פעם בשנה לשבת בקדו' עצומה כזו, לא היינו מאמינים שכלל ישראל ישבו בקדושה זו למשך מ' שנה.

ובנוסח של התפלה אומרים בכניסה סוכה ובזכות צאתי מביתי החוצה יחשב לי כאילו הרחקתי נדוד והביאור ע"פ מה שאמרו הצדיקים שכל פעם שאנו נכנסים בסוכה הגשמי הנשמה שלנו נכנסת לעולמות עליונים ומקבלת שם אוצרות עצומות של ג"ע וק"ק וא"כ א"ש דאפשר לבקש דיהי' נחשב כאילו הרחקתי נדוד.

והנה זה פשוט דכל מי שרק נכנס לסוכה גם בלי השגה בקדושת הסוכה הרי הסוכה מקדש ומטהר אותו, אולם אינו דומה כלל למי שקצת לומד בספח"ק בענין קדושת הסוכה, וכן מי שמשקיע בעניני מס' סוכה והלכותי' דוודאי יקבל עי"ז השפעות עצומות, וכיון שקדושת הסוכה גדולה כ"כ יש לזהר שכל ההנהגה שם יהי' מרומם יותר. וידוע על הרבה צדיקים לפני שנכנסו הפעם הראשון לסוכה נתמלאו בהתרגשות עצומה ואהבת ה' ובושה ושמחה באופן של רשפי' רשפי' אש, וכן בשעה שהיו בסוכה הי' בהתפשטות הגשמיות ממש וע"י שנזכיר דרכיהם ונתפלל להקב"ה שיהי' לנו עכ"פ קצת נגיעה בזה גם אנו נזכה לשייכות.

הרה"ק ר' בעריל מראדישוץ זי"ע בצעירותו הי' לו דחקות נוראה ופעם לא הי' לו מה לאכול מוצאי יו"כ וצם ברציפות עד ליל סוכות שמישהו הביא סעודות יו"ט לביתו, ובשעת הסעודה ייסר עצמו ברוב ענותנותו "בעריל בעריל הרי המצוה הוא לחשוב על סוכה און די ליגסט אין טעליר" [-הרי אתה שקוע בתוך הצלחת] הרי יש

¹⁶ הרמב"ן בפרשת אמור בקרא דפרי עץ הדר [כ"ג, מ'], שכתב בזה"ל: ועל דרך האמת פרי עץ הדר הוא הפרי שבו רוב התאוה, ובו חטא אדה"ר שנאמר ותרא האשה כי טוב העץ למאכל וגו'. והנה החטא בו לבדו ואנחנו נרצה לפנינו עם שאר המינים עכ"ל. והק' בס' ביכור שלמה (סי' כ"ה ס"ק קי"ב) הרי אין קטיגור נעשה סניגור, וכיון דהיה החטא בפרי זה איך נוכל לרצות בו, וכתב שזה כוונת הרמב"ן ז"ל במש"כ דהחטא היה בו לבדו, ואנחנו נרצה לפנינו עם שאר המינים וכיון דאינו מרצה אלא בצירוף שאר המינים, לא שייך בזה אין קטיגור נעשה סניגור. והק' עליו בספר כלי חמדה [שמניי אות א'] דאין זה סברא כלל, כיון דסוף כל סוף גם הוא מרצה, ואיך מרצה, הא אין קטיגור נעשה סניגור. ולזה תי' ע"פ מה ששמע מפ"ק אדמו"ר הגאון הקדוש מגור וצוקללה"ה בעהמ"ח ספר "שפת אמת" דלכן היה אהרן יכול להקריב פר ועגל והיה כפרה על חטא העגל ולא הי' חשש קטיגור נעשה סניגור כיון דהי' תשובה מאהבה, והקטיגור בעצמו נהפך לסניגור, ולא שייך בזה אין קטיגור נעשה סניגור כלל. וכן פר ועגל של ישראל כיון דהיה זה עיקר הקרבן לכפרה על חטא העגל והיה בתשובה שלימה מאהבת השי"ת ומתוקן החטא לגמרי. ולפ"ז י"ל כן גבי אתרוג לפמ"ש"כ בקדושת לוי [בדרשה לשבת שובה], דסוכות הוא תשובה מאהבה, א"כ ל"ש בזה אין קטיגור נעשה סניגור כלל, דאדרבה הקטיגור נהפך לסניגור. ויש לומר דזה כוונת הרמב"ן ז"ל במש"כ שאנחנו נרצה לפנינו עם שאר המינים, לפי מה דאיתא במדרש [ויק"ר ל' י"ב], ענין צירוף ד' מינים שיתאחדו כל ישראל יחד שישראל נמשלו לד' מינים אלו, וכיון שנעשין אחד הרי ממילא הוי תשובה מאהבה ומגעת תשובתם עד כסא הכבוד ומתקן הקטיגור לגמרי, ולא שייך בזה אין קטיגור נעשה סניגור.

לקדש ולטהר האברים שלנו היינו הדס ערבה ואתרוג לקדושת העינים והפה והלב, והלולב שהוא נגד קדושת הברית, וכל אחד יתפלל בנוסח שלו העיקר שיהי' מכל הלב ובהשתפכות הנפש.

ובמשך כל עבודת הלולב גם כשלא מרגיש כלום מכל הענינים העצומים שקורים עי"ז, מ"מ אל יפול בנפשו, רק שיהי' מלא שמחה על שזוכה לקחת הד' מינים ולעשות בו כל העבודות. ויאמין שאין שמץ השגה למה שפועל בזה בנפשו ובעולמות עליונים.

השפעת השמחה בחג הסוכות

גם יש לדעת דעיקר היו"ט נקרא זמן שמחתינו ע"ש מצות השמחה וזמן מלשון הזמנה שבוה אנו מכינים שמחה לכל השנה. ולשון הפלא יועץ בשם גורי אריז"ל ד"מי שהוא שמח וטוב לב בהחג הקדוש הזה דסוכות, מובטח לו שתעלה לו שנה טובה ויהי' לעולם שמח" וכל המצוות של היו"ט מסוגלים להשפיע עלינו שמחה עצומה לכל השנה, בפרט למי שמשקיע במצות סוכה ובלימוד עניניה וסוגיות שלה בין בסוגיות עמוקות או בפנימיות הענינים המבוארים בתורה שבכתב ותורה שבע"פ ובספרים הקדושים כ"א לפי דרגתו, בוודאי יזכה ליותר ויותר שמחה לכל השנה. וכן כל יחיד ע"י שחושב מחשבות של שמחה ומדבר עם בני ביתו בעניני שמחה יהי' זה צינור נפלא לכל ההשפעות שלשמחה לכל השנה. ע"כ חלק מדברי מו"ר שליט"א.

בענין פסולת גורן ויקב

מבואר בגמ' סוכה יא. למסקנא דהא דבעינן שסכך יהי' מגידולי קרקע ואינו מקבל טומאה ילפינן ממש"כ "באספך מגורן ומיקבך" מה שאתה בורר מן הגורן והיקב וזהו פסולת גורן ויקב וזה דבר שאינו מק"ט וגידולו מן הארץ. והדבר תמוה דנמצא דרשת חז"ל הוא ממש היפך פשטי' דקרא, דהרי הפשטות הוא דסוכות יש להיות בזמן האסיף שהוא זמן שמחה לאדם שמכניס ומאסף הגורן והיקב אליו והוא שמח עם האוכל ולא עם הפסולת וזהו יסוד חג הסוכות, ובקרא זה גופא ילפינן דאדרבה הסכך צריך להיות דוקא מן הפסולת ולא מן האוכל, ולכאורה הי' עדיף אם הסכך היה עשוי מהגורן והיקב גופא [כגון יין משניר הנקשר] וכל פעם שיושב בסוכה יסתכל בסכך ולבו יתמלא הודאה להקב"ה על מה שנתן לו, ולמה הקפידה התורה על הפסולת דוקא?

בבית אנו לא מרגישים מה שהי' בשדה

והנראה בעז"ה בהקדם דיל"ע למה אין אנו שמחים בזמנינו באסיף. והסבה פשוטה בשביל שאין לנו שדות ואנו לא עובדים בשדה רק אנו קונים מן המוכן, אבל

כשהי' לנו שדות וכרמים היינו עובדים ע"ז כל השנה והיינו מאמינים בחיי עולם וזורעים ומקווים שיבוא גשם, ואחרי שסו"ס התחיל לצמוח היינו רואים רק המוץ והקליפה ולא ראינו כלל שיש בתוכו פנימה אוכל רק אח"כ כשהתבשל ונגמר בשדה וקצרנו ואספנו ראינו שבתוך הקליפה בפנים נמצא בו מתנה עצומה ונפלאה מהקב"ה, שיש בו אוכל מתאים ומבריא לגוף האדם והיין שבתוך הגפנים ג"כ זה הכל טמון בתוכו ולא נראה בחוץ, ומצידינו לא היינו יכולין לעשות כלום רק עצים יבשים בלי שום לחלוחית מזון וכדו' ואז השמחה גדולה מאוד.

וכ"ז בהיותו בשדה אבל אחר שכבר עשה ממנו לחם טרי וגם יין והביאו לשלחנו כבר נשכח ממנו קצת החסד הזה ולכן עדיף שבסכך יהי' שם הפסולת, ואז יסתכל ויראה איך הי' נראה בחוץ ומה נתן לו הקב"ה בתוך הקליפות האלו ונמצא דהדרש והפשט משלימים זה את זה היטב דההסתכלות בפסולת מביא אותנו להודות להקב"ה על החלות הטריים והיין המתוק שנמצא עכשיו על השלחן.

עי"ל עפמש"כ שפת אמת תרמ"ג עה"פ נתת שמחה בליבי מעת דגנם ותירושם רבו פי' שבסוכות הוא ימי השפעה לעולם והאומות כ"א נוטל משלו ומאסף רוב דגן ותירוש אבל בני"הם מקבלים הפנימיות ההשפעה שהוא התענוג והשמחה עי"ש באריכות וא"כ י"ל דזה הרמז שאנו מסככים דוקא עם פסולת גורן ויקב להורות שאין עיקר השמחה שלנו על הדגן ותירוש.

ענין בירור הפסולת הוא העלאת הגשמיות

והג"ר חיים קלופט שליט"א ר"י חזון יחזקאל הוסיף על דברינו דזה שאין לנו שדות הוא חלק מן הגלות וגם שהלחם שלנו בא מקמח חו"ל דהשפע מגיע להגיוס. גם הוסיף לפרש דכל הענין לברר הפסולת זהו עיקר התפקיד שיש לנו בגשמיות לברר הדבר הרוחני מן הגשמי וזהו עיקר תכלית מה שיש לנו בגשמיות, ולכן אנו מדגישים זה בהסכך כיון שכל עיקר ענין סוכות הוא להעלות הגשמיות כידוע וכל דרכיך דעוהו מה שאנו עושין כל הדברים הגשמיים בסוכה לכן אנו מראים כאן שהצלחנו להגיע לשלימות הבירור שהשארנו הפסולת חוץ מן האוכל.

ענין חג הסוכות הוא בירור אוכל מתוך פסולת

שוב ראיתי דברים נפלאים ברבינו השפ"א סוכות תרמ"ט דיסוד מצות סוכה הוא לכתך אחרי במדבר שכלל ישראל נמשכו ממילא אחרי הקב"ה וזה מראה שהם דבקים בעצם בהקב"ה, וכמו אצל א"א ע"ה הי' קודם מעורב

מהם כלל ישראל וכדכ' שפ"א הנ"ל ממילא כל שאתה מחסרן סגי ולא איכפ"ל כמה אתה מחסר מהן.

מי שבידו לעשות סוכה או ד' מינים איזה יעדיף

הנה ביארנו לעיל באריכות, דהתורה קבעה שם החג ע"ש הסוכה, וכן המסכתא שמדברת בעניני היו"ט נקראת ע"ש הסוכה, ונראה מזה שעיקר היו"ט הוא ע"ש מצות סוכה, ומצות ד' מינים מתקיימת בחג זה להשלמת ענין הסוכה, וביארנו ע"פ פנימיות ענין סוכה שהוא לחסות בצלו של הקב"ה אחרי טהרת יו"כ, וד' מינים הוא רק לסימן שניצחנו ביו"כ, וכן להכשיר את האברים שלנו שנהי' ראויים לשבת בצלו של מקום, ביחד עם האושפיזין הקדושים, וד' מינים מוגבלים למקום וזמן, דרך במקדש הוא לז' ימים מדאורייתא, אבל בגבולין הוא רק ליום אחד, וכן רק ביום ולא בלילה, אבל סוכה שייך ביום ובלילה בכל ימות החג בין בארץ בין בחו"ל וגם בזמן הגלות, והביאור דד' מינים מתייחס לאסיף ועשירות, ועני אין לו קרקע ובגלות אין לנו קרקע דשפע הגשמי עובר דרך הגוים, ולכן דוקא בזמן המקדש ובמקדש, שאנו בשיא השלימות והעשירות אפשר לבטא את השמחה הגדולה ע"י ד' מינים, אבל סוכה שהוא החסיון תחת כנפי השכינה שמגין עלינו בכל מצב לכן שייך זה בכל מקום ובכל זמן ובכל רגע ורגע מימות החג.

והשתא אם נבוא לדון בחולה שנמצא במקום מרוחק מיהודים, או שנמצא בבית סוהר ובידו לבחור במצוה אחת בלבד, או מצות סוכה או מצות ד' מינים, איזה מהם יעדיף, דלדברינו לכאורה יקדים את הסוכה דזהו עיקרו של חג ונוגע בכל מקום ובכל זמן מדאורייתא, וכבר דן בשאלה זו הג"ר שלמה קלוגר זצ"ל [בהגהות חכמת שלמה על שו"ע סימן תרכ"א] באופן שהי' לפניו ב' עיירות, באחת יש סוכה, ובאחת לולב, לאיזה עיר ילך, והשיב, דלכאורה היה נראה דסוכה קודם, דהוי קודם בזמן, דזה חל בלילה וזה ביום. אך בסוף העלה ע"פ מש"כ בספרו קהלת יעקב [בדרושים לסוכות תקצ"ו] שהלולב קודם מכח שהוא פרסומי ניסא, כמו שכתוב במדרש (פרשת אמור) שבו נודע שישראל זכו בדין והוכיח כן ממה שהתורה הקדימה לולב לסוכה, יעו"ש.

והג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א [בספרו חשוף חמד ריש מס' סוכה] דן בשאלה זו, והביא ד' הגרש"ק הנ"ל והק' דוודאי סוכה עדיף שהרי כשישב בסוכה יקיים מצוה בכל רגע ורגע, משא"כ כשיטול לולב יקיים מצוה רק בזמן מועט. וצידד דתלוי בדברי הירושלמי מגילה פ"ד הי"ב [בקטע האחרון של המס'] דנחלקו אמוראי במי שאין בידו לקיים רק או תפילין או מזוזה, ד"א שמזוזה קודמת דנוהגת בשבת ויו"ט, וי"א דתפילין קודמים

בין האומות ואח"כ התברר ונבחר מביניהם וכמ"ש לך ה"נ בחודש השביעי כל מה שכל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון הוא כדי לברר המרגליות מביניהן ולהשליך הפסולת בחג הסוכות, וזה ענין חג הסוכות כמ"ש במדרש המוץ והתבן מדיינין בשבילינו נזרעה השדה ואח"כ כשבא הגורן וזורין המוץ ברוח ומכניסין הדגן נתברר מי העיקר, וזה הבירור נגמר בר"ה ויו"כ דרשעים נחתמים למיתה ועמך כלם צדיקים ישבו בסוכות וכן הי' בירור במצרים ע"י כור הברזל ובנ"י נמשכו אחר הקב"ה במדבר, אולם אז בתחילה הי' בלי דעת גמור שנמשכו אחריו כבהמה ורק אחרי מ' שנה במדבר הבינו למפרע מה הי' כאן במדבר שהגיעו לדעת השלימה ולכן חזר משה עוה"פ על כל המסעות, ולכן סוכות אינו מיד אחר פסח אף שעצם ההליכה במדבר הי' מיד אבל עדיין לא השיגו זה רק אחר מ"ת ובסוף ולכן סוכות הוא רק בזמן האסיף דרך אז הבינו כל פרטי הגאולה, ולכן מודגש כל ענין הדעת דלמען ידעו דרך אז הגיע ההשגה והדעת וכפי שהבטחנו בפ' וארא ד' לשונות וכ' אח"כ וידעתם כי אני ה' ע"כ דבריו הנפלאים עי"ש קצת יותר בהרחבה.

עכ"פ לפ"ז יוצא דכל עיקר חג הסוכות ומצות הסוכה הוא ענין הבירור הפסולת מן האוכל וא"כ א"ש טובא למה יש לעשות הסכך מן הפסולת דוקא דבלי שרואין הפסולת אין אנו יודעין ולא משיגין מעלתנו מה שהלכנו אחרי הקב"ה במדבר, ורק כשאנו רואין נגד עינינו הפסולת שממנו הגענו אנו רואין איך שנתבררנו מתוך הפסולת וזהו שמחת האסיף דזהו הבירור וא"ש דדרשת הפסוק ופשטי' דקרא משלימין זה את זה.

ענין מיעוט פרי החג

ויש להוסיף ענין פרי החג שמתמעטין והולכין במשך היו"ט שכנראה זה סדר של בירור דפסולת מתוך אוכל עד שבשמיני עצרת נשארים אנחנו לבד מיוחדים לה'. ואגב - נשאלתי ע"י הג"ר דוד יחזקאל קרויס שליט"א למה חוזרים ארבע פעמים על הקריאה דסוכות משא"כ בפסח והתי' פשוט כיון דכל יום יש לו משמעות מיוחדת למס' הקרבנות ול"ש לערבן כלל והרי לכן אומרים הלל שלם כל יום כיון שחלוקים בקרבנותיהן. ובזה נתעוררתי להעיר על ד' רבי יהודה סוכה מז. דס"ל דאין פרים מעכבין זא"ז כיון שבלא"ה מתמעטין והולכין כנרא' שאין קפידא וצ"ב הלא יש לזה משמעות מיוחדת כמס' האומות. וכנר' דהלא ז"פ דל"ש להוסיף דלא יהי' עלה שם פרי החג ויש רק אפשרות למעט ומיירי שממעט יותר מדאי וכנר' דאדרבה כיון דכל ענינו למעט ולחסר כוחן של העכו"ם וכל המספר הוא היכי תמצי לחסר ולמעט ואין אנו צריכים להם כלל והם רק שם כדי לברר

בסוכה כלל והוי כמזוזה וא"כ אם יהי' לו שאלה זה בחוה"מ לולב עדיף, אולם בתשובה שם נר' דאין נפק"מ דמיירי שם בתפילין ביחס לסוכה ולולב וכ' דלפני סוכות שעדיין לא הגיע חיוב סוכה וד' מינים, וודאי תפילין קדים דכעת יש עליו מצוה, ובחוה"מ למה דמספקי' אי חוה"מ זמן תפילין הוי ספק דאורייתא וא"כ ביחס ללולב דרבנן יש להקדים התפילין אבל ביחס לסוכה דאורייתא יש להקדים הסוכה, וצ"ע הרי בחוה"מ אין סוכה חובת הגוף ודמי למזוזה, כן צ"ע במש"כ שם אח"כ דסוכה ומזוזה סוכה עדיפא דהוי חובת הגוף, הרי לפני סוכות מזוזה עדיף ובחוה"מ הרי אינו חובת הגוף ודוחק לומר דמיירי שכבר הגיע לילה הראשון, והי' אפשר' דכיון דא"א ג' ימים בלי שינה ממילא יתחייב בסוכה, או י"ל דס"ל סברת קיום דאורייתא עדיפא על סברת חובת הגוף.

ולפ"ז בנדון שלנו יהי' סוכה לפני לולב כיון דסוכה ז' ימים דאורייתא הגם דלולב יותר חובת הגוף, וכן למש"כ שם להקדים תפילין לסוכה ולולב דתפילין תדיר כל השנה וסוכה ולולב רק פעם אחד בשנה, י"ל דסוכה עדיפא מלולב דזה כל רגע ורגע מן החג משא"כ לולב. וכ"כ בכף החיים סי' תרכ"ח אות י"ד בשם בשמים ראש שיעדיף הסוכה מצד תדיר דנוהגת מה"ת כל ימי החג, אלא דאם שייך לשבת בסוכת חבירו לא נכון לבטל לולב.

וי"ל שכל דברי החכמת שלמה אמורים באופן שיוכל לקיים סוכה פעם אחת או לולב פעם אחת, אך בענינו שיוכל לקיים בסוכה מצוות הרבה של ישיבות רבות, ואילו לולב מצותו מהתורה רק ביום הראשון ועוד ו' מצוות לשאר הימים, לכאורה יש להעדיף את מצוות הסוכה. וכן לדברינו בפנים שעיקר החג נקרא ע"ש הסוכה א"כ אולי זה עדיף לענין קיום המצוה.

דו"ד בין הרב מוירצבורג ומחותנו הערוך לנר

מכיון שביום א' דחוה"מ סוכות [אושפיזא דיצחק ראה לקמן] הוא היארצייט של מוח"ז הג"ר יצחק דוב במברגר זצ"ל אב"ד ווירצבורג [נלב"ע בשנת תרל"ט] בעל יד הלוי, ומוח"ז הג"ר בנימין זאב קויפמן זצ"ל הי' תמיד מדבר מזה, וגם אנו נכדים של בעל ערוך לנר שהי' מחותנו, ¹⁸ לכן אביא קצת דו"ד שהי' בין הערל"ג וריד"ה ומה שפלפל בזה מו"ז הג"ר בניציון זצ"ל.

¹⁸ הנה מו"ח הג"ר אליהו אליעזר קויפמן שליט"א הוא נכד ר' יצחק דוב פעמיים ונכד הערוך לנר- זה הסדר: מו"ח שליט"א הוא בן לזקנתי מרת בריינלא ע"ה [אשת הג"ר בנימין זאב זצ"ל] בתה של ר' משה ארי' הלוי במברגר רב במגנצא ואח"כ מייסד ומנהל ביה"ס גייטסהעד שהי' בן ר' יצחק זעקל הלוי אב"ד באר קסינגטן, שהי' בן ר' שמחה הלוי זצ"ל אב"ד אשפנבורג ופישאך שהי' בן רבינו יצחק דוב הלוי במברגר זצ"ל

דמצוה שבגופו עדיף, וכ"פ בשו"ע סי' ל"ח סי"ב ורמ"א בריש הל' מזוזה [ויר"ד סי' רפ"ה ס"א] ובספר בית הלל ביו"ד שם פי' כפשוטו דתפילין בגוף האדם ומזוזה במלבוש דאי הכוונה חובת הגוף ביחס לחובת קרקע א"כ גם מזוזה חובת הגוף, ולפ"ז תפילין קודמים גם לסוכה ולולב, אולם רע"א בהגהותיו על יו"ד שם ובתשובותיו ח"א סי' ט' בירר ע"פ ד' הירושלמי בפנים דתפילין החוב מוטל על גופו ואין לו דרך להפטור ממנו, אבל חובת מזוזה הוא רק ביש לו בית, ולפ"ז לולב קודם למזוזה. וא"כ י"ל דלדבריו לולב יהי' גם קודם לסוכה, דלולב כל אחד חייב, אבל בסוכה מצטער וירדו גשמים פטורים גם בלילה ראשונה לכמה דעות כמבואר במשנ"ב סימן תרל"ט סקל"ה וסי' תר"מ ס"ק ט"ו. ולענין הולכי דרכים, נחלקו הפוסקים, דעת האליה רבה תר"מ סקכ"ג שפטורים לכו"ע אף בליל יו"ט הראשון ודעת הפמ"ג א"א שם סקט"ו וביכורי יעקב שם סקכ"ד דתליא בפלוגתא דמצטער.

ויש להעיר על דבריו דלמעין בדברי רעק"א בפנים ¹⁷ יראה להדיא דהשווה סוכה ולולב להיות חובת הגוף ביחס למזוזה דרק מזוזה מקרי שיש לו יש לו דרך להפטור ממנה שלא ילבש בגד או שלא ידור בבית, אבל סוכה מקרי חובת הגוף שאין לו עצה להפטור, וד' רעק"א מסתמא בנויים על דברי הרמב"ם פ"א מברכות ה"ב ד"יש מצוות עשה שאדם חייב להשתדל ולרדוף עד שיעשה אותה כגון תפילין וסוכה ולולב ושופר ואילו הן הנקראין חובה לפי שאדם חייב עכ"פ לעשותן ויש מצוות שאינן חובה אלא דומין לרשות כגון מזוזה ומעקה שאין אדם חייב לשכון בבית החייב במזוזה אלא אם רצה לשכון כל ימיו באהל או בספינה ישב וכן אין חייב לבנות בית כדי לעשות מעקה" [וברמב"ם בעצמו קצ"ע דלמאי נפק"מ הוצרך לחלק ביניהם העיקר בא להדגיש דכל סוג מצוה חייב בברכה אבל לרעק"א הרווחנו נפק"מ בזה להלכה], ומבואר דיסוד החילוק הוא דמזוזה ומעקה לא ניתן כלל רק למי שיש לו בית ואם אין לו בית אין חובה לקנות בית כדי שיתחייב במצוה, אבל סוכה ניתן כחובה על האדם ויש לו לרדוף אחריו ומה דפטור במצטער וירדו גשמים והולכי דרכים הוי גדר "פטור" וכחולי מעיים שפטור מן התפילין שלא מגרע מגדר החובה, וא"כ למי שמסתפק לפני סוכות מה להעדיף א"א לקחת זה בחשבון. [ויל"ע בגדר פטור דהולכי דרכים וכל הפטורים דתשבו כעין תדורו האם הכוונה דלא ניתן כלל מצות סוכה רק למי שנמצא במצב של דיורים]

אלא דלכ' סברת רעק"א הוא רק בלילה הראשון אבל שאר הימים אי בעי אכיל מיני תרגימא ולא יתחייב

¹⁷ נכתב בעז"ה בשנת תשפ"ה ערב יארצייט מרן הגרעק"א ז"ע י"ג תשרי.

האם נאמר פסול גזולה בדפנות הסוכה

הנה נחלקו ר"א ורבנן סוכה כ"ז: אי יש דין לכם בסוכה דלר"א בעי' לכם ממש שנא' חג הסוכות תעשה לך, אולם קי"ל כרבנן דא"צ לכם וסגי בשאולה וממש"כ לך ממעטינן ממש"כ שלא יהי' גזולה. והנה לענין איסור הנאה מן הסוכה נחלקו הרא"ש והרמב"ם אי נאמר רק בסכך שהוא עיקר הסוכה או גם בדפנות הנצרכות להכשר הסוכה וד' הרא"ש דרק על הסכך יש איסור הנאה דדיני הסוכה נאמרו רק על הסכך, אולם ד' הרמב"ם דחלה דין איסור הנאה על כל מה שנצרך להכשר הסוכה.

ובשו"ע סי' תרל"ח ס"א סתם כשי' הרמב"ם ובביאור הלכה שם הביא מח' בד' הרמב"ם דד' ב"י דזה רק מדרבנן, וכ"כ הט"ז אבל ד' הב"ח ועוד אחרונים דזה איסור דאורייתא, וכ"מ בר"ן. [וכ' בערוך השלחן ס"ד דנפק"מ אי הוי כמוקצה בשבת דהותר לחולה או כבוד הבריות וטילטול מן הצד] והנה לשון השו"ע הוא "בין עצי דפנות בין עצי סכך" ולא התפרש דין הקרקע, [וכגון מי שיש בלטות על הרצפה ורוצה להוציא אחד מהן בסוכות] **ובשו"ת אבני נזר תנ"ט ט"ו כ'** דה"ה הקרקע דג"ז נחשב חלק מן הסוכה, כמבואר גמ' ט: בסוכה ע"ג סוכה ובדף לא. בסוכה בקרקע שאינו שלו וכן מובא בשם החזו"א, מאידך דעת הגר"ח דלא נאמר כלל דין קרקע בסוכה, ¹⁹ **והגר"ש"א זצ"ל בהערות לסוכה לא:** ד"ה והמסכך דקרקע הסוכה אינה קדושה לפי שאינו מדיני הסוכה ולא מצינו כלל איסור הנאה על קרקע הסוכה, ומה שפסל ר"א סוכה גזולה בקרקע שאינו שלו הוא רק גזירה דרבנן, וכ"כ האבי עזרי פ"ה מהלכות סוכה הכ"ה ד"ה ואשר. **ובשו"ת אגרו"מ או"ח ח"א קפ"א** כתב דתלוי אם זה במקום שמוכרחים לעשות רצפה, ממילא חלה קדושה על רצפה זו, וסיים דצ"ע לדינא, **והגרשז"א בהליכות שלמה סוכה פ"ז דבר הלכה אות כ"ט** הסתפק לענין שטיח שנעשה לנוי אם דינו כנוי סוכה.

אב"ד וורצבורג בעל יד הלוי, ור' יצחק זעקל הלוי הנ"ל הי' חתן ר' משה ארי' הלוי במברגר אב"ד באד קיסנינגן, ג"כ בן רבינו יצחק דוב מוורצבורג זצ"ל ואשתו של ר' משה ארי' שרה בת רבינו הערוך לנו ראה בארוכה בקונ' דברי שירה שאאמור"ר שליט"א הוציא לאור לכבוד נשואי.

¹⁹ ומ"מ פשוט דמדירת כ' אמה הוא מן הרצפה, וכן במי שמצליח לשבת בחלל הסוכה כגון בחללית על הלבנה לא יוכשר הסוכה, ומבואר דבעי' קרקע בסוכה ומ"מ לא נחשב חלק מן הסוכה רק תנאי צדדי בהכשר הסוכה. ואגב - מה שבונים בהרבה מקומות סוכה ע"ג עמודים לשבעה ימים וגובה החלל מורדים מהרצפה למעלה, יל"ע הרי לד' הריטב"א סוכה ג: מיעוט החלל ע"י תבן או עפר צריך להיות ע"י ביטול לעולם ולא סגי בשבוע [דלא כרש"י שם ע' משנ"ב תרל"ג סק"א] וא"כ מ"ש אם הי' שם ערימת עפר עד גובה ראש העמודים דלא הי' מועיל, וצ"ל כיון שיש לנו כאן קרקע ורצפה בפני עצמה אין לו יחס כלל לרצפה למטה.

עכ"פ יש לנו ג' חלקים בסוכה הסכך הדפנות והקרקע, הסכך לכו"ע הוי מחפצא דסוכה ונאסרת בהנאה, הדפנות תלוי במח' רמב"ם ורא"ש ולענין הקרקע תלוי במח' אחרונים.

ויש לחקור בפסול דגזולה לרבנן האם נאמר רק על הסכך או גם על הדפנות. ונחלקו בזה הערל"נ ומחותנו הגרי"ד במברגר זצ"ל דד' הערל"נ [בביכורי יעקב תרל"ז סק"א] דדברי הרא"ש לענין איסור הנאה שייך גם לענין פסול גזולה ולא נאמר רק על הסכך, וגם הרמב"ם מודה לזה דבעצם סוכה סכך משמע, אלא דלענין איסור"נ יש ייתור מיוחד, ומה דמלשון הפוסקים מ' דפסול גם בדפנות הוא רק מצד מצוה הבאה בעבירה שהוא רק דרבנן, ונפק"מ באין לו סוכה רק גזולה דאם הסכך גזול אין ענין לישב בה אבל אם רק הדפנות גזולות ישב בלי ברכה עוד יש נפק"מ באחרים דל"ש אצלם וכ"כ רעק"א [סוכה יז. ד"ה עי' ר"ן].

והשיג עליו הרב מוירצבורג [בתוספת ביכורים שם נדפס בסו"ס ביכורי יעקב] מסוגיא ערוכה סוכה ל"א. דמפורש דנחלקו ר"א ורבנן גם במסכך ברה"ר והרי ברה"ר רק הקרקע הוא גזול ולא עצם הסוכה ומבואר דעל מה שנצרך להכשר הסוכה שייך פסול גזול, וכן הוכיח בכפות תמרים שם, ומנ"ח שכ"ה סק"י, והשיב הערל"נ דכיון דהקרקע גזולה גם הסכך המחובר לקרקע נחשב כגזול אבל לא מצד הדפנות והקרקע, עוד תי' ע"פ מש"כ בעצמו דודאי מדרבנן פסול מצד מצוה הבאה בעבירה, אבל לא מצד עיקר פסולא דגזולה, א"כ יתכן דכוונת הגמ' מצד מצוה הבאה בעבירה. [ובהג' ראמ"ה דחה הראי' של הגמ' דהוא רק מצד קנסא עי"ש]

והעיר מו"ז הג"ר **בנציון זצ"ל** [בילקוט שיעורים מועדים ח"ב סי' כ"ז] על דבריו, דעל תי' ראשון צ"ב בסברא, ועל תי' שני צ"ב דלשון הגמ' מורה דיש בו עיקר פסולה דגזולה דהרי אמרי' דמה דכשר הוא רק כיון דקרקע אינה נגזלת וסוכה שאולה היא, מבואר דאי הי' קרקע נגזלת הי' נפסל מצד עיקר פסולה דגזולה, וצ"ל דחלק זה של הסוגיא קאי רק אציור דתוקף את חבירו והוציאו מסוכתו, אבל לא במסכך ברה"ר ואי הי' קרקע נגזלת הי' פסול מצד בא בעבירה, ואי קרקע אינה נגזלת ל"ש בא בעבירה כדכ' הראשונים.

האם גזולה הוא פסול בחפצא או בקיום הגברא

והנה בעיקר מצות סוכה יש ב' חלקים.

א: עצם חפצא של הסוכה שעיקרו ע"ש הסכך ויש בו תנאי הכשר ופסולות כגון שיהי' פסולת גורן ויקב דוקא ודבר שאינו מק"ט, ובדפנות נחלקו תנאי ז: אי זה נחשב חלק מן הסוכה עי"ש.

סתירה בדעת הגר"ח

ובדעת הגר"ח יש לנו סתירה בענין זה, בחי' הגר"ח סטנסיל עמ' ל"ט כתב להוכיח ממסכת ברה"ר דפסול גזל נאמר גם בדפנות, והק' מ"ש משאר פסולים נאמר רק בסכך ותי' דפסול גזול נאמר בקיום המצוה ולא בחפצא ומדמי לה לדין לכס בד' מינים דפסול רק ביום ראשון כיון דלא חסר בעצם המין וכן חזינו דר' אליעזר מדמי לה להדדי בדף כ"ז: דכשם שאינו יוצא בד' מינים שאינו שלו ה"נ בסוכה, הרי דר' הגר"ח דפסול גזול הוא דין בעיקר קיום המצוה שלא יצא יד"ח.

אי דין שואל שלא מדעת פוסל

מצד שני לענין קושית האחרונים סוכה ל"א. [כפ"ת ועוד] בד' רבנן דס"ל בתוקף את חבירו מסוכתו דכשר כיון דקרקע אינה נגזלת והו"ל רק בגדר שאולה, וק' הרי סו"ס ל"ה מדעתו ורצונו וא"כ הו"ל שואל שלא מדעת דהוי גזול גם בקרקע כמבואר ברשב"ם ב"ב נו: וכ"פ בשו"ע חו"מ קפ"ב ורצ"ב, וכ"ה החת"ס בצע"ג עי"ש, ותיירצו הגר"ח [בשיעוריו על ב"ק הנדמ"ח] ושערי יושר [ש"ג פי"ט] דפסול גזולה לא נאמר אלא בחפצא דסוכה אבל דין שואל שלא מדעת גזול הוא רק בגבירא, וא"כ מבואר מדבריהם דפסול גזולה הוא רק בחפצא דסוכה, ולא בגבירא.

ובאמת יש עוד תי' על הקושיא דבפסקי הר"י מפאריז סי' פ"ט תי' דכיון דגזול רק ע"מ לצאת יד"ח ל"ה גזול, וכ"כ באמרי בינה סי' ז' בשם אורחות חיים בשם בעל העיטור, ועד"ז כ' החזו"א סי' ק"נ סקכ"ב דמיירי דאין הבעלים מקפידים על עצם הישיבה, וכן ברה"ר מה שמפריע לבני רה"ר הוא הסכך והדפנות שעומדים שם אבל אחת היא להם אם יושב בפנים, וא"כ כ"ז שהסוכה עומד שם יכול כל אחד ליכנס בו, נמצא דאין גזול על עצם השימוש, אבל אי היו בעצם מקפידים על השימוש באמת לא הי' יוצא.

עכ"פ יוצא דלד' הגר"ח ודעימי' ל"ש פסול גזולה בשואל שלא מדעת ולחזו"א ודעימי' בעצם הי' שייך פסול רק דלא מקפיד על עצם הישיבה ונפק"מ לדינא באופן שהבעלים מקפידים על עצם הישיבה דלהגר"ח יוצא ולחזו"א אינו יוצא.

עכ"פ יש לנו סתירה בד' הגר"ח, ויש ליישב ע"פ ד' מו"ז בילק"ש שם שכתב עפ"י האפיקי ים ח"ב סי' ל"ג דספיקת הפמ"ג אי יש דין תעשה ולא מן העשוי בגזול הוא רק לרבנן, אבל לר"א דפוסל גם בשאול וא"כ ל"ש לומר דזה פסלות בעצם רק שהוא דין בקיום המצוה שיהי' לכם, ורק לרבנן יתכן דזה פסלות בעצם, וא"כ מה

ב: קיום מצות הסוכה שהוא ע"י הדירה והשימוש בה, ובזה יש דינים כגון מצטער דזה פוגע בעצם הישיבה ולא בעיקר הסוכה.

ויש דברים שיש לחקור לאיזה חלק הם נוגעים, לדוגמא איסור הנאה מן הסוכה דביאר הגר"ח בספרו דשורש מח' הרא"ש והרמב"ם אי גם הדפנות נאסרים הוא דלרמב"ם איסור הנאה נאמר על מצות הסוכה דכל שמתקיים בה מצות ישיבת סוכה נאסר, אבל ד' הרא"ש דדין איסור"נ תלוי רק בחפצא דסוכה ועיקר חפצא דסוכה הוא בסכך.²⁰

והשתא יש לחקור אי פסולה דגזולה תלוי בחפצא או דבעצם לא חסר כלל בבנין הסוכה דהרי כלפי הנגזל כשר הוא, אלא דיש כאן חסרון בקיום ישיבתו של הגזול דכיון דשימוש הדיוורין איננו שלו ממילא ל"ש לצאת בה יד"ח.

ויש בזה כמה נפק"מ. א: אי יש דין תעשה ולא מ"ה ונפק"מ אי יהני מחילה אח"כ דביאור"ל סי' י"א מסתפק בזה לענין ציצית ולכ' תלוי בחקירה הנ"ל והסתפק בזה הפמ"ג. ב: האם דינו כסכך פסול שפוסל בד' להצטרף לעוד סכך פסול או כאויר דאינו מצטרף ופוסל בג' ועוד נפק"מ.

וכ' מו"ז צ"ל דלכ' בחקירה זו תלוי המח' אי נאמר דין גזולה בדפנות, דלד' ערל"נ דפסול גזולה נאמר רק על הסכך י"ל דהפסול חל בעצם החפצא דסוכה ולכן נאמר רק על הסכך דהוא עיקר חפצא דסוכה, אבל לד' כפ"ת והמנ"ח וריד"ה מוריצבורג דגם לדפנות והקרקע נאמר הפסול, בהכרח דפסול גזולה נאמר בעיקר קיום המצוה ולכן כל מה שנצרך לקיום המצוה יש בו פסול גזולה.

²⁰ שמעתי מפי הגר"ח מרדכי בונם זילברברג שליט"א הערה נפלאה [שאלו לראש ישיבה שמסר שיעורים ארבעים שנה על סוכה ואף פעם לא חשב על הערה זו] דלמה במשנה ראשונה דסוכה לא כתוב שיעור משך שטח הסוכה, ותי' דבמשנה זו כ' הדינים של החפצא של הסוכה, ושיעור השטח תלוי בצורת הדיוורין והישיבה, ובאמת דיני סוכה נתחלקו לשתי פרקים הראשון על החפצא והשני על הישיבה והדיוורין, ובזה א"ש דבפרק ראשון מבואר [במח' ת"ק ור' יהודה בסוכה למעלה מכ'] דסוכה דירת עראי בעינין ובפרק שני תנן כל שבעת הימים אדם עושה סוכתו קבע וביתו עראי, דבפ"א מיירי על החפצא דסוכה שצריך להיות עראי, אבל פ"ב מיירי בצורת הדיוורין שצריך להיות כדירה של קבע וכמו שדר בביתו, והראה שו"ת רשב"א ח"א סי' נ"ה דענין נוי סוכה אינו מדין הידור מצוה כזה קלי ואגוהו רק להנעים עצם ישיבתו בסוכה, ולפ"ז אם סוכתו בתוך הבית ובלא"ה ישיבתו נעים, א"צ לנוי סוכה ואם נותן נוי סוכה אינה נאסרת. עוד מבואר בסוכה י: דנוי סוכה אין ממעט בגובה אבל מן הצד ממעטין והטעם דאינו חלק מן הסכך ולכן לא ממעט בחפצא דסוכה ומ"מ ברוחב הסוכה פסול כיון שיתמעט אפשרות ישיבה, עוד הביא מש"כ במשנ"ב סי' תרל"ד ס"ק א בשם מ"א דאפילו סוכה גדולה הרבה ובמקום א' יש קרן אחד משוך לפנים שאין בו ז' על ז' אסור לישב שם כיון שהמקום צר לו לשבת שם, והק' חזו"א דלמה לא יוכשר מדין פסל היוצא, אולם להנ"ל א"ש דאה"נ הסוכה לא נפסלת והמג"א לא פסל רק כ' שאסור, והטעם דיש חסרון בקיום הישיבה.

שהוא גוי כיון שלא ראהו כלל מתנענע בהוציאו דברי תורה מפיו, דיהודי יש בפנימיותו אש קודש של חלק אלוה ממעל וע"י ד"ת ותפלה מתפשט כח האש לחוץ.

ובזה הסביר למה דוקא בד' מינים יש קפידא דלכם, כיון דזה בא לבטא בעצמיות שלנו ממילא צריך כ"א להביא משלו, ויש להוסיף כיון דכל אחד יש לו תפקיד מיוחד וכ"א יש לו נסיונות משלו, ותכונות שלו ולב שלו ועין ופה שלו, וכ"א יש לעבוד את השי"ת עם הכשרונות שלו.

ולפ"ז יבואר דשאני בזה מצות סוכה דהרי נתבאר דבסוכה אנו נכנסין לעולם אחר לגמרי שהוא בחי' ג"ע ועוה"ב וא"י, וביתו של הקב"ה וקדושת ביהמ"ק וכדנתבאר לעיל, וזה אינו לפי הדרגה שלנו כלל, ולכן א"א ליכנס לשם מכח עצמו רק ע"י התקשרות לכלל ישראל, וכן בזה שממשיכים כוחו של אברהם אבינו שנקרא אזרח, וכל כולו הוא כח שאינו שלו עצמו רק כח שאולה וכלליות ולכן אין קפידא שיהי' לכם דוקא.

הקולות בסוכה לעומת החומרות בד' מינים

ועפ"ז אפשר להסביר ג"כ ההבדל הגדול בין מצות סוכה ומצות ד' מינים, דמצד אחד לא מצינו מצוה עם כ"כ הרבה קולות כסוכה, דעצם המחיצות סגי בשנים כהלכתן ושלישית טפח, וגם זה סגי בלבד, ואם הסכך רחוק מן הדפנות יש להכשיר בדופן עקומה, ואם הדפנות לא מגיעות לסכך אפש"ל גוד אסיק, וגם אם הסכך צריך צלחה מרובה מחמתה, סגי ברוב מסוכך כשרק חמישים ואחד אחוז של הסוכה מסוככת, אף שנכנס הרבה שמש, גם עצם הסכך כשר מכל דבר חלש העיקר שיהי' גידולי קרקע ותלוש, מאידך במצות ד' מינים יש הרבה חומרות שגם נקודה קטנה שחורה באתרוג פוסלת, ואם בחודו של הלולב יש קטימה קטנה או שנפתח קצת כבר פוסלים, ובשלשת עלים של ההדס בודקים בחוט המקיף לראות אם נמצאים באותו קו, ועוד.

ולנתבאר לעיל א"ש דד' מינים מבטאים השלימות של האדם עצמו איך הוא בא לפני ה' ובוזה צריך הוא לחפש את השלימות ולתקן את אבריו לגמרי, [ובנוסח אחר ד' מינים הוא מה מביא האדם מן האסיף ומודה בזה להקב"ה ולכן צריך הוא להביא מן היפה] אבל הסוכה הוא מצד הקב"ה שהוא מכניס אותנו בצל כנפיו ושומר עלינו, ובוזה צריכים אנו להדגיש שאין אנו עושים כלום רק קצת השתדלות אבל עיקר השמירה הוא ביד ה', ובידו לשמור עלינו גם אם פתוח מהרבה מקומות והתקרה הוא חלש מאד, העיקר שנעשה את הסוכה בדיוק כפי רצונו אז ממילא יהי' לנו השמירה, ובוזה נקרא צלא דמהימנותא

דקאמר הגר"ח בסטנסיל דהפסול הוא גם בדפנות כיון שזה בקיום המצוה זה רק לש"י ר"א, וזה הוכיח הגר"ח ממה דמדמי ר"א פסול לכם דסוכה כד' מינים, ולפ"ז מיושב הסתירה בד' הגר"ח דמש"כ ליישב הקושיא משואל שלא מדעת הוא אליבא דרבנן דסו"ס הוי שלא מדעתו ויפסל מצד גזולה ולרבנן באמת יתכן דעיקר הפסול הוא רק בחפצא.

למה בד' מינים בעי' לכם יותר מסוכה

והנה מצינו חילוק בין סוכה לד' מינים בענין דין לכם דד' מינים לכו"ע בעי' לכם עכ"פ ביום הראשון, אבל בסוכה רק ד' ר"א הוא דבעי' לכם ממש אבל לרבנן גם שאולה סגי ולהרבה אחרונים כלל אין דין לכם רק שיש גזוה"כ שלא יהי' גזולה, וצ"ב באמת מ"ש סוכה מלולב.

ד' מינים הוא להכשיר אברי כל יחיד

ויחיד

ומו"ז הגר"ח בנציון זצ"ל בשיחתו בשנה האחרונה לחייו [בילקוט שיחות מוסר סוכות תשמ"ה] עמד בזה, וביאר ע"פ המדרש שהבאנו בריש דברינו דד' מינים הם סימן שניצחנו בדין, וק' הרי גם הגויים יכולים לקחת מינים אלו בידיהם ואיזה סימן יש בזה, ותי' עפ"י המדרש שם ד' מינים הם נגד אברי האדם דלולב נגד השדרה, והדס דומה לעין, וערבה דומה לפה, ואתרוג דומה ללב, וזה שאמר דוד כל עצמותי תאמרנה דאין בכל האברים גדול מאלו שהן שקולין נגד כל הגוף, ובחינוך שכ"ד דאתרוג דומה ללב שהוא משכן השכל לרמז שיעבדו בוראו בשכלו, והלולב דומה לשדרה שהוא העיקר באדם לרמז ליישר כל גופו לעבודתו ית', והדס דומה לעינים לרמז שלא יתור אחר עיניו ביום שמחת לבו, וערבה דומה לשפתים שבהן יגמור האדם כל מעשהו בדיבור, לרמז שישים רסן לפיו ויכוין דבריו ויירא מהשי"ת אף בעת השמחה. [וע"ע בדרשות חת"ס [נ"ב ע"ד ד"ה ד' מינים] דעץ מרמז על גוף האדם שהיא עץ השדה, והעלין רומזים לדיבור האדם שנא' ועלהו לא יכול על שיחת חולין של ת"ח והפרי הוא נגד המעשה וכבר האריכו כן בספרים הרבה על הקבלת ד' מינים לאברי האדם]

ועפ"ז ביאר מו"ז זצ"ל דע"י שאנו לוקחים ד' מינים אנו מקיימים בעצמינו כל עצמותי תאמרנה וכל עצמותינו ואברינו מתנענעים ביחד עם הד' מינים, ובוזה אנו רוצים לבטא דלא לכד בבחירתנו אנו לוקחים ד' מינים, כי גם שלא בבחירה אנחנו ממילא מתנענעים כיון שכל עצמותינו כבר ממילא אומרים ה' מי כמוך, אבל גוי גם כשיקח ד' מינים אבל העצמיות שלו אינו משתתף בלקיחת המינים, וכמו שמסופר על גוי שהתחפש ובא לשמוע השיעור מהר"ר יהונתן זי"ע, והר"ר יהונתן תפש

- כך מחלוקת כאן". [ולסימנא בעלמא אמרה, דלא תשכח לגירסא דברייתא, ואם תשכחנה - הזכר ממשנתך דאתרוג.]

והגמ' הזה הוא הפלא ופלא, וכפי שהק' בערוך לנר בסוכה שם, דמאי קמ"ל רפרם בזה, ומש"כ רש"י דזה לסימנא שלא תשכח גירסא דברייתא ור"ל שלא נחליף בין רבי מאיר לר"י, זה דוחק דמהיכא תיתי שנטעה דוקא בפלוגתא זו יותר משאר פלוגתות שבש"ס, עוד צ"ע טובא כמה שמשוה פלוגתא דהכא לדהתם, הא לא דמי כלל דבאתרוג איירי בשיעור הקטן דלר"מ כאגוז וכש"כ יותר ור"י סובר כביצה ויותר, אבל פחות לא, אבל לענין אבנים פליגי אפכא וכדפירש"י דגדולה לא חזיא, ולר"מ דאמר כאגוז כש"כ פחות אבל יותר לא ולר"י כביצה ויותר לא, וכ' ערל"ג דלולא פי' רש"י הי' אפשר לפרש דגם לענין אבנים דוקא קאמרי ר"מ ור"י כאגוז וכביצה אבל פחות לא, [וכן משמע בגמ' שבת דלמ"ד דבעי' ג' מיני אבנים כזית כאגוז וכביצה קטן מזה לא חזי לקינוח] אבל יותר מזה י"ל דס"ל דחזי ומותר לטלטל, וא"כ שוה פלוגתייהו דהכא ודהתם לגמרי ובזה יש ליישב קושיא ראשונה דזה גופא קמ"ל רפרם שלא נטעה לפרש באבנים כמו רש"י וכ"כ שפת אמת בסוכה, ועורר שרש"י לא פי' כן, עוד פי' שם ע"פ ירושלמי סוכה דיש מח' אי כאגוז עצמה וכביצה עצמה כשר או רק משם ולמעלה וזה קמ"ל רפרם דכמו לענין קינוח כאגוז וכביצה עצמה ראויים ה"נ באתרוג.

והנראה בעז"ה בכמה אופנים בדרך מוסר ודרך עבודה, א: ללמדך שהתורה וההלכה מלווה את בן אדם בכל עת ובכל זמן ובכל מצב, בין שהוא במצב של קדושה גדולה ועצומה בחג הסוכות בד' מינים, בין שהוא בבית הכסא ואסור בכל דבר שבקדושה, תמיד ההלכה מלווה את האדם, ואחד אמר לי שיודע על גר צדק שהתגייר מעצם זה שהתפעל שהתורה מקיפה כל רגע ורגע של חיי אדם ואין שום נושא וענין בחיי האדם שהתורה לא מתייחסת לזה. והנה יש סוגיא שלימה בשבת פא: על קינוח בבית הכסא וחז"ל ישבו ודנו בבית המדרש לרגל שאלת זונין [יש נדון אי הי' גוי או יהודי²² ואי הי' גוי יתכן שרצה לבוא

כיון דעיקר הצל והשמירה בא מחמת שאנו מאמינים בו שגם אם לפי דרך הטבע מה שבנינו לא מספיקה בשביל שמירה מ"מ הכל ביד ה'.

השייכות בין שיעור אתרוג ושיעור אבן קינוח

הנה בגמ' שבת פא. מבואר שחז"ל התירו איסורים דרבנן מחמת כבוד הבריות, ועיקר הציור הוא לענין קינוח בבית הכסא שפעם היו מקנחים עם אבנים והי' צריך שיהי' מקורזלות [חדודות כ"פ רש"י אבל תוס' סוכה לו: בשם ר"ת פי' דהיינו רכות דחזי לחרישה וזריעה] וגם הי' צריך להיות גודל מסויים כדי שיהי' ראוי לקינוח, והנה סתם אבנים מוקצים הם בשבת כ"ז שלא ייחדם לאיזה שימוש, ובוודאי אם הכין אבנים לבית הכסא לפני שבת אינו מוקצה, אבל אם נזדמן לו שלא הכין והוא צריך אבנים לקינוח, הרי יש בזה איסור דרבנן של מוקצה, ויתכן שגם יתעורר שאלה של הוצאה אם הבית הכסא נמצא במקום צנוע שהוא רשה"י והאבנים נמצאים בכרמלית, ובזה נתבאר בגמ' שחז"ל התירו איסור מוקצה והוצאה מכרמלית [לשי' התוס' סוכה שם] משום כבוד הבריות. ומ"מ לא התירו רק כמות מסויימת וגודל מסויים דבעי' שיהי' ראוי לקינוח. [ובאותה שיעור הראוי לקינוח גם חייב על הוצאה בשבת]

ואיתא שם "זונין²¹ על לבי מדרשא אמר להו: רבותי, אבנים של בית הכסא שיעורן בכמה? [להתחייב עליהם על הוצאה א"נ לטלטלן בחצר ולהכניסן לביהכ"ס לרש"י, ולתוס' גם כדי להכניס מכרמלית לביהכ"ס שהוא רה"י] אמרו לו: כזית כאגוז וכביצה. [שלוש מכניסין לקינוח, ומקנחן זו אחת זו, אחת כזית ואחת כאגוז ואחת כביצה, בתחלה מקנח פי' הרעי בקטנה להסיר רעי הנדבק שם, שהגדולה פוחסת ומלכלך סביבותיו] אמר להו: וכי טורטני יכניס? [מאזנים יכניס לשם לשקול?] נמנו וגמרו: מלא היד. [בין שלשתן, או אפילו הן ארבע וחמש ובין כולן מלא היד] תניא, רבי יוסי אומר: כזית כאגוז וכביצה. רבי שמעון ברבי יוסי אומר משום אביו: מלא היד."

עוד כתוב שם ברייתא שמופיע גם בסוכה לו: "ת"ר שלוש אבנים מקורזלות מותר להכניס לבית הכסא. וכמה שיעורן? [כל אחד מן האבנים] רבי מאיר אומר: כאגוז, [ובהכי חזיא לקינוח, אבל גדולה לא חזיא. רש"י סוכה לו:] רבי יהודה אומר: כביצה." וע"ז הוסיפה הגמ' "אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא: כמחלוקת כאן כך מחלוקת באתרוג" [דבמשנה סוכה לד: נחלקו רבי מאיר ורבי יהודה בשיעור אתרוג הקטן דרבי מאיר אומר כאגוז ורבי יהודה אומר כביצה] ופריך "התם מתניתין הכא ברייתא? [פלוגתא דאתרוג מתניתין היא במסכת סוכה, והיא סדורה בפי התלמידים. אבל מח' דקינוח הוא ברייתא ויש הרבה תלמידים שלא שנואה, והוא תולה הידועה בשאינה ידועה] "אלא: כמחלוקת באתרוג

²² בגמ' פסחים מט. מבואר דזונין הי' ממונה בבית רבן גמליאל ואמר להם הגיע עת לבער את החמץ. ובב"ב קסד: הי' מדבר לרבי ואמר לו מנהג מנין מלכים בשטרות ורשב"ם שם כתב דהי' שם חכם ובע"ז נח. א"ל זונין לר"ע לבי ולבך ידע דעבודת כוכבים לית בה מששא, והא רואים שבני אדם הולכים לשם ויש להם ישועה, ורש"י כתב שם "ישראל הי" וכו' שם בהגהות יעבץ דנר' מקורו של רש"י דדייק בשמא מסתמא הוא אותו שנוכר במשנה ע"ז סח: ועוד הרבה פעמים בש"ס בייתוס בן זונין שוודאי הי' יהודי ומבואר ב"מ סג: וסה: שהי' עושה כל ע"פ חכמים. אבל בח"א מהרש"א שם כתב דאם קבלה נקבל, ואי משום דקאמר לבי ולבך יודע דעבודת כוכבים לית בה מששא כו' אין זה מוכרח דאדרכה מדקאמר האי לישנא לבי ולבך וכו' משמע דעובד כוכבים היה בפרהסיא אלא דלבו בסתר ובמופת בלב ידע דעבודת כוכבים לית וכו' וחיד"א בפתח עינים שם כתב דמצא לאחד קדוש דטעם רש"י מדאמרו בפסחים דף מ"ט זונין ממונה של ר"ג הגיע עת לבער

²¹ עי' לקמן בהג"ה אם הי' יהודי או גוי.

דע לך שיהי' זה על חשבון ד' מינים שלך וכל מה שמרומז בזה.

ובזה א"ש ההור"א לתלות דין אתרוג בקינוח, דלכ' צ"ע למה הובא בגמ' הור"א זה כשאנו נכון כלל, אולם י"ל דבא לרמז דהאמת היא דעיקר שלימות האתרוג תלוי בשיעור הקינוח, אולם בסוף מהפכין את זה כיון דעיקר השלימות הוא באמת להגיע דרגת יופי האתרוג, אלא שיש לדעת דההקדמה לזה הוא הקינוח. ובה א"ש מה שביאר רש"י בקושיית הגמ' דמח' דאתרוג הוא משנה בסוכה וסדורה בפי התלמידים אבל ברייתא דקינוח הוא ברייתא והרבה תלמידים לא שנאוה, ר"ל ענין חיפוש אתרוג יפה ידוע לכל וכולם עסוקים בה, אבל לא הרבה יודעים שבפנימיות הדבר עיקר ההקדמה לזה הוא הקינוח מעבירות.

שם יום כיפור ע"ש הקינוח

ובזה א"ש ההקדמה של יוהכ"פ לסוכות דהנה עיקר שם "כיפור" הוא על "קינוח" וכמו שהי' הג"ר משה שפירא זצ"ל מאריך בזה הרבה, ע"פ דברי רש"י בפ' וישלח עה"פ אכפרה פניו [בראשית לב כא] וז"ל "ונראה בעיני שכל כפרה שאצל עון וחטא ואצל פנים כולן לשון קנוח והעברה הן, ולשון ארמי הוא הרבה בתלמוד [ב"מ כד]. וכפר ידיה, [גיטין נג.] בעי לכפור ידיה בההוא גברא, וגם בלשון המקרא נקראים המזרקים של קדש [עזרא א י] כפורי זהב, על שם שהכהן מקנח ידיו בהן בשפת המזרק" וע"ע גמ' זבחים צג: דגמר מלהזות דמי הפרה הי' מקנח אצבעו בשפת המזרק שנאמר "כפורי זהב". ופירש"י דהם כלי שרת והן מזרקין ועל שם שמקנח בו אצבעו קרי להן כפורי לשון וכפר ידיה דנירון קיסר בגיטין דף נו. עוד העיר מורינו הג"ר אפרים רוטשילד שליט"א דרך ביוהכ"פ אנו מבקשים מהקב"ה בלשון "כפר לנו" אבל בשאר ימות השנה אנו אומרים רק לשון מחילה וסליחה. עכ"פ מבואר דכל עצמו של יוהכ"פ הוא ענין קינוח והעברת צואת החטא וא"ש דזה הקדמה לחג הסוכות וזה רמז רפרם בר פפא בדבריו. ויש להוסיף דיש לאדם לצייר דאם יש לו חטאים הרי הוא כמלוכלך בצואה ממש, וא"כ ל"ש כלל שיכנס במקום קדוש של הסוכה ששם שמים חלה עליו וכמ"ש השפ"א הרבה פעמים דרך אחרי טהרת יוהכ"פ זוכים לבחינת הסוכה.²⁴

²⁴ ושמעתי בזה משל נאה, לבחור אחד שלא הי' לו הרבה שכל, ומחמת עצלות לא הי' מחליף גרביים שלו רק עד שממש לא הי' שייך כלל לסבול הליכלוך ולא עזר כל בקשותיו של אמו, והתבגר הרבה ולא מצא שידוך עד שבסוף התארס בשעטו"מ, ולפני החופה הזהירו אמו מאד שבל יהי' לבוא לחופה בלי גרביים נקיות, והבטיח שאכן יעשה כן, אבל כשהגיע החופה ואמו סיבב אותו עם הכלה הרגישה ריח נורא מאד מגרביים מלוכלכות, ולחשה לו בכעס "הרי אמרתי לך שתחליף גרביים", ענה "בוודאי עשיתי כן" ובה הוציא הגרביים מכיסו ואמר

ולבדוק אם אכן התורה מתייחסת גם לדבר כזה] מה בדיוק שיעור גודל האבן וזה מראה עד כמה התורה מקיפה את כל חיי האדם עד לפרטים הקטנים.

עוד י"ל דהנה כל ענין זה הוא מחמת כבוד הבריות, ורצים לרמז דחשוב אצל הקב"ה כבוד הבריות כמו המצות החשובות של ד' מינים. ובשיחות מוסר להג"ח שמואלביץ ח"ב מא האריך בחשיבות כבוד הבריות שהוא משום שהאדם גדול מאד ולכן כבודו חמור כ"כ אלא שאין לנו השגה בגדלות האדם ולכן אנו תמהים על כך. וגיסגי הג"ר רפאל הלוי דינר שליט"א בספרו הידור פנים האריך בכמה סימנים בענין כבוד הבריות [כט-לב] והביא מהג"ח שהוכיח מסוגיא זו דגם בצנעא כשאין אנשים יש היתר כבוד הבריות דהרי בבית הכסא הוא לבדו, ולכן אם נודע שיש במכנסיו שעטנז דרבנן א"צ למהר לפושטו גם כשהוא לבדו בביתו, כיון שמרגיש עצמו מזולזל להיות ערום, וא"כ כש"כ במרגיש עצמו מבוויש לפני אחרים גם אם אחרים אינם רואים בזה זילזול במעלתו. עוד הביא דגם אין כבוד ציבור לשבת בחושך, ולכ"כ ראב"ן שבת סי' שפ"ה דהשמש נוהג להדליק בביהכנ"ס גם לפני הבדלה. עי"ש עוד.

יופי האתרוג והנרמז בזה תלוי בשיעור

קינוח מצואת העוונות

עוד י"ל²³ דהנה קינוח צואת הגוף מרמז לקינוח צואת העבירות של הנשמה וכמ"ש בישעי' ד' ד' "אם רחץ אֶדְנִי אֶת צֶאֱת פְּנוֹת צִיּוֹן" ובמדרש בפ' חקת [במדבר יט ב] הובא ברש"י שם, דלכן צוה הקב"ה להביא פרה אדומה, לכפר על מעשה העגל, "משל לולד שטינף לחצר המלך אמר המלך תבוא אם זה הולד ותקנח צואת בנה" והאתרוג מרמז ללב האדם, וכן כלל הד' מינים מרמזים על אברי האדם וכמו שהארכנו לעיל, ובא רפרם לרמז דעיקר שיעור שלימות ויופי האתרוג וכל מה שנרמז בזה תלוי בשיעור הקינוח של העבירות, ואם יהי' לך קולא בשיעור הקינוח, גם אם נגיד שיהי' לך בזה היתר, מ"מ

שמע מינה ישראל היה דקפיד אמצות, ולא אפשר שהוא גוי דקאמר ממונה ולא עבד, וכ' חיד"א דאינו מוכרח דאולי זונין דכאן אינו זונין דשם דזונין דש יש לו שם ליווי זונין ממונה של ר"ג והכא סתם. ועוד התם נמי אפשר דגוי הוה והוא ממונה של ר"ג ולא היה עבדו. ועי' בסדר הדורות דף צ"ג ע"ב:

ולד' מהרש"א שהי' גוי י"ל דמזה גופא שהי' ממונה בבית ר"ג והי' שואל כל ספיקותיו לחכמים ממילא נתקרב ליהדות, ואף שאולי הוא עצמו לא התגייר אבל בנו כבר נתגייר והוא זה בייתוס בן זונין ולכן הי' עושה כל דבריו ע"פ חכמים שככה הוא התחנך.

ולד' מהרש"א א"ש שכאן כתוב הלשון זונין על לבי מדרשא דמשמע שהי' בזה משום חידוש ואם הי' גוי א"ש.

²³ פי' זה הצעתי לפני מורינו הג"ר מאיר קסלר שליט"א רבה של קרית ספר, וקלסיה, ואמר דיש לדעת דכל דבר קטן בחז"ל יש בהם רמזים וכונות עמוקות.

טעם פסול אתרוג פחות מכביצה

אבני נזר אר"ח סי' תפ"ב אות א' ומ"מ פסלו דאינו נחשב דרך גדילתו.

אי שייך פסול לא מינכר לקיחה בפחות

מכביצה

והנה באמת לענין אתרוג פחות מכשיעור יש לדון עוד פסול בזה מטעם שאולי אין הלקיחה ניכרת, דהנה בגמ' לה. פריך דאולי פרי עץ הדר הכוונה לפלפלין דטעם עצו ופריו שוה ומשני "התם משום דלא אפשר. היכי נעביד? ננקוט חדא - לא מינכרא לקיחתה, ננקוט תרי או תלתא פרי אחד אמר רחמנא, ולא שנים ושלשה פירות, הלכך לא אפשר" הרי מבואר דאם זה קטן מאד יש פסול חדש הנקרא "לא מינכר לקיחה" ויל"ע לפ"ז האם י"ל דבפחות משיעור ביצה יפסל מצד דלא מינכר לקיחתה וא"כ גם בנצטמק יפסל מטעם זה.

אולם בביכורי יעקב סקנ"א שלל זה דהרי מגמ' זה גופא מוכח דגם פחות מכביצה מינכר לקיחתה דהרי גם בג' פלפלין נחשב מינכר ושיעורם הוא ודאי פחות מכביצה. ולכן מסיק להלכה דבנצטמק יטלנו בלא ברכה והועתק בביאור הלכה שם. אולם בס' מקראי קודש סוכות ח"ב סי' כ"ט הביא שהג"ר אהרן קוטלר זצ"ל החמיר בזה כיון שבפחות משיעור לא מינכר לקיחתו. ובאמת יש בזה תוס' מפורש בסוכה ל. בד"ה משום דהוה שכתבו דאתרוג של אשירה פסול מטעם דכתותי מיכתת שיעורי' והוסיפו "דאתרוג נמי בעי שיעור כאגוז או כביצה דאף על גב דאמרין לקמן [לא:] טעמא משום דלא גמר פירא, מכל מקום בעינן דמינכר לקיחתה דמהאי טעמא פסלינן לקמן [לה.] פלפלין". מפורש בדבריהם דפחות משיעור לא מינכר לקיחתה וצ"ל דלדעת ר' מאיר רק בפחות מכאגוז לא מינכר לקיחתה, אלא שצ"ע דלמה לא הוזכר טעם זה בגמ' לא: כשרצו להוכיח דר"י ס"ל פסולא דהדר והו"ל לדחות דזה מצד דחסר בהיכר הלקיחה.

אי שייך כתותי מיכתת שיעוריה בשיעור

אתרוג

והנה בעיקר מש"כ התוס' דשייך כתותי מ"ש בשיעור אתרוג, מבואר מדבריהם דמצד חסרון גמר פירא ל"ש כתותי מ"ש, והטעם פשוט דהשיעור הוא רק לסימן שנגמר פריו וא"כ לא איכפ"ל בזה דמיכתת שיעורו אבל בשיעור חסרון היכר לקיחה שייך שפיר כתותי מ"ש. אולם דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל בספרו ברכת יו"ט²⁵ על

ובעיקר מח' בשיעור האתרוג, קי"ל בשו"ע סי' תרמ"ח סכ"ב כשי' רבי יהודה דפחות מכביצה פסול. ויש לחקור בטעמא דשיעור זה, ואין הדברים ברורים כל צרכם, דהנה בסוכה לא. דנה הגמ' האם ס"ל לרבי יהודה דינא דהדר לענין אתרוג, והוכיח ממה דפסל אתרוג פחות מכביצה משמע דס"ל פסולא דהדר ודחה דר"ל דזה מחסרון גמר פרי, ועד"ז כ' לעיל מיני' לענין ירוק ככרתי שפסל רבי יהודה, ויל"ע האם למסקנא אין בזה פסול דהדר כלל, וד' הב"ח סי' תרמ"ח לענין ירוק ככרתי דגם למסקנא יש פסול הדר רק דלר"י דלא ס"ל דהדר יש פסול אחר אבל לדידן יש גם פסול הדר ונפק"מ כשבאו לפנינו ירוקים לא סגי בנשתנה קצת למראה אתרוג אף דמוכח דנגמר פריו אבל הדר לא הוי עד שרובו משתנה למראה אתרוג. אבל האחרונים חולקים עליו והקילו בזה וכ"פ המשנ"ב שם סקס"ה ושעה"צ סקס"ט.

אולם בביכורי יעקב ס"ק מט הוכיח כשי' הב"ח משי' הטור שהובא במג"א סי' תרמ"ט ס"ק כ"ז, שמה דחסר כשר בשאר הימים, דמ"מ בעינן שישאר עכ"פ שיעור אתרוג בכביצה, ואפילו הי' בו כשיעור ביצה קודם יום טוב, ונצטמק עד שאין בו שיעור כביצה פסול, והרי טעם דפסול אתרוג פחות מכביצה מבואר בגמרא שם דלא גמר פריו, וזה ע"כ לא שייך רק אם בתחלת גידולו לא הי' בו כביצה. אבל בנצטמק, וכש"כ בנחסר וכבר הי' בו כביצה, למה יפסל משום שיעור. אע"כ דס"ל כיון דלהס"ד דגמרא הטעם דפסול פחות מכביצה משום הדר הוא, גם לפי המסקנא קאי טעם זה לדידן, רק דלר' יהודה מפרשינן טעם אחר משום דלא גמר פרי, וכל שלוקח פחות משיעור ביצה אפילו נחסר לבסוף ליכא הדר ופסול, א"כ ה"ה ג"כ לענין ירוק וכדעת הב"ח. ולפ"ז לענין שיעור כביצה אם יצטמק לפחות משיעור אף דנגמר הפרי יהי' פסול דסו"ס ל"ה הדר. ובתוס' ביכורים שם הובא השגת הג"ר שמחה בהג"ר יצחק דוב במברגר זצ"ל דרק באתרוג חסר בעי' שישאר שיעור כביצה אבל באתרוג שלם סגי גם בהצטמק לפחות מביצה. והביכורי יעקב חולק עליו. עי"ש. וכ"פ בנשמת אדם והובא להלכה בביאור הלכה בסכ"ב ד"ה פסול ומבואר דפסק המשנ"ב דלמסקנא קי"ל טעמא דהדר לענין שיעור כביצה וא"כ צ"ע למה לענין ירוק ככרתי פסק להקל דלא כב"ח. וכנר' שיש חילוק בין פסול ירוק ופחות מכביצה ולא עיינתי בזה כל הצורך. ואכן ד' החזו"א סי' קמ"ח סק"ב דגם אתרוג שהצטמק מברכין עליו דלמסקנא אין טעמו מחמת הדר, וכן צידד בשו"ת

²⁵ הומה לבי בזכרי ימים מקדם כשזכיתי להסתופף בצלו בעת למדי בשיבת בית יוסף דגייטסהעד והי' לי קביעות אתו פעם בשבוע לחזור על דברי תורתו בספר ברכת יו"ט, והי' מתעמק בכל ענין מחדש כאילו לא למדו, וזכיתי ללמוד אתו ענין זה והוסיף לי בע"פ כמה הוספות חשובות שרשמתי בצד הספר. והקדים על ענין זה דכתותי מ"ש, שזה

"ידעתי שלא תאמין לי לכן הבאתי זה בכיס שלי!!" והנמשל מובן שא"א ליכנס לסוכה עם בגדים מלוכלכות גם לא בכיס וצריך לחשאי הכל בחוץ.

דין בחפצא של האתרוג גופא, או דהוא רק דין במעשה הלקיחה, וד' התוס' דזה דין בעצם החפצא ולכן שייך כמ"ש, אבל דעת החולקין דזה דין רק במעשה הלקיחה וא"כ אי"ז שיעור בעצם ול"ש כמ"ש.³⁰

בענין תרי הלכתא

בסוכה יח. מבואר דלמ"ד אין לבוד באמצע דאפשר למעט, וכ' הר"ן דרק אם ממעטו מצד הסכך, אבל במיעוטו מצד הדופן שהוסיף שם סכך עדיין הוי לבוד באמצע ולא נימא דופ"ע כדי שיהי' לבוד מן הצד, דל"א דופ"ע ולבוד כי הדדי. ולא נתבאר היטב טעם הר"ן.

ובדף ד. ביאר הר"ן ענין דופ"ע דרואין כאילו נתעקם והסכך הוא חלק מן הדופן, ולא כאילו נתקרב גוף הדופן לסכך דא"כ גם בהרחיק ג"ט יחני, וכדהוכיח כן רש"י יז. ולפ"ז דוקא בדפנות מגיעות לסכך, אבל באין מגיעות לסכך ל"ש דופ"ע. ולא נתבאר למה א"ל גוד אסיק ואח"כ דופ"ע. ובאמת ש"י הטור סי' תרל"ב דמהני דופ"ע גם באין מגיע לסכך, ובט"ז שם סק"א הצדיק אותו ולא הבין ש"י הר"ן בזה. וביכורי יעקב תי' דעיקר דין דופ"ע הוא כדי לקרבו לסכך ואיך אפשר"ל כן כשמפסיק אויר בין הדופן לסכך פסול. ולפ"ז בפחות מג"ט וודאי אמרי' דופ"ע דזה נקרא קרוב לסכך. וכ"פ במשנ"ב.

אולם רעק"א בהג' על שו"ע כ' דר"ן לשיטתי' בדף יח. דתרי הלכתא לא אמרינן, ובתשובה י"ב הגבילו רק כשהלכה אחד בא מכח השני, כמו בדף ד' דל"ש דופ"ע רק ע"י גוד אסיק, או בדף יח. דל"ש לבוד א"כ נימא דופ"ע דאל"כ הו"ל לבוד מן הצד, אבל להלכה דיש לבוד באמצע, אילו יהי' ב' טפחים סכך פסול ואח"כ ב' טפחים אויר שפיר אמרי' דופ"ע ואח"כ לבוד, אבל אם יש ב' טפחים אויר ורק אח"כ ב' טפחים סכך פסול לא אמרינן דופ"ע. אולם החזו"א סי' ע"ז סק"ז כ' דאי"ז כללא בכל תרי הלכתא רק בדופ"ע ל"ש כשאין מגיע לסכך ממש, ולפ"ז במזגן מפסיק בין הסכך לקיר ומזגן לא צמוד ממש לקיר רק בפחות מג"ט ונצטרך לומר לבוד ואח"כ דופ"ע, לרעק"א וחזו"א פסול ולמשנ"ב ע"פ ביכורי יעקב כשר.

ומו"ר הג"ר אשר אריאלי שליט"א נטה לפרש דלא כרעק"א, דבדף יח. כוונתו על דרך החזו"א דזה דין מסויים בדופ"ע דל"ש לדון דופ"ע רק אי מיד כשאמרת

הרמב"ם פ"ח מלולב דן בענין זה באריכות, אחרי שבירר של"ש דין כתותי מ"ש בדבר שאין שיעורו בעיקר החפצא כמו גט דאף שצריך שלימות אבל אין דין שיעור, ולכן כתבו על איסורי הנאה כשר וביאר הר"ן גיטין כ. דל"ש כמ"ש רק בדבר הצריך שיעור כשופר ולולב, והוסיף בתורת גיטין [אה"ע קכד ס"ק א] דרק בדבר שצריך שיהיה השיעור מחובר ביחד בשלימות כשופר ולולב, אבל בדבר שאף אם הוא כתות כשר לא שייך לומר כמ"ש ולפ"ז בטומאת אוכלין שאפי' הוא מפורר מטמא טומאת אוכלין כמ"ש הראב"ד בסוף פ"ו מה' ט"א עי"ש ברמב"ם פ"ד מהל' ט"א הלכה ג', לא שייך גבי' לומר כתותי מיכתת, ע"י תוס' ב"ק עז. ד"ה פרה,²⁶ והוסיף דו"ז דגם אי בעי' שיהי מחובר וגוש אחד אבל אם אין דין שיעור בעצמות הדבר ל"ש כמ"ש, ולכן כתב בשו"ת רעק"א סי' קס"ה דבסימני שחיטה ל"ש כמ"ש כיון דאין שיעור בעצמות הסימן כמה יהי' רחבו או ארכו אלא העיקר לשחוט רובו של סימן שלם,²⁷ עי"ל²⁸ דבלא"ה אין דין כלל בעצם חפצא של הסימן דהעיקר שיהי' נפסק חיותא ואילו הי' הבהמה יכולה לחיות בסימנים חתוכים הי' ג"כ כשר, משא"כ גט יש עכ"פ דין שלם ממש, ולזה דן דו"ז בכמה ענינים מהו גדר השיעור,²⁹ כמו בסנדל של חליצה ושיעור שופר.

ולזה כ' דלענין שיעור אתרוג נחלקו התוס' והרא"ש אי שייך כמ"ש דד' התוס' דשייך מצד חסרון מינכר לקיחה וכנ"ל אולם הרא"ש סי' ט"ו הביא מתחלה דעת הסוברים דל"ש כלל דין כתותי מ"ש כיון דלא נאמר שיעור באתרוג רק מצד גמר פירא, וביאר דו"ז דיי"ל דגם החולקים ס"ל דלא מינכר לקיחתה ומ"מ סוברים דל"ש גם בזה דין כמ"ש דיש לחקור אי דין מינכר לקיחה הוא

אמר בשיעור כשהי' ראש ישיבה במונטריי בשווייץ ורצו לעשות פראפאגאנדע גדול לשיבה וכיבדו אותו לדרוש. והרחיב בגדלות ר' וואלף רויזנגארטען זצ"ל.

²⁶ שאל אותי דו"ז האם למדת כבר התוס' הארוך במרובה? "זה לומדישע תוס' אני למדתי זה עם אאמור"ר זצ"ל לפני הבר מצוה ואמר לי ע"ז שזה לומדישע תוס', עוד אמר לי אאמור"ר שבואלוזין לא למדו תוס' זה, ובכר מצוה שלי עשיתי סיום על מס' ב"ק, וכשהייתי בישיבת שניידערס, ידעו שאני יודע ב"ק והיו שואלים אותי הרבה מגמ' ב"ק, ופרט שהגיעו לתוס' הזה. והיום בבריסק כבר תפסו תוס' זה לקדשים" אח"כ הראה לי הגמ' שלו שהוא מלא הגהות.

²⁷ אמר לי כשהי' בארה"ב הלך לבית השחיטה בניומארק וראה שם בהמות גדולות בסימנים גדולות מאד כיון שבארה"ב נותנים הרבה לאכול.

²⁸ אמר לי ע"ז "זה ליטווישע ווארט".

²⁹ אמר לי בע"פ דכשלמד אצל הג"ר משה שניידער זצ"ל הגיע חתנו הג"ר זיידעל סאמיעטציק זצ"ל להגיד שיעור ותוך השיעור הזכיר הנדון אי שייך כתותי מ"ש בשיעור שמן של נר חנוכה, והפסיקו דו"ז ושאל דל"ש כלל כיון דאי"ז שיעור בחפצא דשמן, אח"כ בא אליי ר' משה ואמר לו שר' זיידעל מתפעל מלמדנות שלו, ובכן שאלו ר' משה "מאיפה גדלת כזה למדן", והשיב לו דו"ז "מישיבה כאן" אמר לו ר' משה א"כ אתה חייב הכרת הטוב לישיבה ומאתה תעורר כל בוקר את הבחורים להגיד תהילים, ובזה רצה שגם דו"ז יגיד תהילים שלא הי' מקפיד בכך. ואכן שנים רבות הי' מקפיד להגיד תהילים לפני שחירת.

³⁰ נרשם אצלי בגליון הברכת יו"ט שלי שבע"פ הק' קושיא עצומה על תוס' מגמ' לה. ואימא פלפלין וכו' ולא רשמתי הקושיא בדיוק, וי"ל דכוונתו הי' כקו' הביכורי יעקב דמוכח דגם ג' פלפלין מינכר לקיחתו וא"כ איך יתכן לומר דבפחות מכביצה לא מינכר לקיחתה. רצ"ע על הביכורי יעקב שלא הזכיר ד' התוס'.

למירון לא הסכים ליכנס למערה מחמת גודל הבושה, וא"כ איזה קשר יש לנו לאושפיזין" כך אמר הרב זצ"ל בגודל ענוותנותו.

שוב ראיתי מה שמובא בתורת אמת [לר' לייבל אייגר] דהמנהג בין צדיקי הדור שהאנשים ששמים כשמות האושפיזין מחשבים לשמם לקדושת היום בסוכות, והענין בזה ע"פ מש"כ אריז"ל אשר כל שם שקורין לאדם יש לו שייכות לזה האיש בפנימיות שורשו, והגם שאנו רואים אנשים ששמים כשם הגדולים ואין בהם אף שמץ מנהג, עכ"ז בפנימיות שלו אם ירצה לעורר אותו ימצא בשורשו אותו הכח מקדושת השם שיש בו, ובחג הסוכות נעשה מבורר בחי' השורש והפנימיות של נפשות ישראל כדאיתא בזה"ק מאן דאיהו מגזעא ושרשא דישראל יתיב תחות צלא דמהמנותא. ובענין מה שיש להתבייש מפני האושפיזין, מספרים על האור המאיר שהתבייש מאד להיות בסוכה ולקרוא לאושפיזין עד שנזכר שכשהי' ילד בא' האדמורי"ם לא הניחו אותו ליכנס לסוכה, וראה ילד אחר שהניחו אותו, והי' לו טענות ואמרו לו שהוא נכד האדמורי"ר, ולכן התחזק דהרי הוא נכד אברהם יצחק ויעקב לכן יכול ליכנס גם הג"ר שמשון פינקוס זצ"ל בשיחותיו הביא משל כזה כדי להסביר איך אנו יכולין ליכנס לסוכה.

בביאור אושפיזא דיצחק אבינו

וכיון שכבר הבאנו מש"כ הצדיקים דהעיקר ללכת בדרכי האושפיזין ואנו עוסקים באושפיזא דיצחק [אצל הג"ר אברהם יצחק ברזל זצ"ל ויבל"ח אצל הג"ר יצחק לוקסנבורג ואני הקטן] ודוקא ביצחק נראה שאין כ"כ מה ללכת בדרכיו שכולו יראה ופחד וגבורה, יש להביא חידושו של השפת אמת [וירא תרמ"ג] ד"יתכן לומר, כי אם שיצחק הי' לו מדת הדין והפחד, יוכל להיות שלא הי' ניכר על פניו רק שמחה וחדוה, כי באמת אין מי שישמח בעולם רק מי שהוא ירא ה' לאמיתו ואין לו פחד אחר, ובפרט אם הוא בן חורין מיצה"ר כיצחק שהי' מוכן להיות עולה להקב"ה וכו', ויתכן שישמעאל רצה להדמות אליו במדת השמחה, ושרה הנביאה ידעה להפריש וכו', ולכן אמרה כי לא יירש עם בני עם יצחק וכו', עכ"ל וביארנו הענין באריכות בפ' תולדות, והוסיף הגרצ"מ זילברברג שליט"א דע"כ שמחת בית השואבה התחיל דוקא באושפיזא דיצחק להורות דעיקר השמחה בא מיראת שמים, וענין זה יש להחדיר בקרב בני הבית, ואף שבגשמיות נר' כאילו שיראה גורם לחץ ועצבות אבל אין הדבר כן והרי ביהמ"ק מקום היראה כמש"א ושם נעבדך ביראה ושם היא עיקר השמחה שנא' משוש כל הארץ ושמחתי באומרים לי בית ה' נלך.

דופ"ע התקרב לסכך אבל אי גם אחרי דופ"ע לא התקרב אא"כ נאמר לבוד לא נאמר בזה דופ"ע. אבל באין מגיעות לסכך ואח"כ צריך לבוד למה לא נימא גו"א ואח"כ לבוד. ומש"כ הר"ן בדף ד' יל"פ דיסוד דופ"ע דדרכו של כותל להתעקם וכותל שבנוי ע"פ לומדות דגוד אסיק ל"ש שיתעקם [א"א לומדישע וואנט איז גלאט" או "ווערט נישט פארמאטערט"]

הנה מו"ח שליט"א חקר אם אחרי דופ"ע מרוחק יותר מג"ט בגובה וצ"ל חבוט, הנה לרעק"א כיון דעיקר דופ"ע רק אחרי חבוט ל"א וכן לחזו"א, ויש לחקור לביכורי יעקב ומשנ"ב האם חבוט כמו פחות מג"ט ומסתבר שלא, ולד' מו"ר שליט"א ג"כ ל"ש דופ"ע דאכתי לא התקרב לסוכה.

בענין אושפיזין

מנהג ישראל להזמין האושפיזין כל יום ומבואר כן בזה"ק אמור קג: דז' רועים באים לדור עם האדם בסוכה ועל האדם לשמוח אתם, ורב המנונא סבא הי' מזמינם בפה דוקא, וכן מבואר ביסוד ושורש העבודה שער י"א פי"ג דאין באים רק ע"י הזמנה, ומבואר בזה"ק דעיקר החיוב הוא לתת מלחמו לדל דאל"כ אינם באים, וכיון שכל יום יש לו אושפיזין בפנ"ע כ' הרמ"ק [הובא בראשית חכמה שער האהבה פ"ן דיש לו לשמוח בכל יום שמחה מיוחדת עם האושפיזא, וכ' בדברי חיים דעיקר הדבר הוא להאיר אור קדושת האושפיזא ועבודתם ומדה שלהם וכגון ביום ראשון להשקיע במדת החסד.

האם יש ענין לשמוח כששמו כשם האושפיזא

והנה יש מנהג שאנשים ששמים כשם האושפיזא עושים איזה שמחה מיוחד באותו יום, ורגיל הי' מו"ר הג"ר אברהם יצחק ברזל זצ"ל לעשות שמחת בית השואבה בביתו בליל שני דחג [וכן עושה יבל"ח מו"ר הג"ר יצחק לוקסנברג שליט"א] ופעם שאלתי לו האם יש מקור לענין זה, ולא ידע, ואמרתי לו שגם אצל מרן הגריש"א זצ"ל עשו כן באושפיזא דיוסף, וענה הרב זצ"ל "שזה הי' אולי רק היכי תמצוי לשמחה או שהוא באמת הרגיש קשר ליוסף אבל זה לא שייך לאנשים פשוטים כמונו", והוסיף דהגרי"ז אמר שחושבין דלעתיד לבוא נלך לקבל פניו של דוד המלך ע"ה ונבקש שישיר בשבילינו כמו ששרין בשיר "וואס וועט זיין ביי דעם סעודה'ניו" ואנחנו לא יודעים שכמה רחובות מסביב לו ישרף הכל מחמת גודל קדושתו, והיו גדולים שלא רצו גם ללכת למירון בשביל שהתביישו מרשב"י, כן מסופר על הגר"ח שמואלביץ זצ"ל שהי' בחיפה ולא רצה לנסוע למירון עד שחזר על כל מימרות רשב"י בש"ס, ואעפ"כ כשהגיע

רבותיו ואיפה הי' מקום מגורו אבל כבר ביאר בספר דורות הראשונים ח"ב עמ' צ"ג דמה שלא מצינו שמו במשנה רק בגמ' כיון שהי' מתנאים האחרונים בימי רבי והי' גר בבבל ביחד עם ר' נתן ובמנחות לח: מצינו שאמר מימרא בשם רבי נתן והוכיח כן מכמה מקומות במכילתא וירושלמי שהי' חבירם של ר' נתן ור' יאשי'.

אולם כמדומני שלא מצינו בש"ס כ"כ הרבה מימרות ביחד מרבי יצחק כמו במס' ר"ה דף ט"ז בסוגיא דשופר ויום הדין, א: אמר רבי יצחק יפה צעקה לאדם בין קודם גזר דין וכו' ב: ואמר רבי יצחק למה תוקעין בר"ה וכו' ג: ואמר רבי יצחק כל שנה שאין תוקעין בתחלתה וכו' ד: ואמר רבי יצחק כל שנה שרשה בתחלתה וכו' ה: ואמר רבי יצחק אין דנין את האדם וכו' ו: ואמר רבי יצחק ג' דברים מזכירין עוונותיו של אדם וכו' ז: ואמר רבי יצחק ד' דברים מקרעין גזר דינו של אדם וכו' ח: ואמר רבי יצחק חייב אדם לטהר עצמו ברגל וכו' ט: ואמר רבי יצחק חייב אדם לטהר עצמו ברגל וכו'. והרי יצחק אבינו הוא זה שמעמיד מדת הדין בעולם, וכל עסקינו בר"ה הוא סביב כוחו של יצחק וכל העקידה זה לצמצם ולהגביל כוחו של יצחק שהדינים לא יתפשטו כמבואר בזוה"ק לפני התקיעות והשופר הוא מאילו של יצחק. וא"ש דרבי יצחק הוא זה שמגלה לנו איך לינצל מן הדין.

עוד מצינו במגילה ו. אמר ר' יצחק לשם זו פמיס ואח"כ אמר רבי יצחק מאי דכתיב יוחן רשע בל למד צדק אמר יצחק לפני הקב"ה רבש"ע יוחן עשיו וכו' ואמר ר' יצחק מאי דכתיב אמר יעקב לפני הקב"ה רבש"ע אל תתן לעשו הרשע וכו' וא"ש דרבי יצחק הוא זה שמגלה לנו דברי יצחק אבינו וגם איך לינצל מעשיו. ובדרך צחות י"ל דהוא זה שמגלה עניני קטן בהא דאיש זוכה ולא קטן זוכה ויש הרבה נידונים בראשונים ובאחרונים בענין זכיי' לקטן ע"י מימרא זה ואכמ"ל בזה וי"ל דיצחק אבינו הי' הילד היהודי הראשון בכלל ישראל שהי' אפשר לדון עליו דיני קטן, ובכן בריש אלו מציאות המימרא הראשון שילד בחדר פוגש בהתחלת לימוד הגמ' הוא רבי יצחק וכן המימרא הראשון ברש"י פ' בראשית הוא רבי יצחק.

עניני שמיני עצרת ושמחת תורה

גודל קדושת יום שמיני עצרת

הנה יום שמיני עצרת מבואר ברש"י פ' פינחס [במדבר כ"ט ל"ה] עה"פ ביום השמיני עצרת תהי' לכם דכל ימות הרגל הקריבו נגד האומות וכשבאים ללכת א"ל הקב"ה בבקשה מכם עשו לי סעודה קטנה כדי שאהנה מכם.

אולם מאידך יש להעיר דהגה"ק מקלויזנבורג זצ"ל בעל השפע חיים העיד שאצל זקינו הדברי חיים מצינו זי"ע היו מכינים כסא בסוכה עבור האושפיזא, והי' מזהיר לנהוג כבוד ולא להדחף שם, אמנם מחמת הלחץ זו הדחק נפלו ונדחקו גם שם, פרט ליל ב' דאושפיזא דפחד יצחק שאז נפל אימה יתירה ולא הרהיבו לגשת אל מקום הכסא, כי בגודל קדושתו המשיך על כל הנוכחים להרגיש במדת האושפיזא קדישא. וכנראה יש כמה בחינות בזה, דגם אם על פניו של יצחק הי' נראה שמחה עצומה מ"מ הי' יכול לשדר אימה ופחד, ואין לנו עסק בנסתרות.

עוד הוסיף הג"ר עתניאל אקטע שליט"א בהיותו אצל הרב ברזל זצ"ל בגדולתו של יצחק במדת הגבורה, דיותר ממה שיש להתפעל מגבורתו של יצחק בעקידה, יש להתפעל יותר מגבורתו בכ"ב שנה שהתגבר בעצמו לא לגלות ליעקב שיוסף עדיין חי כיון שלא הי' רצון ה' לגלות. ומכאן יש להתעלות במדת ההתגברות וההתאפקות למען הקב"ה.

לא אוכל להתאפק בזכרי עבודתו בקודש של מו"ר הג"ר אברהם יצחק ברזל זצ"ל כשהיינו נוסעים יחד בחוה"מ לכותל המערבי והי' עובר לפני התיבה למוסף, והרגשנו בכל עצמותינו גודל ההפסד של חורבן ביהמ"ק בהטעימו כל המילים בהתרגשות עצומה, ובפרט כשאמר המילים "ולא יראה פני ריקם" ופרץ בבכי והרגשנו איך שאנחנו מגיעים ממש ריקם להקב"ה בלי שום מעלות ומדות טובות, אשרי עין ראתה כל אלה הלא למשמע אוזן דאבה נפשינו.

[הפעם האחרון שראיתי אותו הי' בחוה"מ סוכות תש"פ, בהיותו סנדק לבן ידידי הרב יעקב יוסף לרנר שליט"א, וגם לפני זה בשמחת בית השואבה בביתו והי' חלש מאד מאד בשכבו על הספה ובכוחות אחרונים אמר כמה מילים עה"פ ושמחת בחגיך והייתי אך שמח שזה בגדר הבטחה.]

השייכות בין רבי יצחק בש"ס ויצחק אבינו

ובעסקינו במי ששמו יצחק שיש לחם שייכות במדתו של יצחק אבינו, הנה מצינו בש"ס מימרות מ"רבי יצחק" ולא מצינו אותו במשניות רק בגמ' ולדוגמא א: בע"ח קונה משכון [פסחים לא: גיטין לו: קידושין ח: ב"מ פב. שבועות מד.] ב: איש זוכה ואין קטן זוכה [פסחים צא: קידושין מב.] ג: שיעור מציאת פירות מפוזרין ריש אלו מציאות [ב"מ כא.] שמעתי שנים אחת קמיצת זר ואחת מליקת זר וכו' [זבחים מט:] מקור דעוף טמא פטור משילוח [חולין קלט:] ומזה הי' אפשר לחשוב שהי' אמורא, אולם מוכח שהי' תנא מדנחלק על רע"ק וריה"ג סוכה כה: בענין אותם טמאי מתים מי היו וכן נחלק על רע"ק ורי"ש מכות יג: לענין חייבי כריתות בעריות, אולם לא ברור מי הם

ובמדרש שם³¹ משל למלך שעשה סעודה וזימן כל בני המדינה לז' ימי המשתה כיון שעברו ימי המשתה אמר לאוהבו כבר יצאנו ידינו מכל בני המדינה נגלגל אני ואתה במה שתמצא ליטרא של בשר או של דג או ירק לכן הסתפק הקב"ה בפר אחד איל אחד, ונתייחד שמע"צ בזה שאין בו משאר המצוות שהי' בסוכות, וכדברי החינוך שכ"ד דהטעם הוא דיום השמיני כולו להשי"ת וא"צ זכרון אחר וברמב"ן ויקרא כ"ג מ' כ' דרך בשאר הימים צריך פרי עץ הדר אבל שמע"צ הוא עצמו הדר ובספה"ק הפליגו בגודל קדו' יום זה שכל תיקון הימים מיום ר"ה עד שמע"צ תלוי ביום זה וכ' רבי חיים פאלאג'י בספרו מועד לכל חי סי' כ"ה אות א' כי אין בכל הימים האלה יום רצון לה' לשמוע ה' תפלתו בכל מה שצריך כיום הזה כמ"ש בזוה"ק בפ' צו לא: דבההוא שמחה לא נמצא עם המלך רק ישראל לבדם ולכן יכול לבקש מה שרוצה, ובשם הרה"ק הר"ר ר' בונם מפשיסחא זי"ע אמרו שבכח התפלה בציבור ביום קדוש זה לתקן את כל התפלות בציבור במשך כל השנה. וכ"ז בענין שמע"צ וזה שמו בתורה שבכתב ותורה שבע"פ.

יסוד מנהג שמחת תורה

אולם מה שנקבע שמחת תורה ליום שמע"צ לכ' ל"ש לכ"ז כלל דלא נזכר כלל בקשר לשמע"צ עד תקופת הגאונים רק שכ' במגילה לא. שביום ט' של חג קוראים פ' וזאת הברכה ולא נזכר בש"ס ענין שמחת תורה [אולם בזוה"ק נזכר ראה לקמן] אולם מנהג זה לסיים כל תורה שבכתב ביום זה לא הי' נוהג בא"י כמבואר במגילה כט: דבני א"י היו מסיימים התורה א' לג' שנים, אך כ' הרמב"ם פ"ג מתפלה ה"א דמנהג שלנו לסיים כל שנה התפשט בכל העולם, וא"כ שמחת תורה לא הי' נוהג בא"י וכן מצינו בספרי הגאונים דבני א"י היו עושין שמחת תורה רק כל ג' שנים ומחצה, אלא שר' בנימין מטולידה שעבר דרך מצרים לפני ח' מאות שנה העיד שהגם שבנ"י א"י לא עשו כך הי' תקנה ביניהם להתחבר ולהתפלל ביחד בשמחת תורה. ובחור"ל התפשט המנהג לעשות שמחת תורה ביו"ט שני כפי שכבר העיד רב נטרונאי גאון בשערי תשובה סי' שי"ד וכ"כ ברי"ף גאון ומאז נשתרש אצל כלל ישראל שם שמחת תורה ליו"ט שני בחור"ל. ובא"י עושים זה בשמע"צ גופא אבל עדיין לכ' אין לזה קשר לשמע"צ.

למה נקבע שמחת תורה דוקא בשמע"צ

ובס' המנהיג הל' סוכה סי' נ"ד כ' בטעם שבחרו דוקא ביום זה לסיים את התורה לפי ששלמה בירך את ישראל

³¹ רוב המראי מקומות בענין זה עד לדברי שפ"א הוא מהקדמת המחזור המפורש לסוכות.

בשמיני של חג כמ"ש במלכים א' ח' נ"ה לכן אנו רוצים ג"כ לקרוא פ' וזאת הברכה, נוכ"כ במחז"י אבודרהם ובארחות חיים] עוד כ' דכיון שכ' והיית אך שמח ודרשין לרבות כל מיני שמחה לכן מוסיפים גם שמחת תורה. [וביתר עומק כ' שפ"א תרל"ז בשם הרב הק' מקאצק זי"ע דכיון דיש לבנ"י שמחה בימים אלו מניחין השמחה בתורה והוסיף שפ"א דהרי כל מצוה שקיבלו בשמחה עושים בשמחה לכן מנצלים את הזמן לשמוח בתורה] והר"ן במגילה יא. בדפי הר"ף בטעם שקוראין וזאת הברכה לפי שהוא סוף כל המועדות חותמין בברכת משה רבינו. ולפ"ז אין כאן ענין דוקא בשמחת סיום התורה, רק דהעיקר מכוון לברכת משה רבינו שבמקרה נמצא בסוף התורה, וממילא עושים שמחה לסיום התורה ושוב אין לזה קשר לשמע"צ.

והלבוש בסי' תרס"ט כ' בטעם שמסיימים ומתחילים דוקא ביום אחרון דסוכות ולא בר"ה שהוא יום א' של השנה כדי להטעות את השטן שלא ידע מתי ר"ה שהוא יום הדין ולא יקטרג על ישראל וכיון שנדחה הסיום וההתחלה דחוהו עד כלות הימים טובים כדי שלא יצטרכו להפסיק בפרשיות של היום טוב. ושוב לפ"ז אין קשר בין שמחת תורה לשמע"צ. וכבר הבאנו בפ' וזאת הברכה ד' השפ"א תרל"ד דלכן נקבע שמחת תורה בתחלת השנה לקבוע השייכות לתורה לכל השנה אף שעוסק בדברים אחרים אבל זה עדיין לא מסביר השייכות לשמע"צ, ובאמת שבזוה"ק פ' פינחס רנ"ו: כבר הזכיר דנוהגים ישראל לעשות בשמע"צ שמחה עם השכינה ונקראת שמחת תורה ומעטרים הס"ת בכתר שלהם וצ"ב. עוד צ"ע מ"ש שמחת תורה מחג השבועות דגם אז שמחים עם התורה. וכן יל"ע דגם שמיני עצרת וגם שבועות נקראים עצרת הרי דיש שייכות ביניהם.

שמחת תורה הוא השלמה לחג הסוכות

והנה השפת אמת מאיר את עינינו בזה בכמה אופנים, ונביא כמה מהם.

א: מש"כ בשנת תרל"ה לפי פשוטו דכיון דעכשיו אין לנו שמחת החג וניסוך המים ואין לנו שיוור רק התורה הזאת ובאמת בתורה יש לנו כל זאת כמ"ש זאת התורה לעולה וגו' כל העוסק וכו' לכן בכח התורה לעורר כל שמחת החג וזהו ג"כ סימן שלבנ"י נשאר השמחה לעולם ולגוים רק לשעה וכן אמרו חז"ל כי האומות אבדו בחורבן ביהמ"ק יותר.

עד"ז כ' דלפי שבסוכות נכנסנו לצילו של הקב"ה ואח"כ ק' עלי פרידתכם אלא בכ"מ שאלך עשי לי קיטון אחד ואדור ביניכם וזה בכח התורה שהיא בחי' האחדות ולכ"א יש חלק בתורה וכפי מה שנמצא התורה אצל

בנ"י כך באים אל האחדות ושכינה שר"י בניהם.
[תרנ"א] [כמדומני שעד"ז כ' בפחד יצחק לסוכות]

עוד כ' ע"פ מש"כ במדרש דשמע"צ הי' צ"ל נ' יום אחר סוכות כמו שבועות אחר פסח רק שלא רצה הקב"ה להטריחם, מבואר דשמע"צ ענינו כמו שבועות ושניהם נקראו עצרת והיינו בגדר כלי קיבול דכמו שאחר שנגאלו ממצרים היו צריכים להיטהר כדי לזכות לתורה כן אחר שנעשו בעלי תשובה ע"י ר"ה ויו"כ צריכים להטהר כדי להיות כלי קיבול לתורה, רק ע"י מצות לולב וסוכה נעשה הטהרה בז' ימים ובתוס' דכח בעלי תשובה ברגעא חדא, והכלל כי בימים טובים נעשים בנ"י כלים לקבל שפע ברכה וקדושה ובעצרת היא גוף הקבלה, וזה"פ עצרת תהי' לכם פי' שעתה יש לכם לקבל, שבאתם אל השלימות להיות כלי מחזיק ברכה והברכה הוא בשמע"צ ושמחת תורה ולכן קוראין וזאת הברכה עי"ש עוד. [תרל"ו]

ובנוס"א כ' ע"פ ח"י הרי"ם עה"פ והם תוכו לרגליך ישא מדברותיך ובתרגום דאותם שהלכו תחת העננים זכו לתורה וביאר שפ"א דכמו דאחר יצ"מ נמשכו אל הבורא והלכו אחריה אל המדבר בביטול גמור ולכן זכו לתורה, כן אחרי ר"ה ויו"כ שנגאלין מיצה"ר צריך להיות הכנעה וביטול אל הבורא אשר גאלנו והוא היציאה אל הסוכה להיות מוכן להתמשך לכ"מ שירצה הבורא כמ"ש אחר כך נרוצה, וע"ז כ' הביאני המלך חדריו הוא הסוכה נגילה ונשמחה בך זה שמחת תורה, כי התורה היא למעלה מן הכל וא"א לזכות בה ע"י מעשים כי נעלמה מעיני כל חי ורק ע"י הביטול לגמרי זוכים לזה עי"ש באריכות. [תרל"ח]

התורה בעצמה שמחה בשמחת תורה

עוד כ' מה שקבעו חכמים שמח"ת בשמע"צ דזה רמז ללוחות אחרונות שהי' בצניעות, וביו"כ נתרצה הקב"ה לתת להם לוחות אחרונות, ובשבועות רמז למתן תורה לצדיקים גמורים ואחר ימי תשובה זוכים ללוחות אחרונות בהסתר ולכן לא מפורש בתורה ולכן בא בהסתר בימים הנוראים ימי הדין, ולכן יש מקודם פרי החג שלא ישלוט עין הרע וכל א' מע' שרים שמח בחלקו שחוטפים לעצמם מהשפע היורד בכל השנה, אבל בנ"י עיקר השמחה שלהם בתורה שהיא כולל כל החיים, ורמז להם הכ' שהם יקחו משורש העליון ולא יתדבקו בגשמיות השפע רק ביום השמיני עצרת וכו' והיא התורה שורש כל הבריאה וכמו דאיתא שהחזיר הקב"ה לבני עשיו וכו' שיקבלו התורה כע"ז מתקיים עתה בחג שיש קצת התקרבות לגוים, וכשרואה כביכול שאין בהם ממש מחזיר הכל לבנ"י והוא שמחת תורה

ממש שהתורה שמחה במה שנתברר כי בנ"י נאמנים ונבחרים להשי"ת וכמ"ש אוי להם לבריות מעלבונה ש"ת שיש לבנ"י כ"כ דבקות לתורה עד שע"י הביטול שלהם מתורה יש עלבון ח"ו לתורה וכש"כ להיפוך לטובה תנו עוז לאלקים כביכול ע"ז שבנ"י נטהרו בימים אלו אחר יוהכ"פ שמחה התורה מה שיעסקו בטהרה בתורה מכאן ואילך. [תרל"ט]

עוד כ' דברים נפלאים לבאר ההבדל בין שבועות לשמחת תורה והשייכות לפ' וזאת הברכה ופטירת משה רבינו, ע"פ ח"י הרי"ם דכמו במזון יש ברכה לפני' על גוף המזון וברכה לאחר' על כח המזין שבמזון שהיא השביעה והעיכול שמתברך המזון במעי, לכן שיעור ברהמ"ז עד העיכול, כן בתורה חוץ ממה שניתן לנו גוף התורה כן ניתן ברכה לאחר' שיאירו הדברים בהאדם ולפ"ז י"ל דשבועות הוא על גוף התורה ושמחת תורה הוא הכח שנשאר בנו ע"י ד"ת שהדברים מתברכים ומאירים בלב האדם וזה יתכן אחרי הטהרה ביו"כ וזה ברכת המים בחג להורות את הארץ להוליד ולהצמיח כן הוא בתורה, שנמשל למים, וזאת הברכה של התורה שנותנת חיים לעוסקים בה וע"ז נאמר וחיי עולם נטע בתוכינו והוא בחי' תורה שבע"פ מה שמתברכין בלב האדם ועושה פירות, וג"ז מתנה מהקב"ה מה שנתוסף ונתחדש בתורה שהוסיפו חז"ל וזה הכח הוריש משה רבינו לכללות ישראל עד סוף כל הדורות כדכ' מורשה ונחלה אין לה הפסק, וכ' וכימך דבאך שמש רבינו בדורו הוא הדור החשוב מכל הדורות זכר אז בדורות האחרונים ודורותינו עתה שהוא ימי זקנה וע"ז מבקשים ככלות כוחינו אל תעזבינו ומשרע"ה תיקן לנו שיאירו ד"ת עד סוף כל הדורות זה הברכה וכימך דבאך וכו' [תרמ"ג]

העולה מדברי שפ"א באופן כללי דשמחת תורה אינו דבר צדדי שיצא במקרה בשמע"צ אלא עיקרו של שמע"צ היא שמחת התורה, וזה מקביל לשבועות שהי' המשך ותוצאה של יצ"מ ה"נ שמחת תורה דשמע"צ הוא תוצאה ממה שנגאלנו מיצה"ר, וע"י סוכה ולולב ובחינת בעלי תשובה מספיק ז' ימים במקום ז' שבועות, ונפק"מ בין שבועות לשמחת תורה דשבועות הוא גוף התורה או י"ל בחינת לוחות ראשונות שהי' בפרהסיא שנוגע לצדיקים גמורים, ושמחת תורה הוא נגד לוחות אחרונות שנתחדש לבעלי תשובה בהסתר ובהצנע ולכן לא מפורש בתורה, וכן מקביל למה שהתורה מתברך ומאיר בלבבות בני אדם ע"י כוחו של משה רבינו גם לדורות המאוחרים וזה ענין מים בסוכות המרווה את הארץ ומוליד ומצמיח, ולכן עסק פטירת משה וברכתו בשמחת תורה דזהו עצם ברכת משה להמשיך כוחו של משה לדורות גם אחר פטירתו, עוד ענין לשמות בתורה

להראות שלא איכפ"ל שפע גשמי כמו הגוים רק העיקר שורש החיים דהיא התורה, וכן דע"י התורה אנו עושים להקב"ה קיטון אחד לדור עמנו, וענין פרי החג הוא כענין מה שהחזיר הקב"ה את התורה לגוים לפני מ"ת ועי"ז נתברר שרק ישראל ראויים לכך, ובזה גם התורה שמחה שנתברר שישראל ראויים לה ויעסקו מעתה בתורה בטהרה.

עיקר קריאת וזאת הברכה להמשיך כוחו של

משה לדורות

והנה במש"כ שפ"א דענין ברכת משה הוא להמשיך כוחו של משה לדורות א"ש דהקדמה לברכת משה הי' בענין מתן תורה ועי"ז כ' תורה צוה לנו משה וגו' וברש"י אחזנוה ולא נעזבנה דיסוד הברכה הוא עד כמה שכוחו של משה קיים, וא"ש עם משנ"ת בסו"פ וזאת הברכה דענין כתיבת משה ח' פסוקים האחרונים בדמע הוא להורות דעיקר השמירה שלנו מחטאים אחרי שמת משה הוא ע"י ההשתוקקות למשה דאז נחשב כאילו הוא חי.

הפטרה דשמחת תורה בחיזוק שמירת תורת

משה

והנה בגמ' מגילה לא. מבואר דשמחת תורה בחו"ל מפטירין ויעמד שלמה והוא במלכים א' ח' וזה הקדמה לברכת שלמה שמפטירין בשמע"צ וכ' התוד"ה למחר דיש מקומות שנהגו להפטיר בויהי אחרי מות משה ושיבוש הוא שהרי הש"ס אינו אומר כן, וי"א שרב האי גאון תיקן כן אבל אינן יודעין הסברא למה שינה מסדר הש"ס, וכ"כ בטור סי' תרס"א בשם ירושלמי להפטיר בויהי אחרי מות משה וכן המנהג ונפסק בשו"ע שם, ויל"פ טעם הש"ס לד' הראשונים דעיקר טעם קריאת ברכת משה הוא מצד ברכת שלמה שהיו בימים אלו א"כ עדיף להפטיר בענין שלמה, אבל למשנ"ת דעיקר ענין פ' וזאת הברכה הוא להמשיך כוחו של משה לדורות, א"ש לקרוא דוקא פרשה א' דיהושע דשם כ' שהקב"ה אמר ליהושע משה עבדי מת ושיתחזק לכבוש את א"י עוד אמר לו רק חזק ואמץ מאד לשמור לעשות ככל התורה אשר צוך משה עבדי וגו' וכבר דקדק הג"ר יחזקאל אברמסקי זצ"ל דלענין עצם הכיבוש א"ל הקב"ה "חזק ואמץ" אבל לענין שמירת התורה ולימודה הזהירו הרבה יותר באמרו "רק חזק ואמץ מאד" ולהנ"ל א"ש דעיקר האזהרה הוא להמשיך כוחו של משה ואז ממילא יהי' הצלחה בכל הענינים.

דברי השפ"א בכבוד התורה הקדושה

ונסיים עם דבריו המרגשים של השפ"א בשנת תרס"ד בכבוד התורה הקדושה "מאד צריכים לשמוח בשמחת

התורה ולכבדה, הרי אמרו הלומד מחבירו אות א' צריך לנהוג בו כבוד ומה נעשה אל התורה בעצמה המלמדת אותנו תמיד איך לעבוד את ה', ומה הכבוד אל התורה להגות בה יומם ולילה, כ' סלסלה ותרוממך ופירש"י כמחזר על עוללות בכרם ע"ש, כי באמת התורה אין לה שיעור ויש לכל פרשה ולכל פסוק ולכל תיבה ולכל אות כמה עולמות עליונים מיוחדים, אבל הקב"ה הניח לנו פיאה ועוללות כמ"ש לעני ולגר תעזוב, וכל מה שאנו יכולים להשיג הכל נובלות התורה שלמעלה, וכפי מה שהאדם יודע זאת ומחזר על העוללות כעני ואביון אז התורה מרוממת אותו וכ"כ באבותינו שעמדו על הר סיני ויציבו בתחתית ההר שהבינו שהם רחוקים מן אמיתיות התורה רק אחזו בתחתיות ההר ולכן נתעלו ונתרוממו עד לשמים, גם צריך כל איש ישראל לחפש הארת התורה בכ"מ, שאין לך דבר שאין בו תורה וכשאדם נותן לבו לחפש למצוא איזה לימוד מכל הבא לפניו הוא בכלל סלסלה ותרוממך, ואיתא רצה הקב"ה לזכות את ישראל הרבה להם תורה דכ' למען צדקו יגדיל תורה, כי באמת התורה היא שמו של הקב"ה והוא אחד ולזכות אותנו הרבה את התורה בצירופים שונים משמו הקדוש עד שנתגלה לנו התורה בצירופים הערוכים לפנינו, וכל אלה הצירופים אחוזים ומדובקים בשמו הגדול והקד' ועי"ז א' ושמך הגדול והקדוש עלינו קראת הוא התורה שהיא שמו של הקב"ה ונתן לנו דביקות בזאת התורה כי קריאה לשון חיבה ודביקות."

סדר יומו של מו"ז הג"ר בנציון ראקאוו

זצ"ל בחג הסוכות

[מספר ארחות ישרים לאאמו"ר שליט"א עמ' קי"ז]

בימים שבין יו"כ לסוכות רבתה העבודה לבנין הסוכה, ובחיפוש ד' מינים [אשר לא חיפש לפני יוה"כ באמרו שאין העת מוכשר מחמת עבודת היום בעניני תשובה וכדו' וכן הי' גם הנהגת הסבא מקלם] ובכל זאת בערב יו"ט לפני כניסת החג הי' דורש בענינים עמוקים לפני תפלת מעריב ליל יו"ט - בליל שני של יו"ט באו לביתו לשמחת בית השואבה, שמה גם הזיל מדברותיו בענין היום.

במשך ימי החג הסוכות השתדל בכל עוז להשאר בסוכתו כל מה שאפשר, ואף טרח להוליך ספריו לעיון בסוכה, אף שכמה פעמים הי' טירחא מרובה להוליך את כולם, וכשהיתה בריאותו על מכונה הי' גם ישן בסוכה.

בימי חוה"מ באו מבקרים שונים, עפ"י רוב התלמידים - במשך היו"ט כיבדוהו לדרוש במקומות שונים והי' מכין דרשות אלו ביגיעה עצומה בימי חוה"מ [ראה בילקוט

אמר כי היה"ר לפני הכניסה לסוכה, אין לה שייכות לנשים גם לא אמר הקטע "לפני פטירתי מן העולם". כדרכו בענין זה לא לבטא משהו רע.

אביו הג"ר בנציון הי"ד לא הי' אומר האושפיזין בימי הסוכות, אלא אמר ד"ת בענין האושפיזא, ורק בליל ראשון אמר היה"ר.³⁴

כן הי' אביו נוהג לטבול פרוסת המוציא במלח קודם, ורק אח"כ מיד לפני האכילה בירך לישב בסוכה.³⁵

הקפיד לומר הרחמן הוא יקים לנו וגו' הנופלת בסגול כלשון הקרא עמוס ט' י"א והביאור בזה דנופלת בקמץ הי' משמע שח"ו לא יקים עוד, ונופלת בסגול היינו שרק לע"ע היא נופלת וודאי יש לה תקומה.

אביו הג"ר בנציון לא יצא מהסוכה כל היום וכל הלילה רק לתפלה.³⁶

כן באו אצל אביו בליל שני איזה בעלי בתים ובחורים לסוכתו ומזמרים שיר המעלות.

לולב

סיפר מו"ז: אבי וכן מו"ח הג"ר דוד וועסעלי זצ"ל ראש ב"ד פרשבורג לא היו נוטלים לולב שראשו כפול "געקנעפלט" בל"א.

נהג שכ"ז שהערכה היתה כשרה אף שהי' כמוש במקצת לא הי' מחליפה, בהטעימו שאין לבזות חפץ שנעשה בה מצוה. [וכן אמר פעם למי שרצה להחליף סידור ישן שהתפלל מתוכו] ראה לקמן מש"כ באריכות בענין זה.

אביו נהג ליטול הד' מינים בסוכה, מעוטף בטלית קודם התפלה, כמנהג האריז"ל.³⁷

עניני יו"ט

כשהי' מתפלל לפני התיבה הי' נשמע קולו קול אדיר וחזק אשר א"א להעלות על הכתב.

הקפיד על שמנגנים הקהל בקול רם על הש"ץ תיבות וקרב פזורינו וכו' והביאנו לציון עירך וכו' והי' גוער בקהל עד שלמדו לנגן עם הש"ץ בלחש.³⁸

שיעורים מועדים והבאנו חלק מדברי תורתו לעיל] – הגיע ליל הוש"ר התפלל מעריב לפני התיבה ועפ"י רוב גם תפלת שחרית, לפני כניסת החג שמע"צ דרש דרש שנית, כיום עבר לפני התיבה בתפלת גשם.

בהקפות בשמחת תורה התלהב במיוחד בעת שהנציח על המשוררים לשיר "ברוך אלוקינו שבראנו לכבודו" שהי' מרגלא בפומי' מאביו הגאון זצ"ל לומר שהיו שרים אותה בישיבת וואלוזין. [ניגון זה מלמל לעצמו כמה ימים לפני פטירתו כשהי' תחת השפעת תרופות חזקות] ע"כ מספר ארחות ישרים.

גם הילדים והבחורים שיתף במשך ההקפות ועשה עליהם רושם עצום, וסיפר ידידי הרב דוד מאיר שווארץ ב"ר דניאל שליט"א, שעוד זוכר מו"ז זצ"ל משנות ילדותו שהי' מגיע כילד קטן לבית מדרשינו כל יו"ט [ממנטשטר ללונדון] ודמות מו"ז לא מש מעיניו, ובפרט בשמחת תורה איך שמו"ז הי' מכניס התלהבות גדולה בהריקודים ושיתף גם את הילדים, ובפרט במשה אמת ותורתו אמת, וסיפר שכשאביו חזר בעש"ק מהלוי' מלונדון למנטשטר והוא הי' ילד בן שמונה ³², התחיל אביו לזמזם הניגון שלפני משה אמת וכו' ופרץ גם הוא בבכי, שגם הוא הרגיש הקשר והחמימות של מו"ז זצ"ל.

הנהגות וד"ת ממו"ז הג"ר יעקב

סניידערס זצ"ל ואביו הג"ר בנציון הי"ד

[מספר זכר זאת ליעקב לאאמו"ר שליט"א פט"ו ס"י ו' עם הגהותיו]

[בסתמא זה ממו"ז]

עניני סוכה

אמר שזה שאחז"ל מצטער פטור מן הסוכה והפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט, זה שייך רק למי שבאמת מצטער מטבעו, ורוצה לכבוש ולהבליג על צערו, אבל מי ששמחת המצוה כ"כ גדולה אצלו עד שאינו מרגיש הצער ע"ז לא נאמר כלל שנקרא הדיוט, וי"ל ע"פ ד' הישמח משה דמה דנאמר אין סומכין על הנס הוא רק בחושבו לנס, אבל לא באדם גדול שאצלו הטבע כנס יחשב כר"ח בן דוסא.³³

³⁴ בילקוט מהרי"א מזידטשוב ע' רכ"ג שלא אמר אזמן לסעודתי אלא אם אמר תורה בענין האושפיזא.

³⁵ עי' הגש"פ חת"ס בהגהות אמרי יהודה אות כ"ג בשם שו"ת משנה שכיר על מנהגו של החת"ס לברך על אכילת מצה תיכף לפני האכילה עפ"י תוס' פסחים קט"ו: וא"כ י"ל דה"ה לענין לישב בסוכה.

³⁶ מנהגי חת"ס פ"ח אות י"ב מנהגי מהר"ם שיק אות מ"א.

³⁷ מנהג זה להיות מעוטף בטלית בסוכה מובא במנהגי מהר"ם א"ש ומנהג חת"ס הי' לברך בתוך הסוכה.

³² באותו היום ירד הרבה גשמים זועפים בכל אנגלי' ובליילה הקודמת ברגע הפטירה בשעה שבישיבה נתאספו תלמידיו להתפלל ולצעוק ולדפוק על שערי רחמים, פתאום נשמעו קולות וברקים בשמי רום אף שלא ירד גשם כלל, וגם אותו לילה חלם א' מידידיו הג"ר יצחק גרינבוים זצ"ל שלא ידע מכל אשר נעשה והנה ס"ת אשר בידיו נחטפה ממנו ועלתה לשמים.

³³ עד"ז כתב במטה אפרים בסעיף ס"ה ובספר סכת שלם סי' ל' אות כ"ד בשם הרבה אחרונים.

שמיני עצרת

אביו נהג לישב סוכה בלילה וביום אבל לא ישן שמה,⁴⁴ אולם הוא נהג כמנהג חמיו מפרשבורג שבליילה ישב בסוכה וביום קידש בביתו וטעם מזונות והסעודה אכל בסוכה.

ה' עובר לפני התיבה בתפלת גשם, ומה נורא ה' עבודתו בקודש בקול אדיר וחזק ובפרט בהשתפך נפשו במקומות ידועים ומפני חטאינו וכו' אבינו מלכינו גלה כבוד מלכותך וכו'.

שמחת תורה

סיפר מו"ז זצ"ל: אבי מורי נתן רשות לאותם שרצו לעשות הקפות בליל שמיני עצרת, אך בלי ספר תורה וכן שלא ירקדו בבית הכנסת, שם לא ה' נהוג כן מקדמת דנא, ומ"מ השתתף עמם בפועל בריקודין לכבודה של תורה.

סיפר הרב יעקב הכהן שטראססער זצ"ל:⁴⁵ כך ה' הסדר בק"ק ראאב בשמחת תורה. ראשית היו ההקפות בבית הכנסת בלי ריקודים, רק החזן [שה' השו"ב] ה' מזמר בין הקפה להקפה עם התינוקות של הת"ת הזמירות שכתוב במחזורים. אח"כ היו אלו אשר נשאו תואר "מורינו" הולכים אל בית המדרש הגדול אצל דירתו של זקני. שם התחילו עוה"פ "אתה הראית" ושם היו מרקדים ושם בא גם זקני, בבית הכנסת בערב היו קוראים ומכבדים בהקפות טובי הקהלה וגבאי הת"ת והח"ק, ובבוקר היו קוראים ה'מורינו"ס.

אחר תפלת מוסף ה' בני החברא קדישא הולכים לעזרת נשים של בית הכנסת וזורקים פירות לתוך ביהמ"ד וזקני ה' משים את כובעו לכך לקבל מהם.⁴⁶

בעת מאורעות מלחמת יוהכ"פ בשנת תשל"ג, כשהיו פיקפוקים אם לרקוד בשמחת תורה, הורה מו"ז זצ"ל שיש לרקוד כי זה היום עשה ה' נגילה ושמחה בו, ואדרבה גדולה זכות שמחה לכבודה של תורה, אך ניגון "הנותן תשועה" עם חרוזים מיוחדים שנוהגים לשיר בק"ק באזל לכבוד חתני התורה לא הניח.

בעת ההקפות ה' מעיין בסידור יעב"ץ, ואומר התפלות שנדפסו שם לומר בין ההקפות שמקורם בספר ציפורן שמיר להחיד"א.

⁴⁴ כן ה' מנהג החת"ס כמובא בשו"ת כת"ס או"ח סי' ק"ב.
⁴⁵ בן הגאון רבי יהונתן שטראססער זצ"ל חתנו של א"ז הג"ר בנציון סניידערס זצ"ל.

⁴⁶ מנהג זריקת תפוחים הוא ע"פ מדרש אסתר עה"פ ודתייהם שונות מכל עם, וע"ע פרי צדיק אות קי"א מנהג הגה"ק מצאנו ז"ע.

לא רצה לדרוש ביום שמזכירין בו נשמות שלא להיות דומה לנעאלאגען שמנהגם ה' לדרוש בעת הזכרת נשמות.

בבוקר ה' באים אנשי העיר לקבל פני רבם, ומה נהדר ה' שבת אחים גם יחד וכקטן כגדול סעד את לבם בנועם שיחו מתובל בד"ת מענינא דיומא רצוף אהבה בברכות מאלופות לכל אחד במיוחד. [ככה גם קיבל פני הבאים בימים אחרונים של פסח ימים ספורים לפני פטירתו וה' אז כעין מסיבת פרישה מבני הקהלה]

חול המועד

נהג לשתות יין תוך הסעודה באמרו שהיא מצוה מיוחדת בימים אלו.³⁹

הקפיד להניח תפילין בלי ברכה כמנהג אביו.⁴⁰ והי' מקפיד על אלו החוזרים מא"י ולא מניחים תפילין.⁴¹

הי' רגיל להזכיר ביום י"ט תשרי ג' חוה"מ סוכות שזה יארציט זקנתו הרבנית אסתר אשת חבר הג"ר יעקב אב"ד ראבב. [נפטרה תרס"ז ומנו"כ שם]

סיפר מו"ז שבבית חמיו הג"ר דוד וועסעלי זצ"ל בפרשבורג לא אמרו שלום עליכם בשבת חוה"מ.⁴²

הושענא רבא

מיוחד ה' עבודת אביו בהניחו הד' מינים בפיוט אחר תענה אמונים ומה נורא ה' מראהו בנשקו אותם⁴³ בכי ובדמעות שלישי, וגם אצל בנו מו"ז ה' נראה עבודה למתבונן בעת הנחת ד' מינים עפ"י דרכו בקודש שהי' מסתיר את רגשותיו.

³⁸ עי' סי' קכ"ד מ"ב סקט"ז.
³⁹ כ"מ בס' תק"ל דחוה"מ יש חובת שמחה וא"כ יש חובת יין כמו ביו"ט כמבואר בס' תקכ"ט, ועי' ספר חוה"מ כהלכתו פ"א סי"א.
⁴⁰ כן ה' מנהג החת"ס והמהר"ם שיק ובמ"ב סי' ל"א מכריע להניח בלי ברכה.

⁴¹ כן ה' גם אצל מו"ז הג"ר בנציון שבהיותו בחור התפלל במקום שלא הניחו תפילין ולכן לא הניח ובחזרו הביתה שאלו אביו אם הניח ושמע שלא הניח נתן לו סטירת לחי.

⁴² בספר דרכי חיים ושלום תקי"ד שלא אמר, ובשם משמאל ע' קפ"ד מסביר הטעם שלא לומר אך זה נוגע רק לחג הסוכות שהמלאכים לא רשאים ליכנס לסוכה, אולם במנהגי מהר"ו שיש לאמרו, וכ"ה בדברי יואל לימים טובים וכ"ה מנהג צאנו. [א.ה. שמעתי שמנהג הרב חיים זאהן שליט"א יחלימהו ה' וירפאהו ה' תמיד לאמרו, אולם אחר שעבר לגור מגייטסהעד לקרית ספר וגר ברחוב "אבני נזר" ושמע שהאבני נזר לא נהג לאמרו וכמ"ש לעיל מבנו מהשם משמאל לכן שינה מנהגו לכבוד האבני נזר]

⁴³ עי' א"ר תפ"ו סק"ד במנהג בני עליי' לנשק המצות וד' מינים לחיוב מצוה.

סיפר הרב יעקב שטראסער זצ"ל: בק"ק ראאב הי' נהוג במוצאי שמחת תורה ללוות את הרב באבוקות של אור וריקודין, אך משהתחיל להתנוצץ ריח תנועת הציונים והתחילו לשיר גם משירים שלהם הפסיק המנהג.⁵⁰

ביאור הקפידא לא להחליף ערבות כל יום

במה שהבאתי לעיל ממו"ז הגה"צ ר' יעקב סניידערס זצ"ל שנהג שכו"ז שהערכה היתה כשרה אף שהי' כמוש במקצת לא הי' מחליפה, בהטעימו שאין לבזות חפץ שנעשה בה מצוה. הוסיף לי דודי הג"ר אשר דוד סניידערס שליט"א שהי' זה אצלו השקפה כללית ולא רק בערבות רק בכל חפץ של מצוה שעדיין ראוי להשתמש בו לא רצה להחליפו, גם הי' לו סידור ישן מאד שכבר התחיל להתפרק וכשביקשו לקנות עבורו חדש לא רצה בשום אופן, והי' אומר הרי אנו מתפללים "אל תשליכני לעת זקנה" ואם אין אנו רוצים שהקב"ה ישליך אותנו כשנזדקן כל נשליך ג"כ חפצא של מצוה כשעדיין ראוי למצותו לכתחלה. אולם הדגיש דודי שליט"א שלא הי' מורה כן לאחרים רק דלעצמו הי' מקפיד בכל זה.

אולם העיר לי ש"ב הג"ר צבי רותן שליט"א דזה נגד דברי הרמ"א סי' תרנ"ד ס"א שנוהגים ליקח כל יום מימי חוה"מ ערבה חדשה להידור מצוה. ובאמת בא"ר קרא תגר על זה שמחליפים כל יום כיון שתוחבין אותה באגד ועי"ז נושרין רוב העלין ויותר טוב ליתן אותה כל יום במים ולא ליקח חדשה ובביכורי יעקב שם כ' דלפיכך לא יתחבנה באגד אלא יתירנו כשאנו יו"ט ויחזור ויקשרנו. וכ"כ במ"ב סק"ה.

ביאור מנהג מרן החת"ס זי"ע

לרגל יארצייט מרן החת"ס זי"ע בכ"ה תשרי ננסה לברר מנהג החת"ס בזה ולהתאימו עם מנהג מו"ז זצ"ל שהוא ואבותיו היו מתלמידי תלמידיו.

הנה מצינו יסוד למנהג מו"ז זצ"ל שכתוב במנהגי חת"ס החדשים פכ"א ס"ו שנהג שלא להחליף בדי הערבה כל יום בתוך ימי החג רק בליל הושענא רבא ואז הסיר גם הקשר העליון ולכן נהג לשמר אותה במים כמ"ש בא"ר. וכבר נשאל הג"ר יוסף ליברמן זצ"ל [בשו"ת משנת יוסף ח"ט סי' קנ"ז] דדברי החת"ס לענין ערבה הוא נגד דברי הרמ"א, והוסיף ר"י ליברמן זצ"ל להביא מג' מקומות שהחזיק מרן בכל עוז להעמיד דברי הרמ"א או"ח סי' ק"ג אהע"ז ח"א סי' א' ושם סי' קנ"א וא"כ איך נהג נגד הרמ"א. ותי' דרק בפסקיו החזיק בכל עוז אבל במנהגים יתכן שרק הביא הרמ"א מנהג מסויים שהי' נהוג

הי' מקפיד שלא לאחוז הס"ת כמנהג הגוים עם צלמיהם שאוחזים אותה רחוק מן הגוף בתפיסת עצי חיים למטה בשתי הידים.

אא"ז הג"ר יעקב סניידערס זצ"ל [הראשון] אבד"ק ראאב הקפיד שלא לאמר פיוט "האדרת והאמונה" באמצע ההקפות כי היא מלאה סודות כמבואר במהרי"ל והעת אינו מוכשר לכך שהיא עת שתי' וחדוה ואין לאומרו רק פעם אחת בשנה בתפלת יו"כ.⁴⁷

פעם השיב מו"ז זצ"ל למי ששאלו אודות מיני ריקודין ושירים חדשים מקרוב באו שבאמת יש לברר מבטן מי והאם ממקור טהור יצאו והרחיב הדברים בזה.

אף באותן ההקפות שלא השתתף בריקודין עצמן, מ"מ הי' עומד על מקומו ומשתתף בשירה וזמרה, ומפעם לפעם מעורר על מה שצריך לעורר.

כפי שנהוג בק"ק באזל הי' עולה לחתן תורה מידי שנה בשנה והי' קורא בעצמו שמנה פסוקים האחרונים.⁴⁸

אחה"צ בסעודת חתן תורה כשבאו כל העם לאחל לו ברכת מזל טוב הי' דרכו לדרוש בקשר סיום התורה והתחלתה, והי' מרמז שם ה"חתן בראשית" בתיבת "בראשית".⁴⁹

⁴⁷ עי' מהרי"ל הל' יו"כ שחרית מגדל נוראות קדושת פיוט זה. ועי' דרכי משה או"ח סי' תקע"ה.

⁴⁸ בארחות חיים הל' קריה"ת סי' י' מבואר דח' פסוקים האחרונים גדול שבציבור קורא אותן, ומכאן המנהג לכבד את הרב בחתן תורה וככתוב בשערי אפרים שער ח' סכ"א וכ"כ במנהגי חת"ס פ"ח אות ל"ב ובדרכי משה החדש ע' י"ט וראה מנהגי מטרסדורף המובא בס' בית ישראל ח"ח.

⁴⁹ בספר שו"ת שיה יצחק סימן שכא [להג"ר יצחק ווייס זצ"ל אב"ד וערבוני תלמיד השבט סופר], כתב ששמע מאנשים שהיו תמהים, למה קורים להשלישי שקורא מפטיר בשמחת תורה בשם חתן, הלא אינו משלים ואינו מתחיל. ואם באמת גם הוא חתן תמים, למה לא יאמרו לו גם מרשות כמו לשאר החתנים. (עיין לקוטי חבר בן חיים ח"ג במנהגי חת"ס זי"ע, מביא שהח"ס לא הניח לא' מבחורים להיות מהחתנים, וא' כבד לבעל לקוטי חבר חתן מפטיר בבחורתו, ולא הניחוהו). ותי' ע"פ מש"כ בברכ"י סי' תרס"ט אות ב', בטעם שמפטירין בתחלת ספר יהושע דכמו שמתחילין בראשית כדי שהשטן לא יקטרם שגומרים ולא מתחילים ה"נ מתחילים בנביא שלא יקטרם לומר שלומדים רק תורה ולא נביאים, ולפ"ז א"ש דגם המפטיר נקרא מתחיל ולכן נקרא חתן. ומה שאין אומרים לו מרשות, הוא בכדי שלא להשוות קריאת נ"ך לקריאת התורה, ע"ד שכתבו התוס' במגילה [כ"ג ע"א ד"ה כיון], שלזאת מפסיקים עם קדיש לפני המפטיר, להורות נתנו שאיננו כל כך חובה. ועוד יש לומר, באשר המפטיר הלזה קורא פטירת משה רבנו ויהי אחרי מות משה, וטרם הקריאה ואחריה אומרים קינות על פטירת משה, עיין בכלבו סי' כ' וסי' נ"ב, לזאת נקרא בשם חתן, ע"ד גמ' נדה [מ"ד ע"א], והרי הוא לאביו ואמו כחתן שלם, ע"ד סגי נהור. ובספרו שיה יצחק עמ' קס"ז כ' באופ"א, דחתן נקרא תמיד ע"ש שזוכה להשלים, וחתן תורה ע"ש השלמת התורה, וחתן בראשית עפ"י הגר"א בספרא דצניעותא דכה"ת כולה כלולה בפרשה ראשונה ובתיבת בראשית, וגם כ' שם ה' פעמים אור נגד ה' חומשי תורה, וחתן מפטיר דבזה משלים קריאת קרבנות של כל מועדי השנה וגם לימוד קרבנות שקול ככל התורה.

⁵⁰ ראה בספר דרכי משה החדש ע' י"ט שמוספר מתהלוכה שעשו לו ליל שמחת תורה וכן מובא במנהגי מטרסדורף.

סרך ביזוי מצוה דעד כמה שאפשר עדיין להצילו ולהשתמש בו לקיים המצוה ראוי שלא לזרקו, ואף שהוא כתב כן לענין דבר שיש בו קדושה כס"ת, מ"מ י"ל דהי' לו הרגש כזה גם לחפצי מצוה כגון ערבות ופתילות וכידוע מה שאמר על התלמיד שדרס על דפנות הסוכה אחרי סוכות. ויש להוסיף דלפ"מ שחידש החת"ס בסוכה לו. לענין אתרוג דאם הושחר מתוך מישמושה של מצוה מהודר טפי ה"נ ערבה ופתילה שהושחרה מחמת מצוה מהודר טפי.

ויש להוסיף דגם החזו"א לא נהג להחליפם עד הוש"ר וכמבואר בארחות רבינו ח"ב רצ"ז אולם כשנשאל ע"ז מרן הגר"ח זצ"ל אמר דלא הי' בזה ענין מיוחד רק שלא הי' צורך כלל כיון שנשארו לחות.

ובאמת ע"פ סוד יש ענין לא להחליפם, וכמבואר ברדב"ז בספרו מצודת דוד על טעמי המצוות מצוה קי"ז דכיון דערבה הוא חלק של המקטרגים א"כ כמושה עדיף טפי, וצ"ל דס"ל כשי' א"ר תרמ"ז סק"ו דערבה כמושה כשר לכתחלה דלד' המג"א סק"ג דכשר רק בדיעבד וודאי אין לקחת כמושה. וא"כ לדידן אין לקחת כמושה רק שיהי' עכ"פ לחה.

וכמנהג החת"ס כן נהג המהר"ם א"ש אבד"ק אונגוואר [זכרון יהודה חג האסיף] וכך הי' מנהג הרה"ק מבעלזא זי"ע שהקפיד לא להחליף. [ספר ביתו נאווה קודש ע' של"ז]

שכח יעלה ויבוא במוצאי יו"ט לחוה"מ אי חוזר

על אתה חוננתנו

נשאלתי ע"י ידידי הרב ישראל וורשנר שליט"א במעשה שהי' שאחד שכח יעלה ויבוא במוצאי יו"ט לחוה"מ שהדין הוא שצריך לחזור האם צריך לחזור ולהבדיל ולומר אתה חוננתנו. ולכ' תלוי מה הגדר בהבדלה בתפלה האם ביסודו דין הבדלה רק במקומו בשמ"ע וא"כ כאן כבר הבדיל או דזה חלק ממטבע תפלת מוצ"ש ויו"ט וזה דין מדיני התפלה וכאן הרי צריך לחזור ולהתפלל, ואפי' על הצד דזה דין בתפלה יש עדיין לחקור האם באם חיסר יעלה ויבוא אי נחשב כלא התפלל כלל וא"כ גם נחשב כאילו לא הבדיל כלל או דעדיין נחשב כאילו התפלל וא"כ כבר הבדיל.

שו"ר במאורי המועדים לבית בריסק שחקר בזה הגרמ"ד זצ"ל עי"ש באריכות בזה. ונזכרתי שבכ"ז חקר דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל⁵¹ בספרו ברכת יו"ט על הרמב"ם בפ"י מתפלה הי"ד בדינא דטעה בזה ובזה דהרמב"ם

בגלילותיו ולא מחייב שיהי' כן המנהג בכ"מ, עוד הוסיף דיתכן דרמ"א לשיטתו בס"י תרנ"א ס"א דצורת האגד הוא לכרוך סביב ג' מינים ולתחוב ראש הכרך תוך העגול וא"כ קל ביותר להתירו ולקשרו כל יום, אבל לשו"ע דמצוה לעשות קשר ע"ג קשר שהוא קשר גמור שאסור בשבת ויו"ט א"כ קשה יותר לפותחו כל יום בשביל הערבה ולכן העדיף להניחו כך ולהדר בקשר גמור דלד' חת"ס סוכה לו. זהו הנזי של המצוה, ולא להחליש הקשר כדי שיוכל לפתחו בקלות כל יום.

ובאמת גם לענין פתילות נר חנוכה יש נדון זה דבשו"ע ס"י תרע"ג ס"ד כתוב דאין חוששין לפתילות להחליפן עד שתכלה, וביאר שם הלבוש והובא במשנ"ב סקל"א דאין בזה בזיון מצוה דאדרבה הם נוחין יותר להדליק כשהם מודלקין כבר, אולם בדרכי משה שם כתב בשם כלבו ואבודרהם שנהגו להחליפן, ובליקוטי חבר בן חיים בליקוטי שו"ע אור"ח ח"ב ובמנהגים כ"י אות פ' ומשם למנהגי חת"ס החדשים פ"ח ס"ט כתוב שהחת"ס לא נהג להחליפן כל יום, ובלקחב"ח ביאר בשיטתו כביאור הלבוש דדולק יותר יפה וא"כ ל"ש למנהגו לענין ערבה, אבל הג"ר יעקב ליכטנשטיין זצ"ל בהגהותיו על מנהגי חת"ס ביאר ע"פ מה דאיתא בברכות לט: דהואיל ואתעביד בה מצוה חדא נעביד בה מצוה אחריתי, [וכן ביאר בס' שערי חג הסוכות שער י' אות י"א] ועד"ז מצינו מה שציין בהגהות על מנהגי חת"ס החד' לשו"ת חתן סופר אור"ח ס"י ס"ח להגר"ש ערנפלד זצ"ל נכד מרן, מש"כ לבנו ר' דוד צבי זצ"ל לבאר ד' שו"ע לענין פתילות דנר חנוכה ע"פ מה ששמע בשם זקינו מרן החת"ס לבאר הא דמבואר בשבת עה: שהיו קושרין את היריעה כשניקבה ע"י תולעת, וצ"ב דלא פריך השתא לפני מלך ב"ו אין עושין כן לפני ממ"ה לא כש"כ ותי' דשאני יריעות המשכן שכבר נשתמשו בהן לגבוה ויש מעלה יתירה להשתמש בדבר שכבר נעשה בו המצוה וכעין הא דכיון דאתעביד בו מצוה חדא וכו'. וביאור זה לענין פתילות הי' טוב לפרש בזה מנהגו לענין ערבה.

אולם באמת כ"ז חידוש לומר כאן הסברא דכיון דאתעביד בה וכו' דהרי כאן הפתילה והערבה הישנה פחות מהודר דכבר הושחר, ומנ"ל בכה"ג דאמרי' סברא זו.

אולם באמת כבר העיר בהג' למנהגי חת"ס דהחת"ס גופא בתשובותיו ביו"ד ס"י רס"ד כתב הביאור במס' שבת עה: כדי למנוע מלגנוז ס"ת דעדיף לתקנו כמה שאפשר גם אם צריך הרבה תיקון מלהביאו לידי גניזה וע"ז הביא גמ' שבת הנ"ל ולא הוסיף כלל הא דכיון דאתעביד בה מצוה חדא וכו' וא"כ יתכן דלא הי' כוונתו מצד כלל זה, אלא כדברי מו"ז זצ"ל דהוא מצד הרגש

⁵¹ הומה ליבי בזכרי ימים מקדם כשהי' דו"ז חולה מאוד והי' כאן בא"י בבני ברק והלכתי לבקרו ואז הזכיר ענין זה דטעה בזה ובזה לשי' הרמב"ם ואיני זוכר בקשר למה הזכירו יחי זכרו ברוך.

סתם וכ' דאי"צ לחזור בשכח להבדיל בתפלה ולא כ' דהטעם הוא כיון שבלא"ה יבדיל על הכוס כדכ' בגמ' ברכות לג: גם לא הביא הדין דגם בהבדיל על הכוס חוזר ומבדיל בתפלה גם לא הביא הדין דטעה בזה ובוזה. וביאר שם דד' הרמב"ם דאחרי שכבר תיקנו הבדלה על הכוס אע"פ שתיקנו שמ"מ יבדיל בתפלה, אינו מדין תקנת הבדלה כדמעיקרא רק עכשיו זה רק מדין הזכרה דמעין המאורע, ולכן פסק דבשכח אינו חוזר ככל ימים שאין בו מוסף, וגם פשוט דטעה בזה ובוזה אי"ח לראש דל"ש לקנוס רק אם כל הטעם דאינו חוזר כיון שיבדיל בכוס ואם גם שם עשה שלא כהוגן וטעם ממילא קנסי' לי' אבל לרמב"ם ל"ש זל"ז כלל. עי"ש שהאריך במקור ד' הרמב"ם ושידעת הרשב"א אינו כן רק דהוא תקנת הבדלה וא"כ שאלה הנ"ל יתכן דתלוי בפלוגתא זו ועי'.

שו"ר בספר פסקי תשובות סי' רצ"ב שציין לאחרונים שדנו בזה **ארץ צבי ופתחא זוטא** שאינם תח"י רק שש"כ פנ"ח הערה כ"ח ועיינתי שם וכ' דלא דמי לסי' קפ"ח משנ"ב סקכ"ט דבשכח רצה אמרי' דנתבטל הבהמ"ז לגמרי ולכן חוזר גם על יעלה ויבוא דר"ח דהתם נתבטל הבהמ"ז לגמרי, אבל כאן סו"ס כבר הבדיל, מאידך י"ל כיון שתיקנו חז"ל הבדלה בתפלה וכיון שתיקנו חז"ל לחזור ולהתפלל הו"ל כאילו לא התפלל כלל וממילא גם לא קיים הבדלה בתפלה וכ' דכן מסתברא. אלא ששמע מהגרשז"א זצ"ל דכיון דמיד שאמר אתה חוננתנו הותר במלאכה ולא מסתבר שאח"כ יחזור לאיסורו, לכן הגם דאם הבדיל על הכוס לפני התפלה מ"מ יש להבדיל בתפלה אבל הכא הרי כבר אמרו בנוסח של תפלה עכ"ד נמצא דלא ברירא לי' כ"כ.

ובפסקי תשובות כ' דאין הדבר מוכרע כיון דתלוי במח' בראשונים בתו' ברכות כו: אי בשכח יעלה ויבוא במנחה ר"ח אי יש ענין לחזור ולהתפלל במוצאי ר"ח ותלוי אי נחשב כלא התפלל כלל דאז מרויח התפלה אבל אם לא נחשב כאילו לא התפלל הרי לא מרויח כלום, ועי' במשנ"ב סי' ק"ח סקל"ב דלהלכה יש להתפלל בתנאי כיון דהמח' לא הוכרע וא"כ גם כאן תלוי בזה אי נחשב כאילו לא התפלל כלל. ולדברינו לעיל יש כאן עוד צד לצרף לא להגיד אתה חוננתנו כיון דלא קי"ל כד' הרמב"ם אלא כרשב"א דהו"ל תקנה מיוחדת של הבדלה ולא מדין תפלה וא"כ כבר הבדיל ולכן מסתבר דלהלכה לא יגיד אתה חוננתנו וכפי שהכריע הגרשז"א.

ה: ויאמר ה' מסיני בא וגו' צ"ב ל"ל להתחיל בזה שקיבלו תורה מהר סיני וברש"י פי' דרצה לפתוח בשבחים של מקום וא"כ זה לא קשור לעצם הברכה.

ו: וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן וברש"י שפתח לבני עשיו ולבני ישמעאל ולא רצו לקבל וצ"ב מה איכפ"ל כאן בענין זה ולרש"י לכ' הכוונה דרצה לפתוח בשבחן של ישראל דראויין אלו לברכה כיון שהם קיבלו התורה אף שהגויים לא קבלו.

ז: אף חובב עמים וגו' כל קדושו וגו' תורה צוה לנו משה וגו' מה ענין כל הפתיחה הזו לברכות והו"ל להתחיל מיד בברכות ובפשטות כנ"ל המשך לשבחן של ישראל.

[ובאור החיים הקדוש העיר חלק מן ההערות עי"ש דברים נפלאים]

משרע"ה הנחיל אור התורה ע"י תרי"ג מצוות

והנראה בכ"ז בעז"ה ע"פ המבואר בשפת אמת סוכות תרס"ה [זה התורה האחרונה של סוכות וזאת הברכה שבחיי השפ"א] דהנה התורה נעלמה מעיני כל חי, והיא אש ממש, אבל מתפשט ממנה נחלים ודרכים עד שיש לכל איש ישראל חלק בה, וזה שהנחילנו משה רבינו מורשה קהלת יעקב שיהי' לכל איש חלק בה, והוא ע"י תרי"ג מצוות זאת התורה אשר שם משה שיהי' מתפשט הארת התורה בתרי"ג מצוות, וז"ש צוה לנו משה בהתחלקות תרי"ג פקודין, לכן איתא משה רבינו בגי' תרי"ג, כל קדושו בידך הוא בחי' האבות, והם תוכו לרגליך הי"ב שבטים שעליהם כתיב חובב עמים שכל שבט אקרי קהל, ויוסף הצדיק כולל כל השבטים והם אחדות אחד, ונק' קהלת יעקב הרבה קהלות י"ב השבטים והם י"ג מדות שהתורה נדרשת בהן, וגם פי' קדושו בידך בכלל כל ישראל שהנשמות הם אור התורה בשורש העליון, והם תוכו לרגליך בחי' הגופין, ויתכן לפרש סיני שעיר ופארן מרמז לג' אבות, אש דת בחי' משרע"ה אשר שם הוי"ה נשלם על ידיהם, וחובב עמים בחי' שלמטה לכן נקרא עמים לשון גחלים עוממות שהאש דת א"א להתקרב בו רק ע"י כח השבטים י"ג המדות שהתורה נדרשת בהן, כי עיקר התורה ארוכה מארץ מדה.

משרע"ה מילא את ישראל בברכת התורה

והנה יעקב אבינו וכן משה רבינו שניהם בירכו השבטים, שיעקב הכין הכלים שיחזיקו ברכת התורה ומשה רבינו

פרשת וזאת הברכה

פרשה זו נקראת וזאת הברכה ע"ש הברכה שבירך משה רבינו את כלל ישראל לפני מותו. והנה לא ברור כ"כ אם הדבר האחרון שעשה משה הי' הברכה, דיתכן דהאזינו הי' מאוחר, עי' מפרשים, וא"כ יל"ע למה נכתבה אחרון, גם לראשונים דזה הי' הדבר האחרון ממש לפני שעלה להר יל"ע למה המתין בזה עד לרגע האחרון ממש, גם יש בפרשה זו פטירת משה רבינו ומה שיהושע כתב הח' פסוקים האחרונים ויל"ע אם זה קשור לעצם הברכה.

ופרשה זו הוא גם חתימת כל תורה שבכתב, ויל"ע למה נחתמה התורה דוקא בברכת משה רבינו, איזה יחס יש לזה לכה"ת שבכתב, שבזה יהי' חתימת כל תורה שבכתב. עוד יש להבין מאי נפק"מ בין ברכת יעקב בסו"פ ויחי וברכת משה בסוף התורה.

[עוד יש להעיר למה דוקא בשמע"צ ושמחת תורה עלינו לעסוק בברכת משה ופטירתו, והתשובה לזה הארכנו בעניני שמע"צ ושמחת תורה]

ויש להקדים כמה הערות על פסוקים ראשונים:

וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלקים את בני ישראל לפני מותו: ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן ואתא מרבבות קודש מימינו אש דת למו: אף חובב עמים וגו' תורה צוה לנו משה וגו' [ל"ג א'-ד']

א: וזאת הברכה צ"ע למה נקט לשון "וזאת" ועוד דמשמע שרק זו היא עיקר הברכה. עוד יל"ע למה כ' "וזאת" עם וי"ו החיבור.

ב: אשר ברך משה איש האלקים יל"ע ל"ל להדגיש מי הוא המברך. וגם לתארו בתיאור חדש איש אלקים.

ג: את בני ישראל ל"ל להדגיש מי הוא המתברך.

ד: לפני מותו קשה פשיטא דזה הי' לפני מותו. ורש"י הוסיף "אם לא עכשיו אימתי" מ' דאם הי' יכול הי' מאחרו וצ"ב למה ומה ההדגשה בזה, ובגור ארי' כתב דבעצם כ"ז שהוא חי הי' רוצה להוכיחם ולהדריכם בדרך ישרה, אולם הפשטות משמע דאם הי' יכול הי' רוצה לברכם יותר מאוחר רק שכיון שהוא מת לא יכול אח"כ וצ"ב מה ההדגשה בזה פשיטא דל"ש לברכם לאח"מ.

שמשה השיב למלאכים שלא שייך התורה להם, א"כ איך רצו לקבלה, אך כי התורה יש לה כמה פירושים ודרכים גבוה על גבוה ולמלאכים הי' הסוד, [וכ"כ הרמב"ן בהקדמה לתורה] א"כ וודאי כשהחזיר להאומות לקבלה הי' ג"כ הפי' בגשמיות יותר מלבנ"י, כי לבנ"י ניתן התורה בדרך שלמעלה מהטבע, וע"י שלא רצו לקבלה ניתן גם דרך הנ"ל לישראל, וז"ש חז"ל למה פתח בבראשית כי מיוחד לישראל מהחודש הזה לכם שהיא מצוה ראשונה לישראל, רק כח מעשיו הגיד, פי' חיות התורה שיש תוך מעשה בראשית והטבע הגיד ג"כ להם לתת נחלת גוים כנ"ל וזה"פ וזאת הברכה שבירך משה רע"ה והמשיך חיות התורה לבנ"י גם במעשה בראשית והטבע כנ"ל וקצרתי. [סוכות תרל"ב]

העולה מדברי השפ"א דהברכה דפרשה זו איננו סתם ברכה כמו שאנו רגילים שהוא להצלחה ברוחניות ובגשמיות, אלא עיקרו מתייחס אל התורה, כיון דהתורה בעצמותה נעלמה מעיני כל חי והוא לגמרי למעלה מדרך הטבע, ויעקב אבינו בברכתו הכין אותו להיות כלי קיבול לאור התורה של משה רבינו, וכל ענינו של משה הי' להוריד התורה לכלל ישראל שיוכל להתפשט לתוך כלל ישראל וזה ע"י י"ב שבטים וע"י תרי"ג מצוות שכל אלה הם דרכים לכלים להתפשטות אור התורה, וכדי שיוכל להאיר גם בעולם המעשה ממש שהוא מעשה בראשית הוצרך הקב"ה להחזירה לאומות עם פי' יותר גשמי, וע"י שסירבו קיבלו כלל ישראל גם כח זה ועי"ז גופא התפשט אור התורה לכל דרגה, ועיקר נחלות י"ב שבטים הי' חלק כאו"א בתורה למטה בארץ להיות מקביל לחלקם למעלה, וכ"ז מסר לנו משה רבינו בברכתו האחרונה שיאיר אור התורה למטה, וזה מסר ליהושע שימשיך בזה בהכנסו לא"י דשם הוא בחי' תורה שבע"פ ושם נתקשר תורה שבע"פ לבחי' תורה שבכתב של משה רבינו.

וזאת הברכה היא עיקר חתימת התורה

עפי"ז נבין היטב למה פרשה זו היא סיומו וגמרו של כל תורה שבכתב, שפרשה זו היא הכח להמשיך עיקר כח התורה למטה ולהכנה להנהגת יהושע שימשיך הארת התורה בא"י שהוא בחי' תורה שבע"פ, ולכן המתין ממש עד לרגע האחרון כיון דבזה הוא חותם וגומר כל תורתו שבכתב שהנחיל לנו והכשיר אותנו לקבלת בחי' תורה שבע"פ. וא"ש דבפרשה זו כתוב פטירת משה וגם מש"כ יהושע הפסוקים האחרונים. וראה מה שהארכנו בסוף הפרשה בביאור כתיבת משה בדמע.

ובזה מתיישב כל ההארות על פסוק ראשון:

מילא אותם, כמ"ש מורשה קהלת יעקב שעשה אותם כלי מחזיק ברכה שהיא השלום, וע"ז מסיים ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם בחי' האבות יחד שבטי ישראל השבטים. ואיתא בזוה"ק יקוו המים אל מקום אחד ישראל גוי אחד, והם י"ג שבטים אחדות אחד, לכן סיים הפסוק ולמקוה המים קרא ימים לשון רבים אל הנחלים של השבטים, כמו שרמזו חז"ל אינו דומה טעם דג שבעכו לזה שעולה באספמא, רומז ל"ב נחלות של י"ב שבטים.

החלק בא"י הוא חלקם בתורה

והנה הקב"ה הראה למשה קודם מותו נחלת כל שבטים, וראה חלק כל שבט ושבט בתורה למעלה ולמטה בחי' קדושו בידך למעלה, תכו לרגליך י"ב דגלים ונחלות למטה, וזאת הברכה הוא התקשרות תורה שבכתב לתורה שבע"פ, לכן יש בו הסתלקות מרע"ה והכח שנתן ליהושע, שהאיר תורה שבכתב לתורה שבע"פ, והוא בחי' שמע"צ ושמחת תורה עצרת תהי' לכם לקבל תורה שבכתב בעצמכם, וזהו עיקר השמחה כשנפתח פיהם של ישראל בתורה, וע"ז כ' שמחה לאיש במענה פיו בתורה.

ואיתא במדרש כשבא משה לברך את ישראל בא הקב"ה וגם התורה לברך את ישראל ע"ש, דהנה קוב"ה ואורייתא וישראל חד, פי' התורה היא עיקר הברכה, והקב"ה נותן הברכה ובנ"י כלי מחזיק ברכה, ובהתחברות אלה הג' נשלם הברכה והתורה מתחלת בב' לשון ברכה, וסוף התורה וזאת הברכה שנשלם הברכה כדכתיב הברכה אשר תשמעון.

כ"ב אותיות אין שיעור לכל הצירופים שבהם ברל"א שערים, הברכה גי' רל"ב כלל כ"ב אתון עם הרל"א שערים, ועיקר שם ברכה היא בהתרחבות הדבר לעשות תולדות ופירות, כי כל צירוף הוא תולדה אחרת ואין שיעור להם, לכן אין מי שיכול לקבל הברכה רק בנ"י בכח התורה וכדאיתא ישראל י"ש רל"א שבהם רל"א שערים שגם הם בחי' אין מספר והם כלי מחזיק ברכה. מאד צריכין לשמוח בתורה דאיתא בתדב"א "אמר הקב"ה התורה חביבה לי לפי שמלמדת לבנ"י להטיב מעשיהם", מכש"כ שאנחנו צריכין לשמוח בתורה שהיא מתקנת אתנו, כדאיתא אין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי. [תרס"ה]

הברכה הוא התפשטות הארת התורה גם

בתוך הטבע

עוד כתב ה' מסיני בא וזרח משעיר כו' אמרו חז"ל שהחזיר התורה לאומות וכו' ובזוה"ק פי' שמזה עצמו האיר לנו משה ממה שלא רצו הם לקבל, י"ל עוד דאיתא

החזירים כלל, ולשפ"א א"ש דהתורה שהגוים היו מקבלים הי' רק בלבוש החיצוני שמתפרש בעולם הגשמי ולא עצם התורה וגם לא הקירבה להקב"ה בגדר בנים וכדהארכנו בזה בריש פ' במדבר, וכעת שסירבו לקבלו גם בלבושו החיצוני הרוויחו ישראל מזה שקיבלו כלל ישראל גם כח זה שמתפשט במעשה בראשית החיצוני, וגם אי נימא שהקב"ה ידע שיסרבו אבל בזה רצה לתת לנו כח של התפשטות התורה במעשה בראשית.

בשמחת תורה אנו קוראים גם זאת הברכה וגם מעשה בראשית

עפ"י ד' השפ"א א"ש דביום שמחת תורה אנו קוראים פ' וזאת הברכה וגם מעשה בראשית להורות דזה גופא התפשטות אור התורה שהוריד לנו משה שהתלבש במעשה בראשית, וזה כ' רש"י בתחלת פ' בראשית דלמה התחיל במעשה בראשית דכח מעשיו הגיד להם לתת להם נחלת גוים, היינו שאם הי' התורה ניתן לגוים אכן הי' מתפרש רק באופן של מעשה בראשית בגשמיות, וכיון שלא רצו לקבלה אז ניתן לכלל ישראל גם כח זה, בנוסף לעצם התורה שקיבלו שהוא גבוה מאד. [שו"ר כן בשפ"א תרל"ב]

ומה שקשור ענין וזאת הברכה ופטירת משה לשמע"צ ושמחת תורה לד' השפ"א הארכנו בעז"ה בסוף עניני סוכות עי"ש.

כח מלכות הוא לאסוף ולאחד את העם

ויהי בישרון מלך בהתאסף ראשי עם יחד שבטי ישראל: [שם ה']

וברש"י ויהי הקב"ה בישרון מלך תמיד עול מלכותו עליהם בהתאסף בכל התאספות ראשי חשבון אסיפתם, וברמב"ן הוסיף שזה המשך ממש"כ תורה צוה לנו וגו' כי ישראל יאמרו תמיד שהתורה אשר צוה לנו משה לא נמיר אותה לעולם ויאמרו שהי' השם למלך על ישראל בהתאסף ראשינו וזקנינו ושופטינו וכל שבטי ישראל שכולנו יחד קבלנו מלכותו עלינו לדור ודור ואנחנו חייבין לשמור תורתו ומלכותו לעולמים, וזה ענין קבלת עומ"ש דהמורה במלכות שמים מודה בכה"ת כולה, והזכרת משה כאן כיון שהוא הי' שליח המלך הקב"ה.

עוד הביא מאגדות דמלך קאי על משה דהוא הי' מלך עלינו ועל כל שבטינו יחד וראוי לנו לעשות דבריו ומצותיו כי מלך גדול וחכם הי' עלינו יספר הכ' בכבוד השליח שהי' גדול וראוי להאמין בו. ויש להוסיף ע"ז ל' הרמב"ם פ"ו מבית הבחירה הי"א לענין הוספת העיר

א: לכ"כ לשון וזאת הברכה דרך זה היא עיקר הברכה דהתורה היא עיקר הברכה דברכה ענינו התפשטות והתרחבות ואור התורה מתפשטת בלי סוף ע"י כל הצירופים. ולכן נקט גם לשון וזאת כמ"ש וזאת התורה דענינם אחד דזהו התורה אשר שם משה לפני בני ע"י הברכה. וא"ש וי"ו החיבור דפרשה זו מתחברת עם כל התורה כדי שיתפשט ויתרחב אור התורה מלמעלה למטה.

ב: אשר ברך משה הוצרך להדגיש שזהו משה איש האלקים שרק הוא הי' יכול להוריד אור התורה שנעלמה מעיני כל חי למטה, כיון שהי' איש אלקים וזה אותו משה שהוריד התורה מהר סיני.

ג: אל בני ישראל דוקא ישראל הם אלו שיכולים לקבל אור התורה דישאל אותיות י"ש רל"א וכנ"ל בדברי שפ"א, וגם שהם מתחלקים ליי"ב שבטים שדרכם יכול להתפשט אור התורה.

ד: לפני מותו דאם לא עכשיו אימתי דבעצם אור התורה מתפשט יותר ויותר במשך הדורות, והכל ע"י משה רבינו ובעצם הי' משה רבינו עושה זאת לאורך הדורות, רק דכיון שהוא מת עכשיו הוצרך לעשותו עכשיו.

ה: מה דהוצרך להדגיש קבלת התורה ושכא משעיר ופארן, כיון דעיקר הענין הוא הורדת אור התורה למטה ומה שהי' יכול משה להאיר אור התורה למעשה בראשית והטבע, הוא רק כיון שהחזיר הקב"ה לשעיר ופארן וכנ"ל.

ו: לכן הי' צריך כל הפתיחה הזה שבא להדגיש כוחן של אבות והתחלת השבטים שכ"ז גרם שיוכלו להיות כלים להתפשטות אור התורה ע"י תרי"ג מצוות ויי"ב נחלות.

תינוק מתחיל עם תורה צוה לנו משה

ובזה א"ש מה שלילדים מתחילין דוקא בפסוק תורה צוה לנו משה כמבואר בסופ"ג דסוכה, כיון דפסוק זה מבטא מה שמשם רבינו האיר, דאור התורה יכול להתפשט לכל הדרגות ולכן גם הקטנים יכולין להאחז בה.

תכלית החזרת התורה לכל האומות

לד' שפ"א א"ש מה שמקשים ⁵² דמה ענין החזרת התורה לאומות דממנ"פ אם היו מסכימים היו הם ג"כ העם הנבחר כמונו כמוהם ומה בצע עבדנו במצרים וברית אבות, ואי נימא שהקב"ה ידע שלא יקבלו א"כ למה

⁵² בקובץ עיון הפרשה גליון רי"ב.

עם השקפות ומנהגים שונים, מ"מ כולנו מתפללים לקל אחד וכלנו מכוונים לש"ש, וכן לכולנו יש מלך אחד משה רבינו שדרכו קיבלנו התורה ותמיד יהי' נקרא תורת משה, וכן עצם התורה נלמד אצל כלל ישראל בשווה, וזה מתבטא בשטח דכל יהודי שתפגוש תוכל לדבר אתו על פרשת השבוע או על דף היומי וזה מאחד גדול בין ישראל, ובכך נעשה יחד שבטי ישראל.

וראה שפ"א לסוכות תרמ"א על פסוק זה ד"א דקאי על משה רבינו וי"מ על התורה והכל אחד כי משרע"ה הוא כח התורה והדעת של כלל ישראל והפסוק תורה צוה לנו משה וגו' מתפרש לכאן ולכאן, שמשרע"ה נתן לנו התורה בירושה לכלל ישראל וכמו כן התורה נתנה לנו משרע"ה למורשה כידוע שבכל התאספות נמצא כוחו של משה רבינו בכללות בני"י וממילא נתעורר השראת השכינה ג"כ בישראל שזהו עיקר פי' ויהי בישורון מלך על הקב"ה והכל אחד דע"י התורה מתדבקין אל הבורא וכו' עי"ש עוד.

וראה בסוה"פ ענין כתיבת סיום התורה בדמע שעיקרו להמשיך כוחו של משה לדורות וא"ש הקדמה זו דזהו עיקרו של הפרשה.

כוחו של אמירת תהילים

וזאת ליהודה וגו' שמע ה' בקול יהודה ואל עמו תביאנו וגו' [שם ז']

פשוטו של מקרא קאי על קול יהודה באמרו צדקה ממנו או תפלת יהודה במלחמה כיון שהוא הלך בראש עי' רש"י ורמב"ן, אולם השפ"א בליקוטים פי' דקאי על ספר תהילים שבא מדוד שהוא משבט יהודה וכן נמצא במדרש, וביאר לפ"ז הא דאל עמו תביאנו היינו שכח זה של תהילים יהי' ניתן לכל עמו ועי"ז יהי' עזר מכל הצרות. ויש להוסיף ע"פ מש"כ בס' בינה לעתים להג"ר יצחק ווייס מווערבוי זצ"ל ששמע בשם מגידי אמת ששלמים שאלו את רשכבה"ג מרן הגרעק"א זצ"ל נ"אריציט י"ג תשרין שיאמר להם למה במדינת אשכנזים ופרייסיין שהיה כלילת יופי בתורה ועבודה נטו מדרך האמת והיושר, והשיב להם אדמו"ר ז"ל "יען עזבו אמירת תהילים זמירות דוד מלך ישראל ע"ה ולא חשבו אותו להזהר בו לכן עלתה להם אשר עלתה" הרי דתהילים הוא שמירה שלא יטו ישראל מדרך הישר ובלי זה גם בלימוד נגעים ואהלות לא יהי' שמירה על רוחניות העיר. ולפ"ז יל"פ שמע ה' בקול יהודה דקאי על ספר תהילים ואל עמו תביאנו זה יגרום שישארו תוך עם ישראל ולא יטו מדרך הישר.

שיהי' ע"פ מלך שנא' ככל אשר אני מראה אותך וגו' וכן תעשו לדורות "ומשה רבינו מלך היה" נזוה ע"פ שבועות טו. וברש"י ד"ה וכן, והגרעק"א זצ"ל בדרך חכמה שם סק"צ כ' דלאו מלך ממש אלא הי' לו כח כמו מלך וציין לויק"ר פכ"ו ס"ז דשאל הי' מלך ראשון בישראל וציין למש"כ בקונ' שער המלך בשיח השדה דף ל: ובענין אי יהושע הי' מלך עי' בס' משמר הלוי מגילה ס" ב' באריכות] ובאור החיים הק' הוסיף לפרש דהתורה גופא היא בבחינת מלך וזה לשון תורה "צוה" לנו דאין צו אלא לשון מלכות ונא' בי מלכים ימלוכו וע"ז כ' ויהי בישורון מלך כשיתקבצו יחד לבקש מלך אז יהי' עוד מלך מלבד התורה.

והנה לפי פירושים אלו ענין ההתאספות שכ' בו הוא תנאי לקבלת המלכות דכיון שהי' קבלת המלכות בהסכמת כל העם ממילא אנו חייבים לכל מה שיצווה אותנו. וא"כ לא תלוי בהתאספות ושיהי' ביחד דוקא, דעיקר הנקודה הוא שכולם התרצו בדבר ולא הי' מי שיפקפק.

והנה' לפרש באופ"א ע"פ מה שביאר הג"ר אליהו דיסקין שליט"א עה"פ בפ' בהעלתך עשה לך שתי חצוצרות כסף וגו' והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות: [במדבר י' ב' וברש"י שיהיו תוקעין לפניך כמלך, היינו דתפקיד השופר הי' לאסוף כלל ישראל סביבו דזהו תמיד תפקידו של שופר לקבץ נפזרים כמו קיבוץ גליות שיהי' עי" תקיעה בשופר גדול. וזה גם ענינו של מלך לאחד ולאסוף כל היחידים לעשותם כציבור אחד כיון דהמלך הוא הלב של העם וכולל בתוכו כל העם.⁵³ וזה"פ שבמלך כתוב "ויהי בישורון מלך בהתאסף ראשי עם" כיון שמלך יש לו כח זה.

ולפ"ז הפסוק בא להדגיש מעלתו של מלך ישראל לפי כל הפירושים דאי קאי על הקב"ה, זה שיש לכולנו קל אחד מאחד אותנו, וכן שכולנו תלמידיו של משה רבינו, וכן שיש לכולנו תורה אחד, וי"ל דזה הקדמה לברכת כל שבט ושבט דהגם דיש לכל אחד ברכה נפרדת לפי תפקידו בעבודת ה' וכן יש בכלל ישראל זרמים שונים

⁵³ ובאמת כל מי שממונה על הציבור והרבה באים להתיעץ אתו ומוסדות התורה מונהגים על פיו ועל פיו יושק כל דבר, גם אם אינו ת"ח מופלג ובעל רוח הקודש ועושה מופתים מעלתו כמו מלך שהוא מאחד כל עושי דברו מיחידים לציבור, ואין לזלזל בו, וכ"כ בש"ך חו"מ סי' ת"כ סק"ט בשם שו"ת מהר"י לבית לוי סי' מ"ח באריכות דהמבזה פרנס וממונה על הציבור דינו כמבזה ת"ח ודוגמא טובה לזה הוא אדמו"ר בזמנינו, דגם אם פעמים מצד עצמו איננו אדם גדול כ"כ, מ"מ כיון דציבור גדול מונהג תחתיו אסור לזלזל בו דיש לו סייעתא דשמיא, וכן הי' מעשה אצל ר' ירוחם שהי' עם תלמידיו באיזה מקום, והי' שם אדמו"ר צעיר ותלמידו מיר שהי' כבר בני שלשים היו יותר מבוגר מן האדמו"ר וחשבו לזלזל בו אם אינו יכול ללמוד, וצעק עליהם ר' ירוחם דכיון דהתחסידים לא באים אצלו בשביל כבוד ולא בשביל כסף רק להתחזק באידישקייט יש לו סייעתא דשמיא, גם אני אמר ר' ירוחם - אין כוחי רק בזכות הציבור ואילו היו נותנין מטאטא על הסטנדר הי' ג"כ יכול לחזק אחרים. — הג"ר אליהו דיסקין שליט"א.

ומצאת לבבו נאמן לפניך כי גלוי וידוע לפני כסא כבודיך שהוא מאמין בך ובדבריך אבל בשביל ישראל הי' העונש. [ומש"כ רש"י בפי' ב' דאהרן ומרים מה עשו כבר הארכנו בפי' חקת בטעם מיתת מרים]

וי"ל בדרך צחות מש"כ על משה ואהרן **"על אשר מעלתם בי"** [לעיל ל"ב נ"א] דמשמע שהחטא הי' בגדר מעילה היינו כעין חילול ה' במה שהי' יכול להיות קידוש השם, ולזה המעילה מתייחס עליהם, למשנ"ת בקידושין מב: דבמעילה לא אמרינן אין שליח לדבר עבירה, וכיון שאצל כלל ישראל לא נתקדש שם ה' כדבעי בגרמת משה ואהרן אז חטא המעילה נקרא על שמם, וי"ל הטעם דחילול שם ה' הוא פגם כ"כ גדול עד שגם מי שבגרמתו הי' חוסר בכבוד שמים כבר מתייחס לו.

מה ששבט לוי יכלו לסכן עצמם בברית מילה

כי שמו אמרתיך ובריתך ינצורו: [שם]

ופירש"י שהם מלו עצמם במדבר הגם שכלל ישראל לא מלו עצמם מפני הסכנה מ"מ שבט לוי לא הי' איכפ"ל מזה ומסרו עצמם על כך. וצ"ב וכי הותר לשבט לוי לסכן עצמם, וביאר הגר"א **ברזל זצ"ל** בספרו **עיוני רש"י בשם אביו הגר"ר חיים עזרא**, דיש פעמים שמדת הסכנה נמדדת לפי מדרגת בטחוננו של האדם ומי שבטחוננו גדול יכול לסכן עצמו, ועד"ז כ' **במעשה איש בשם חזו"א** דיש דרגת סכנה שאינו סכנה מוחלטת ותלוי במדרגת האדם אם יוכל לסמוך על הנס, ולפי מדרגת שבט לוי היו יכולים לסמוך על הנס, ובזה ביאר הגר"א **ברזל זצ"ל** ההמשך למה שאביו ואמו לא הכיר שזה ביטוי להתרחקות שלהם מחטא העגל שלא הי' איכפ"ל אביו ואמו וכיון שהיו כ"כ קרובים להקב"ה הי' דרגת בטחונם גדול מאד ויכלו לשמור בריתו של הקב"ה גם במצב סכנה. ולזה מצינו שרק שבט לוי שמעו לכרוזו של משה מי לה' אלי ששאר ישראל פחדו מפני הסכנה להלחם עם אחיהם.

וידידי הרב **יעקב יוסף לרנר שליט"א** בברית של בנו בסוכות תש"פ [נכר הזכרתי שהרב **ברזל זצ"ל** הי' הסנדק וזה הי' חדשים ספורים לפני הסתלקותו וכבר הי' חלש מאד וראיתי אז בפעם האחרונה] ביאר ע"פ גמ' **יבמות ע"ב**. דסבת מניעת המילה הי' שלא נשבה להם רוח צפונית והטעם שלא נשבה כי היכי דלא נבדר ענני כבוד, א"כ יוצא דענני כבוד גרם מניעת המילה, ואיך יתכן זה, אלא דתלוי במדרגת האדם עד כמה הוא חוסה ומאמין בכוחם של ענני כבוד, דלהמון בית ישראל הי' בעיקר בגדר מחסה מנחש שרף ועקרב, וכן להנחותם בדרך, ולכן כדי שישאר השמירה הי' מוכרח לעכב הרוח צפונית, אבל

ואגב יש לציין מה שאמר המשגיח הגה"צ ר' **יחזקאל לוונשטיין זצ"ל** [אור יחזקאל מדות עמ' מ"ב] ששמע מהגה"ק מרן החפץ חיים זי"ע דבכל דור יורד שפע גדול של תורה, וכל מקום מקבל השפע שלה בתורה, וכיון שבדור של רעק"א במחוז שלו הי' השפעת ההשכלה גדולה מאד ולא הלכו לישיבות, א"כ השפע של תורה ירד ליהודי אחד והגרעק"א לקח עיקר ההשגות במחוז זה כנגד כולם כיון שהתאמץ יותר מכולם וכמו שאברהם אבינו לקח בשעתו כנגד כולם, ולכן השיג בתורה כדרגת הראשונים ממש שלא הי' מצוי כזה בדורות האחרונים כיון שבמקומות אחרים שלחו הבחורים לישיבות אז התחלק התורה לכאור"א והכי עדיף.

שבט שבט לוי בחטא מריבה

וללוי אמר תמך ואוריך לאיש חסידך אשר נסיתו במסה תריבהו על מי מריבה: [שם ח']

פי' הספורנו דהכחדת שני ראשיו משה ואהרן בסבת מי מריבה, וצ"ב איזה שבט הוא ללוי שנכשלו משה ואהרן בחטא מי מריבה, ובאבן עזרא פי' להגיד שבחו שלא נמצא בו דופי חוץ מחטא מי מריבה שכבר הענשנו עליו, והגר"ר אליהו דיסקין שליט"א השווה למה שמסופר על הגר"ר **מנדל משקלאוו זצ"ל** מגדולי תלמידי הגר"א שהי' בספינה בדרך לא"י ונעשה רוח סערה והאני' חיטבה להשבר, והחליטו שכל אחד יתוודה בקול על עבירות שלו, ובא איש אחד פשוט והתוודה על שבהיותו ילד לא הי' מה לאכול בבית וריחם על אמו ושיקר לה לומר שבתלמוד תורה הם מקבלים אוכל לפי שלא רצה לקחת מאוכל של הבית, ועכשיו בא להתוודות על השקר, ואמר ע"ז א' מתלמידי הגר"א כלפי מה שאומרים ביום א' דסליחות "פנה לתלאות ואל לחטאות" כאן אנו מבקשים להיפוך "פנה לחטאות ולא לתלאות" דאם זה העבירה היחידה שלו זה סימן למדרגה העצומה שלו, וכן אצל משה ואהרן אם זה העבירה היחידה שלהם שעד היום אין לנו השגה מה בדיוק הי' העבירה [ע"י שערי אהרן פ' חקת מביא כ"ו פירושים בביאור חטא מי מריבה] ואם זה כל חטאם זה שבט גדול להם.

אולם למתבונן בפי' הרמב"ן יראה דבאים לשבח אותם ואשר נסיתו במסה קאי בפעם הראשון כשחטאו בני"י וינסו את ה' במים הם לא היו בכלל העדה וכן בפעם השני הענשת אותו **בעבור כלל ישראל** כי בעבור מריבתם הי' עליו העונש ולא כי מעל הוא בה', כי לעולם האמינו בדבר ה' רק שהם חשבו כי בעבור תלונות ישראל יצטרכו לעשות מה שעשו. ובתרגום מבואר [וברש"י בפי' א' ציין לפי' התרגום] דאדרכה בזה גופא בחנת לבו

ולאמו לא ראיתיו. ג: מסירות נפש דע"ז כ' ובריתך ינצורו וכדהארכנו לענין מה שסיכנו עצמם בברית מילה.⁵⁴

והג"ר אליהו דיסקין שליט"א ביאר דקדוק ל' רש"י "ראוין הן לכך" היינו שלא בירכם ממש שיהיו מורים, רק שבירכם שיהיו כלי מוכן להיות מורה. וזה ע"פ מה שהי' הסטייפלר זי"ע אומר לבחורי בר מצוה שבאו להתברך להיות ת"ח שמברכות לא גדלים להיות ת"ח דע"ז צריך לעמול לבד, וכן זכורני בהיותי ילד והגעתי לא"י ניגשתי למרן הגר"א שך זצ"ל לבקש ברכה להיות ת"ח והשיב "וועסטו לערנען וועסטו מצליח זיין" -אם תלמד תצליח] עוד סיפר הגר"א דיסקין שאמו היתה בת בית אצל מרן הגרי"ז זצ"ל שבירכה שיהי' לה בעל ת"ח וכשנישאה לאביו אמרה לו ברכת הגרי"ז ואמר שבענין זה הוא חושב שיוכל לפעול יותר ממרן הגרי"ז, ועפ"י מיושב מש"כ רש"י דראוין הן לכך דבלי עמל לא יזכה להיות מורה בישראל. [נומ"מ מהני הברכה כדי להיות כלי קיבול ומ' דצריך ברכה לזה דלא כל אחד זוכה בכך- הגר"א ברזל זצ"ל] עוד הוסיף דמה שאביו ואמו לא הכיר הוא רמז דכדי לגדול ת"ח צריך לגלות למקום תורה גם לכמה שנים אף שלא יוכל לדבר עם אביו ואמו כמו שהי' פעם שלא הי' טלפונים ולא חזרו רק א' לכמה שנים ויש לרמוז גם לזמן שיש טלפונים אבל הוא לא רואה אותם ולכ"כ לא ראיתיו ולא לא הכיר]

ועפ"י דברינו הנ"ל יש להוסיף דלכן הקדים משה בשבחם של שבט לוי כדי להדגיש איזה מעלות צריך כדי להיות מנהיג כדי שידע כל אחד שלא שבט לוי בלבד יכולים לזכות לזה אלא כל איש יהודי שיאמץ לעצמו מעלות אלו יוכל להיות מורה בישראל וכמו שראינו שהרבה מרבתינו גדולי הפוסקים ומנהיגי ישראל לא היו משבט לוי. [האומנם שריבוי גדול מאמוראים ופוסקים ראשונים ואחרונים היו משבט לוי כפי שמנה פעם הגר"מ רייזמן שליט"א]

⁵⁴ עוד יש להוסיף ע"פ מה שפי' הרה"ק רבי אברהם המלאך זי"ע בספר חסד לאברהם [יארצייט י"ב תשרי ד' הגמ' ברכות כח: דריו"ח בן זכאי בכה לפני פטירתו שאינו יודע באיזה דרך מוליכין אותו, דהנה יש ב' סוגי צדיקים א: שעושה תמיד חשבון הנפש על עבירות שבדיו כדי שיהי' תמיד נקי ומתוקן מכל חטא ומכשול, ב: דרגה יותר גבוהה שהוא כ"כ עסוק בתקנת וטובת ישראל עד שאין לו זמן לתקן נפשו דזה יהי' על חשבון כלל ישראל, וזה הי' אצל ריו"ח בן זכאי שעסק תמיד בתקנת ישראל וכענין העיסקא שעשה להציל את יבנה במקום בית המקדש דאולי הי' מקום אח"כ לדון ע"ז, ולזה הי' בוכה עכשיו [אף שבאמת לא הי' לו שום פגם] ולפ"ז יל"פ דזה גופא מעלת לוי שגם אם נכשלים במי מריבה אין הם עסוקים לתקן פגם זה בנוגע לעצמם דלא מצינו שמושה עשה תשובה ע"ז [כן העיר הגר"ש פינקוס זצ"ל וחידש דאילו הי' עושה תשובה הי' מתקבל] דכל עסקו הי' עבור תקנת ישראל ולזה הי' מתפלל להכנס לא"י וזה ג"כ א' מהתנאים להיות מנהיג ישראל לא להיות עסוק לתקן עצמו וע"ד מה שהאריך בזה מרן החת"ס בהקדמתו ליו"ד.

לשבט לוי היו ענני כבוד במדרגה יותר גבוהה בגדר חסיון בצלא דמהמנותא וא"כ יכלו לסמוך על ענני כבוד גופא שישמרם מן הנזק. ודפח"ח. ויש להוסיף מש"כ בעניני סוכות בשם הג"ר אליהו דיסקין שליט"א בביאור ד' הגר"א שבסוכות חזר לכלל ישראל ענני כבוד שהפסידו בחטא העגל וק' ממקרא מפורש בנחמי' ט' י"ט דגם בחטא העגל נשאר הענן, דשני ענינים היו בענני הכבוד דהי' הגנה פיזית פשוטה וזה לעולם לא הפסידו גם בחטא העגל כמפורש בנחמי', אבל הי' עוד ענין ע"פ מש"כ זוה"ק פנחס רנ"ו דענני כבוד הי' כמו תיבת נח שכ' ע"ז "ויסגור ה' בעדו" שהיינו שהי' כמו אנטונומי' רוחני שהוא מקום נבדל מחוץ למערכת העולם שלא שולט שם חוקי הטבע, וע"ד מה שאומרים יחביאנו צל ידו תחת כנפי השכינה, וחלק זה הפסידו בעגל, וזה חזר להם בט"ו תשרי, וגם סוכה הוא מקום נבדל וכמ"ש כי יצפני בסוכה, ומקום זה הוא כמו שגוררית ארה"ב בתל אביב שלא שולטים שם חוקי הארץ, כן בענני כבוד וסוכה הוא מקום שלא שולטים שם חוקי הטבע.

ולפ"ז א"ש דשבט לוי שלעולם לא חטאו בחטא העגל להם נשאר תמיד ענני כבוד כמקום נבדל חוץ ממערכת הטבע, אבל לכלל ישראל אף שחזר להם ענין זה מ"מ לא הי' במדרגה כ"כ גדולה שיוכלו לסמוך על הנס.

המעלות הנצרכות כדי להיות מנהיג

ישראל

האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו וגו' יורו משפטיך ליעקב וגו' [שם ט' י']

וברש"י ראוין אלו לכך, וצ"ב מה כוונת רש"י בזה ופי' בשפתי חכמים דהי' ק' ל' לרש"י למה האריך לספר בשבח לוי לפני שבירכם, לזה פי' דאם לא הי' מקדים שבחם הי' לשבטים טענה למה רק לוי זכה לברכת יורו משפטיך ליעקב דזה הברכה המעולה מכל הברכות, לכך סיפר בשבחם קודם לכן ואז שפיר מוכן שרק הם ראוין לברכה זו.

ויל"פ למה דוקא מעלות אלו גורמים לברכה זו, דהנה ברכה זו הוא ביטוי להיות מנהיג בכלל ישראל, ולזה צריך שלש דברים א: שיהי' מוכן לקבל אחריות ולהיות נענש עבור כלל ישראל. ב: שלא להתפעל מאף אחד גם מהכי קרובים אליו כמו אביו ואמו, ולא יהי' איכפ"ל מה יגידו עליו דרך אז יוכל להשמיע דבר ה' בלי פחד ומורא. ג: שיהי' לו דרגה מסויימת במסירות נפש. ושלש מעלות אלו היו ללוי א: להיות נענש עבור ישראל מחטא מי מריבה וכדביארנו לעיל ע"פ הרמב"ן. ב: שלא להתפעל מאף אחד כדחזינן בשבט לוי שאמר לאביו

זבולן ליששכר שתורתו של יששכר ע"י זבולן היתה. [וההמשך עמים הר יקראו וגו' ביאר חת"ס דשאר השבטים כשיוצאים למלחמה צריכים קודם להקריב קרבנות כדי להצליח אבל זבולן א"צ כיון דע"י עסק התורה דישישכר נחשב כאילו מקריבים קרבנות כמבואר סוף מנחות לכן א"צ קרבנות]

האם צריך התנאה מפורשת לפני הלימוד

עוד ביאר הג"ר אליהו דיסקין שליט"א בטעם הקדמת זבולן לפני יששכר ע"פ מש"כ הרמ"א יו"ד רמ"ו ס"א דרך אם מתנה עם חבירו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסתו מהני שיחלוק עמו בשכר, אבל אם כבר עסק בתורה אינו יכול למכור לו חלקו בשביל ממון שיתן לו וזה ע"פ הגמ' סוטה כא. דדוקא כשמעון אחי עזריה דאחיו הי' עוסק בפרקמטיא כדי שיחלוק בזכות לימודו, אבל שבנא אחי הלל שרצה לחלוק עם הלל אחיו אחרי שכבר עסק בתורה נאמר ע"ז אם יתן איש את כל הון ביתו וגו' בוז יבוזו לו [שיר השירים ח' ז'] ולכן הקדים זבולן לפני יששכר לומר שרק אם בא לפני שהתחיל יששכר לעסוק בתורה יכול להתחלק עם השכר שלו.

ובעיקר הדין יל"ע האם צריך להתנות להדיא עם יששכר או שמספיק שנותן לו כסף בסתמא לפני שמתחיל ללמוד, ⁵⁷ וזה נוגע מאד לכל מי שתומך בשיבות וכוללים שלרוב אינו מתנה להדיא על חלוקת השכר ויש בזה נדון גדול בראשונים ואחרונים, דבעיקר הדבר שמי שא"י ללמוד דלפחות יחזיק בחבירו הלומד כ' בשו"ע שם בסתמא דמי שא"א לו ללמוד יספיק לאחרים הלומדים והוסיף רמ"א דאז נחשב לו כאילו למד בעצמו עוד כ' רמ"א בשם רבינו ירוחם דיכול אדם להתנות עם חבירו שהוא יעסוק בתורה והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו בשכר מ' דבשביל חלוקת השכר צריך תנאי, וכה"ל רש"י זכרים ב. ד"ה שמעון לענין שמעון אחי עזריה "שהתנו ביניהן" וכ"ה פשטות ד' זוהר פ' ויחי רמ"א: וכ"כ החיד"א בספרו ראש דוד ר"פ קדושים בשם מהר"ש פרימו, אולם בשו"ת דברי מלכאל ח"ד סי' פ' הוכיח מרחל אשת רע"ק שאמר רע"ק נדרים נ. שלי ושלכם שלה הוא, ופי' רש"י והר"ן שם שכיון שהלך ללמוד בסיבתה לכן כל התורה של רע"ק ושל התלמידים נזקפים לזכותה, ועד"ז הוכיח בס' דרכי נעם [נדרך עץ חיים דרוש רביעי ט:]: מגמ' סוטה הנ"ל דכל אשה המסייעת לבעלה ובני' ללמוד יש לה זכות תורה, אף שלא עשתה תנאי, אלא שבשו"ת אפרקסטא דעניא ח"א סי' נ"ז דחה דאשת ת"ח שאני שמעיקר יצירת אשה מיועדת להיות עזר לבעלה, והו"ל כמתנה, אולם רבים מהאחרונים פי'

מכח שאיפת בנימין זכה לחלק שהי' מיועד לו

לבנימין אמר וגו' חופף עליו כל היום ובין כתפיו שכן: [שם י"ב]

ובזבחים נג: מבואר דביהמ"ק הי' צריך להיות בחלקו של בנימין והיסוד בחלקו של יהודה, והי' בנימין מצטער כל היום לנוטלה שנא' חופף עליו כל היום ועי"ז זכה להיות אישפזכן של שכינה. והק' בח"א מהרש"א [ד"ה לפיכך] מה שייך צער בזה דאם הי' מצטער מ' שידע בנבואה דבלא"ה יהי' כל השכינה בחלקו חוץ מרצועה זה וא"כ מה יש להצטער.

והי' אומר בזה הג"ר חיים שאול קויפמן זצ"ל ⁵⁵ בשם דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל ⁵⁶ עפ"י ד' אור החיים הק' פ' וירא [בראשית כ"א א'] דאמרו חז"ל כיון דהתפלל אברהם על אבימלך זכה להפקד בכן דהמתפלל על חבירו הוא נענה תחלה, והק' אור החיים הק' הלא בלא"ה הי' אברהם מובטח, ותי' דגם אחרי ההבטחה הי' נצרך לעשות איזה מעשה טוב או תפלה ולזה הזמין לו הקב"ה הזכות הזה להתפלל על חבירו כדי שיהי' נענה תחלה.

ולפ"ז י"ל דוודאי כבר הי' מיועד מעיקרא להיות שכינה בחלקו של בנימין אך כדי לזכות לזה הי' צריך לעשות מעשה טוב וע"י השאיפה וההשתוקקות שהי' לו לאותה רצועה זכה לבין כתיפיו שכן. ואמרו הגר"ש קויפמן בשמו בהספידו על דו"ז בירושלים עיה"ק, והוסיף מה שהי' דו"ז רגיל לומר, שלכל בחור או אברך הוכן עתידו מן השמים ונקצבו לו כוחות גדולים ועבודתו היא רק ליקח מה שהוכן עבורו, והחסרון הוא מה שלא נוטלים אותו, ואכן דו"ז נטל כל חלקו שהוכן לו מן השמים ועיבד אותו, אבל כיום יש אברכים ובחורים, שמרגישים שקשה להם לפרוש מהשפעות שבחוץ, ולקחת מה שהוכן להם אבל יש לדעת שהכל מוכן לפניו כמ"ד "ותן חלקינו בתורתך".

ענין השותפות בין יששכר וזבולן

ולזבולן אמר שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך: [שם י"ח]

יל"ע מה שלא מצינו בשום א' מהשבטים שיהיו מצורפים זל"ז בפסוק אחד וכן למה הקדים זבולן לפני יששכר, אבל הביאור פשוט כמש"כ רש"י דזבולן ויששכר עשו שותפות ביניהם דזבולן לחוף ימים ישכון ויוצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר, ונותן לתוך פיו של יששכר והם יושבים ועוסקים בתורה לפיכך הקדים

⁵⁷ עיקר המראי מקומות בענין זה לקחתי מספר הנפלא שמח זבולן להג"ר ברוך פכטר שליט"א.

⁵⁵ יאצייט שלו בימים אלו נלב"ע כ"ד תשרי תשס"ו.
⁵⁶ בצל הקודש עמ' ר"ה.

כולה ולעסוק בפרנסה רק כפי הצורך וא"כ גם אם יש לו פטור ממצוה זו איך יהי' נחשב כאילו קיימו ע"י תמיכת אחר]

עיקר מצות ת"ת שיתרבה תורה בעולם

וכבר הרחבנו בזה בפ' ואתחנן ע"פ ד' הרמב"ם והשו"ע ודקדוק הפסוקים דעיקר מצות ת"ת הוא ללמדה לאחרים ושיתרבה התורה בעולם ומה שלומד בעצמו הוא היכי תמצי שיוכל להעבירו הלאה לבניו ותלמידיו, [והבאנו דברי החת"ס בשבועות עמ' רפ"ח "כי לא ניתנה התורה ליחידים כ"א לכללות ישראל חלבנה בהדי בוסמין דוקא באופן שיהי' לכ"א חלק בתורה ואם הוא אינו בא, בא בנו או בן בנו ממשפחתו וירש אותה מורשה, כי הניצוץ שבתוכו אם אינו מבעיר עתה עתיד הוא להבעיר אחר כמה דורות וזהו לא ימוש מפני גוג' שלא יצויר שיהי' כתר תורה ניטל ממשפחה אחד מישראל לעולם"] והזכרנו מה שאמר מורינו המשגיח הגה"צ ר' מתתיהו סלומון זצ"ל בהספידו על הגה"צ רבי משה סולובייצק זצ"ל⁵⁸ ששמע מפיו ע"פ יסוד זה לבאר מה שפסק בשו"ע דמי שאינו יכול ללמוד יחזיק באחרים דבזה מקיים מצות ת"ת, ומובן הא דאם בנו יותר מוצלח בנו קדים שלא מצינו כן בשום מצוה בתורה, והוסיף מו"ר מספר חסידים תתקנ"ז דמבואר דכ"ה בין שני אחים או שני חברים שאם א' יותר מסוגל ללמוד ילך א' לעבוד ויחזיק בחבירו, ובזה מובן מה שיעקב אבינו קבע שזבולון יעסוק במסחר ויחזיק ביששכר דע"ז יתרבה ידיעת התורה בעולם. והביא שם ממשנת ר' אהרן ח"א נ"ב דלמד כן מדברי הרא"ש. [נסיים דד"ז הוא נחמה על איכות התורה של הגר"מ שלא הי' יכול לצאת כ"כ לפועל מחמת רוב טרדותיו, כי כנגד זה יש לו חלק עצום בכמות התורה של יהדות אירופא.] ועד"ז מבואר בשו"ת אגרו"מ יו"ד ח"ד סי' ל"ז אות י"א דכיון דעל ידו מתרבה ידיעת התורה בעולם נחשב כמקיים מצות ת"ת.

האם יכול לתמוך באחר שיצליח בלימוד יותר

ממנו

והנה לשון שו"ע יו"ד רמ"ו ס"א דמי שא"א לו ללמוד מפני שא"י כלל ללמוד או מפני הטרדות יספיק באחרים, ומבואר בשו"ע הרב פ"א מת"ת ובקו"א שם דהיינו מי שגם אם יעמול כל הזמן לא יצליח להבין, ואז עדיף שילך לעבוד ויתמוך באחרים ויתרבה התורה בעולם וכ"כ בסידור יעב"ץ בלימוד אחר התפלה דאנשים כאלו נבראו לעסוק במו"מ לתמוך באחרים, ולפ"ז אם יוכל ללמוד אין לו היתר לעסוק במו"מ ולא דמי לאב ובנו דאם בנו מצליח יותר יתמוך בבנו כיון דזה חלק ממצוה

דלא הי' כוונת רש"י ורבינו ירוחם וזהו"ק שצריך תנאי ממש רק בעיקר באו לאפוקי שלא יבוא אחרי שכבר למד וכפי שסיים הרמ"א.

והנה הנצי"ב [בשו"ת משיב דבר ח"ג סי' י"ד] הק' דמצד אחד מבואר דזבולון המחזיק ביששכר שווה דרגתו כמו ביששכר כמ"ש במדרש נשא פ"ג י"ז דלכן זכה זבולון להיות שותף לתורה דגדול המעשה יותר מן העושה וכד' הגמ' ב"ב ט., ובסנהדרין צט. דכל המעשה חבירו לדב"מ מעלה עליו הכ' כאילו עשאו, וכיסודו של רע"ק מכות פ"א מ"ז דהנטפל לעושה מצוה כעושי מצוה, עוד מבואר בפסחים נג: דהמטיל מלאי לכיס ת"ח זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנא' כי בצל החכמה בצל הכסף וא"כ מסתמא גם מבין בלימוד כהת"ח דאל"כ מה יש לו לשבת שם, מאידך מבואר בברכות לד: דכל הנביאים לא נתנבאו אלא למהנה לת"ח מנכסיו אבל ת"ח עצמו עין לא ראתה אלקים זולתך, ות"י הנצי"ב דא"ה"נ בשאר מצוות שכר המעשה כמו העושה, אבל בת"ת לא יספיק שיקבל שכר כהלומד ולשבת בישיבה של מעלה עם הלומדים, דהרי סו"ס לא למד וא"כ איך יוכל להבין משאם ומתנם, אבל אם התנה עמו בתחלה שיחלוק עמו בשכר אז יוכל גם להבין את הלימוד. ומ' דלמעלה זה צריך תנאי מפורש, ולא נתב' בדבריו למה תנאי מהני לענין זה. ובס' שמח זבולון פ"ג ביאר דרק כאשר עושה עמו תנאי מפורש לזמן קצוב הרי הסיר מן הת"ח הדאגה מכלכלת ביתו ולבו פנוי לגמרי לעסוק בתורה במנוחה, אבל בלי תנאי עדיין הת"ח דואג דאינו יודע כמה זמן יתמוך בו. עוד ביאר דהרי עיקר מעלת שכר ת"ח הוא מה שעמל בתורה וא"כ גם אם הי' לזבולון שכר לימוד תורה אבל סו"ס חסר לו מעלת עמל ויגיעה בתורה, אבל אם התנה מראש שכל עמלו במסחר יהי' לשם לימוד תורה אז עצם עמלו במסחר עולה כעמל בתורה, וא"ש הלשון שמח זבולון בצאתך דמיד בצאתו למסחר כבר נחשב כאילו עמל בתורה וא"צ לחכות עד שישכר ילמד. [ראה לקמן עד"ז בשם הגר"י קמיניצקי זצ"ל]

איך ע"י החזקת תורה נחשב כאילו למד בעצמו

והנה בעצם הדבר שלאדם שא"א לו ללמוד יפטר ממצות ת"ת ע"י החזקת אחרים צ"ב שלא מצינו כן בשאר מצוות כגון ד' מינים שאם הוא אנוס בדבר ויתמוך באחרים העושים דיהי' נחשב לו ממש כאילו עשאו ויפטר בזה ממצות ד' מינים, [ז"פ דאינו פטור לגמרי ממצות ת"ת דעכ"פ יש לו לקבוע עיתים וכמבואר ביומא לה: עני ועשיר באים לדין כפי פי' הבן יהודע שם והשלה"ק שבועות ל"א דקאי על תומך תורה וכן מבואר בשו"ת אגרו"מ יו"ד ח"ד סי' ל"ז אות י"ח רק השאלה הרי מחובת ת"ת ללמוד כל הזמן ולדעת כה"ת

⁵⁸ נדפס בחוברת קול התורה לה"ט עמ' י"ט ובספר פלגי מים לר' אפרים קולמן ליקוטי הספרים על הגר"מ בעמוד עמ' קי"ט וראה עוד בקובץ הנ"ל ע"ד עמוד קמ"א מאת העורך מחותני הגר"י יוסף אהרן אופנהיימר שליט"א שיסד ג"כ דעיקר מצות ת"ת הוא לרכוש ידיעות בתורה ומכח זה עליו להרבות תורה אצל אחרים שיתרבה הידיעה בתורה והביא דברי הגר"מ סולובייצקי הנ"ל.

הדבר איך יתכן שידע מה שלא למד כ' באמת ליעקב להג"ר יעקב קמינצקי זצ"ל [דברים ל"ג י"ח] דאחר חטא אדם הראשון נגזר עליו בזיעת אפיך תאכל לחם ואמר הגר"ח שמואלביץ זצ"ל דכמו כן נגזר שלא יוכל להשיג תורה רק ע"י עמל שנא' זאת התורה אדם כי ימות באהל ובסנהדרין צט: דאדם לעמל יולד, ואשרי מי שעמלו בתורה, ובאבות פ"ג מ"ה דמי שמקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול ד"א שכבר קיים ענין עמל, ובזה מבואר מה שמלאך משכיח הלימוד לפני צאתו לעולם [נדה ל:] דאל"כ איך יתקיים ענין עמל, אבל מי שעמל בפרנסה כדי שחבירו יוכל לעמול בתורה אז מתקיים בעמל שלו בפרנסה ענין עמל בתורה ובזכות זה בצאתו מן העולם חוזרת לו התורה שלימדו המלאך בימי עיבורו.

האם יששכר מפסיד משכר שלו

אבל בענין זה שיששכר מפסיד משכר שלו זה נדון באחרונים, דבשו"ת אפרקסטא דעניא ח"א סי' נ"ח בשם מהר"ם גאלאנטי שהתאונן על שת"ח מפסידים כל שכרם שמחציתם חולקים עם נשותיהם והשאר למי שתומך בהם, ובשו"ת הנ"ל רק חלק על דבריו בענין החלוקה עם אחרים דעכ"פ נשאר לו רביע דהרי אחרי שאשתו לוקחת חצי לוקח התומך רק חצי ממה שנשאר, והחיד"א בראש דוד פ' קדושים בשם מהר"ש פרימו שחילק בין אשתו לחבירו, דאשתו מקבלת שכר מידיה של הקב"ה ורק חבירו התומך בו לוקח מחלקו, וההבדל כיון שהתומך עשה תנאי והסכם אבל לא האשה נולפ"ז אם זבולן לא יעשה תנאי מפורש דינו כאשתו ולפ"ז עדיף לא לעשות תנאי [ובזה פ"י חיד"א פסוק שלנו דלכן ה' צריך זבולן לברכה על שמחה דזבולן דואג כיצד יקבל שכרו אם גם אשתו מקבלת משכר תורתו, האם יטול רק רביע, לזה אמר משה שאין לזבולן לדאוג שחלקו בטוח לקבל מחצה וגם יששכר באהלו היינו אשתו תשמח לתמוך בו שהיא מקבלת מידיה של הקב"ה.

האם שכרו של זבולן תלוי בדרגת הלימוד של

יששכר

עוד הביא חיד"א שם בשם מהר"ש פרימו דכיון דשכרו של זבולן מגיע מיששכר יהי' תלוי בשכרו של יששכר ואם למד שלא לשמה איך יהי' לזבולן שכר, וזה לשיטתו דשכרו של זבולן מגיע מיששכר, ובס' שיחות הח"ח הובא בשם בנו של הח"ח שפעם אחת בעת שבירך הח"ח ברכת המזון נאנח כשהגיע ל"ונא אל תצריכנו וכו' שלא נבוש וכו'" וביאר אח"כ דיש לך עשיר שתמך בת"ח ומגיע לעולם העליון ותובעים אותו על שלא למד,

שלו, אולם בשדי חמד ח"ב מערכה ו' כלל ט"ו הביא בשם ס' דרכי נעם דמי שרואה שע"י עסקו במו"מ יוכל לתמוך באחרים שיצליחו יותר ממנו מותר וכ"פ בערוה"ש סי' רמ"ו וכמו שהבאנו לעיל בשם ספר חסידים ובס' יששכר וזבולן עמ' קכ"ב הביא שכבר נשאל הגר"ח זצ"ל מגביר גדול שתמך בהרבה מוסדות והגיעו לגבורות ורצה להניח כל עסקיו כדי לשבת וללמוד והשיבו הגר"ח שעדיף שימשיך בעסקיו כיון שהרבה תורה תלוי בו ויקבע עיתים לתורה, וכ"ז א"ש ע"פ יסוד הנ"ל דעיקר מצות ת"ת שיתרבה התורה בעולם.

ויש להוסיף עוד יותר ע"פ מה שמבואר באגרו"מ שם דלימוד התורה כולה בכמותה ובאיכותה ובעמקותה הוא כמעט א"א אפי' לאנשים חכמים גדולים ביותר אפי' בזמן הגמ' ואף לדורות הנביאים ויהושע והזקנים לא הי' לרובא דרובא וגם כמעט לכולם שיוכל איש אחד ללמוד כה"ת כולה כשיצטרך גם לעבוד לפרנסתו בשדות וכרמים וכדו' ואף שהם אנוסים מ"מ הא עכ"פ לא הי' שייך ידיעת כה"ת באיש אחד רק להצדיקים בדור המדבר שלא הוצרכו לעבוד כלום לפרנסתם גם לא בבית ולא כשבאו לארץ, ולכן עשו בשביל זה שותפות יששכר וזבולן שיששכר שהי' נפשו חשקה בתורה ביותר יעסוק רק בתורה וזבולן יעסוק בפרנסה כדי שיששכר שלומד תורה יהי' בכוחו ללמוד כה"ת כולה שבכתב ושבע"פ בכמותה ואיכותה ועמקותה שרק ע"י שניהם יתקיים מצוה זו עכ"ד ולפ"ז א"ש דזהו עיקר הגדרת מצות ת"ת דל"ש כלל באופ"א וכ"כ הח"ח בס' חומת הדת נחתמת הספר מאמר שני דכלל הקב"ה כל כלל ישראל במצוה זו דגלוי לפניו ית' דאם לא ימצאו מחזיקי התורה יתמוטט כל הדת כולו ולכן רצה שיהי' לכל ישראל חלק בקדושת התורה ע"ש.

עוד ביאר הג"ר אליהו דיסקין שליט"א במש"כ שמח זבולן בצאתך וישכר באהליך דזבולן ישמח רק בצאתו מן העולם דרק אז יקבל שכר הלימוד ואז ילמדו אתו כל התורה אבל ישכר שמח רק באהליך אבל בצאתו מן העולם יתעצב על שנלקח חלק מהשכר שלו לזבולן.

מה שלומדים עם זבולן בעוה"ב

והנה עצם הדבר שלומדים עם זבולן בעוה"ב כתוב בילקוט ראובני פ' ראה בשם סודי רז"א לבעל הרוקח וכ"כ בספר פרשת דרכים סוף דרוש כ"ד וחיד"א בספרו פני דוד פ' ויחי אות כ"ג ובכתבי הח"ח תורה אור פרק י"א ובאגרותיו אגרת ע"ה ע"י באריכות בס' ובתורתו יהגה עמוד צ"ג וידוע כמה סיפורים ע"ז שהתגלו בחלום וידעו הרבה תורה מאותה התורה שתמכו בו. וביאר

חלקו של יששכר, אלא דלא א"ש לפ"ז אי"ז כ"כ בגדר שותפות ולמה יקבל חלק בדיעת התורה של יששכר, ולמשנ"ת לעיל דעיקר מצות ת"ת מתקיים ע"י שנים א"ש דהשכר מתחלק בשוה וכן מגיע לזבולון לדעת חלק התורה שתמך בו, אולם עדיין לא מוכח שהקב"ה לא ישלם בנפרד לזבולון דיהי' נחשב כאילו למד בעצמו.

שמחת זבולון הוא ענין שמחת תורה

ודברים נפלאים כ' השפ"א סוכות תרל"ד בהא דהודגש השמחה אצל זבולון דע"י התשוקה והשמחה להתדבק בתורה נשאר אח"כ דביקות מעסק התורה, ולכן אף אנשים סוחרים שאינם עוסקים בתורה בכל השנה שמחים בשמחת תורה בתחלת השנה, שזה קובע בלבם שקשה לו לפרוש מד"ת, ובזה מועיל לו שלא ישכח לגמרי אף שעוסק בדברים אחרים, ולכ"כ אצלו שמחה דזה עצה שע"י השמחה קודם שיצא לסחורה ע"י זה יהי' נשמר בצאתו ולכן יש שמחת תורה בתחלת השנה.

השותפות הוא דוקא עם יששכר ולא עם לוי

והנה יל"ע למה נתחדש עיקר הסכם יששכר וזבולון דוקא ביששכר הלא גם לוי עוסק בתורה שהרי הוא זה שנאמר בו יורו משפטיך ליעקב וא"כ בוודאי הי' לו לעסוק בתורה הרבה, ועי' יומא כו. דאין לך צורבא מרבנן בכלל ישראל שלא הי' או משבט לוי או משבט יששכר הרי דשויים הם, ונר' ע"פ מש"כ לעיל בשם אגרו"מ דק' מאוד שיהי' אחד מישראל שידע ממש כה"ת כולה בכמות ובאיכות א"כ הוא נטול כל דאגה ממש כדור המדבר, ולזה ניתן ענין יששכר וזבולון דבזה מתקיים מצות ת"ת בשלימות, א"כ לנתב' לעיל דענין לוי הוא להיות מנהיג ישראל א"כ אין לו זמן לדעת כה"ת כולה ממש רק עליו לדעת ולחזור על כל מה שנצרך להיות מורה לעם, ושאר זמן הוא עסוק בצרכי ציבור, אבל יששכר הוא זה שאין לו שום דבר בעולמו רק לשבת וללמוד יומם ולילה גם כל הסוגיות הקשות בש"ס שאינו נוגע כלל להלכה, ולכן דוקא הוא זה שצריך תמיכה ושותפות כדי שמצות ת"ת יתקיים על ידו בשלימות ולזה הודגש "באהלך" דנמצא כל הזמן באהלה של תורה, וגם בלא"ה מנהיג משבט לוי הרי יש לו משרה כרב קהלה או דיין ופוסק דבלא"ה מקבל שכר כמו פועל אבל יששכר הוא כמו אברך בכולל שאין לו שום משרה ובאם לא יתמכו בו לא יוכל ללמוד.

אוכלים מאכל אחד

עמים הר יקראו שם יזבחו וגו' [שם י"ט]

וברש"י ע"י פרקמטיא של זבולון תגרי עו"כ באים אל ארצו והוא עומד על הספר והם אומרים הואיל ונצטערנו

וטוען הלא תמכתי באותו ת"ח ויתברר שהת"ח לא למד כדבעי אז יתבענו העשיר ויהי' לו בושה גדולה ועצומה, ולזה מתפללים שלא נצטרך לבשר ודם שלא תגיענו בושה ע"ז לעוה"ב.

מאידך פי' החיד"א [בספרו ראש דוד פ' וזאת הברכה] דלזה הי' צריך זבולון ברכה מיוחדת על שמחה לפי שדואג דאם לא ילמד יששכר כדבעי יפסיד שכרו לזה הבטיחו שלא יפסיד שכרו עבור זה, וכ"פ הגה"ק מסאטמאר זי"ע בס' דברי יואל כאן דלכן הוקדם זבולון שהוא יותר מובטח משכרו מיששכר ומיד בצאתו למסחר מקבל שכרו כתורה לשמה, וכ"כ בשו"ת בית שלמה לפרש מש"כ עץ חיים היא למחזיקים בה דלומדים תלוי אם לומדים לשמה דאז זה סם חיים, אבל תומכיה מאושר דלהם זה תמיד סם חיים, ובשו"ת אפרקסטא דעניא ח"א סי' נ"ז פי' בזה מש"כ שלום רב לאוהבי תורתך אלו מחזיקי תורה שאין להם מכשול כלל גם בלומדים שלא לש"ש יקבלו שכרם משלם, וכ"כ חת"ס [פ' אמור כ"א ז'] דוודאי הוא כן כי מאי הו"ל למעבד ולמה יפסיד ומהרי"ט אלגזי בספרו קדו' יו"ט דף פג. כתב כן לענין נשות ת"ח.

ובס' שמח זבולון פרק ו' כ' דזה תלוי איך פועל הסכם יששכר וזבולון דד' הר"ש פרימו דע"י התנאי הו"ל כגדר מכירה בשכר מצוות לפני שעשאו, וכן מבואר בשו"ת אבקת רוכל למרן הב"י סי' ב' דהוי ממש בגדר מכירת שכר עסק תורתו והותר לו לעשות זה כדי שיוכל ללמוד ואז נחשב ליששכר כאילו למד רק חצי יום דחצי היום מכר לזבולון. ובס' ראשון לציון לאור החיים הק' יו"ד רמ"ט סקט"ז בהא דיכול לנדור צדקות לע"נ המתים הוכיח מהסכם יששכר וזבולון דאפשר להעביר שכר מצוה לחבירו, [ובענין שכר מצוה ידוע הסיפור על הגר"א שקנה אתרוג בתמורה לשכר המצוה, ובשעת המלחמה הי' עובד ה' גדול שראה אצל איש פשוט כזית מצה והפציר בו שיתן לו בתמורה שהוא יקבל שכר המצוה ואותו עובד נהרג וחבירו נשאר בחיים, ואחר המלחמה התגלה לו בחלום שיוותר לו על השכר והתייעץ עם אדמו"ר ממחננוקה זי"ע שיעץ לו לוותר כיון שהוא עדיין בחיים מבואר דשפיר מהני מכירת שכר המצוה עכ"פ לפני שעשאו, אולם בשו"ת מהר"ם אלשאקר סי' ק"א בשם רב האי גאון דא"א למכור שכר מצוות וכ"ה ד' הנצי"ב בשו"ת משיב דבר ח"ג סי' י"ד דל"ש בשום אופן למכור שכר המצוה גם לפני שעשאו דהו"ל דבר שלא בא לעולם, רק בלימוד תורה דבלי החזקתו לא יוכל ללמוד במנוחה נמצא דהחזקתו גורם הלימוד בזה שייך להתנות מקודם, ובמהרי"ט אלגזי שם דלענין החזקת תורה הו"ל בגדר שותפות ובזה אין חסרון דדשלב"ל כמבואר בשו"ע חו"מ סי' קע"ו ס"ג] וא"כ הכל תלוי בשכרו של יששכר.

אבל לד' האגרו"מ בתשובה הנ"ל מבואר דמעלת מחזיק ת"ח הוא מדין צדקה לעני ת"ח וזה בגדרי צדקה דדוקא עני ולא יותר מחומש וצדקה כזו מעלתו כ"כ ששכרו כמו לימוד תורה ולפ"ז מקבל השכר מהקב"ה ולא נגרע

כיון דאשתני דנכתב בדמע אשתני. [היינו שעושים בו היכר-
ר"ן מגילה כ: מדפי הרי"ף]

העתקנו ד' הגמ' לפי הגירסא שלנו וע"פ פירש"י וכן
הביא הריטב"א בב"ב בפ"ב ב' והוסיף דמשה ה' חוזר על
הפסוק קודם שיכתבנו מרוב חבה כדי שלא יטעה בה
מכאן ואילך הקב"ה אומר ומשה כותב בדמע היינו שהי'
כותב ובוכה ולא הי' אומר מרוב צער ומבואר דעצם
מעשה כתיבה הי' כרגיל רק שלא הי' אומר. והביא עוד
גירסא דהקב"ה אומר ומשה כותב ומכאן ואילך הקב"ה
אומר ומשה כותב בדמע, ועיקר ההפרש דראשונים
נכתבו בדיו ואחרונים בדמע [וא"כ ליכא דין אמירה
כלל] נמצא לגירסא שלנו עצם הכתיבה הי' כרגיל רק
שבכה בשעת הכתיבה, ולא הי' אומר, ולפי' ב' עצם
הכתיבה הי' בדמעות, אולם בד' רש"י גופא הי' אפשר
להבין דהי' כאן שני שינויים א: דעצם הכתיבה הי'
בדמע ב: שלא אמר אחרי מרוב צער.

ולד' רש"י מנחות וריטב"א הנ"ל יוצא דטעם האמירה
לפני הכתיבה הוא כדי שלא יטעה הכותב, והראי' מברוך
הי' שלא אמר לפני שכתב, אולם לד' רש"י בב"ב מבואר
דמברוך יש ראי' להא דמשה כתב מפי הקב"ה דכן התם
כתבו ברוך מפי ירמיהו. ובתוד"ה ומשה כותב כ' דמכאן
חומרא לכותבי סת"ם שצריכים לומר לפני שכותבים,
ואמר הגרי"ז⁵⁹ דבהכרח דזה רק חומרא דאל"כ גם
בשמונה פסוקים הי' צ"ל כן.

ביאור הא דיחיד קורא אותם

ובביאור הא דיחיד קורא אותן נחלקו הראשונים דד'
רש"י שאדם אחד קוראן ואין אדם אחר מפסיק בינתיים,
ותו' בשם ה"ר משולם שלא יקרא ש"ץ עמו והק' ר"ת
דבזמן הגמ' עדיין לא הי' בעל קורא נפרד, וד' הרמב"ם
פי"ג מתפלה ה"ו דאפשר להקל ולקוראם בפחות
מעשרה ופי' הא דאשתני היינו כיון שמשמעם אחר
מיתת משה [וראב"ד חולק דזה ענין זרות והבין הכס"מ דקו'
איך יתכן דלא נשאר מנין ולזה תי' שיצאו חלק מהם] וצ"ע הרי
סו"ס זה חלק מקריה"ת דצריך עשרה ומאי איכפ"ל
שנכתב ע"ש מיתת משה הרי יש עוד פסוקים שנכתבו רק
ע"ש העתיד [עי' שמות ט"ז ל"ה ובנ"י אכלו את המן ארבעים
שנה עד בואם אל ארץ נושבת] וא' כתב אל מרן הגרי"ז
דכוונת הרמב"ם הוא דכיון דמשמען אחר מיתת משה
לא נעשה תורה בשעת כתיבה עד שמת, ולא נודע אם
הגרי"ז קיבלו.

עד כאן נלך עד ירושלים ונראה מה יראתה של אומה זו
ומה מעשי', והם רואים כל ישראל עובדים לאלוה אחד
ואוכלים מאכל אחד לפי שהעו"כ אלוהו של זה לא
כאלוהו של זה ומאכלו של זה לא כמאכלו של זה
ומתגייירין שם שנא' שם יזבחו זבחי צדק.

וצ"ב דבשלמא מה שמתפעלים מאל אחד א"ש אבל
איזה התפעלות יש ממאכל אחד מה איכפ"ל אם כל אחד
אוכל מאכל אחד, וגם בכלל מה הכוונה מאכל אחד,
וי"א דהכוונה ע"פ הלכות כשרות שכולם אוכלים רק
בכשרות ולכן כאו"א יכול לאכול אצל חבירו וצ"ב דגם
אצל הגוים יכול כ"א לאכול אצל חבירו כיון שאין להם
כשרות, וגם דאחד משמע אותו סוג אוכל ואיזה
התפעלות יש בזה.

הגעפילטע פיש החזיר בתשובה

והנראה בעז"ה ע"פ מה שמסופר על א' מעולי רוסיה
שלא ידע מיהדות כלום, וכשהתחיל להתקרב ליהדות
הזמינו אחד לסעודת שבת, וכיון שראה ואכל את
הגעפילטע פיש, פתאום נזכר מילדותו איך שאמו הי'
מכינה מאכל זה לליל שבת גם שלא שמרו על שום דבר
מחמת פחד הקפידה אמו לפחות על מאכלי שבת ועי"ז
חזר בתשובה. הרי לן שמהאכלים המיוחדים של כלל
ישראל, יש בכוחם להחזיר אדם לתשובה, וזה רק כיון
שכל כלל ישראל אוכלים אותו סוג אוכל בש"ק, וכמו
שכאו"א אוכל טשולנט גם שיש כמה וכמה סוגים בכל
העדות, מ"מ שם חמין וטשולנט אחת היא, ולכ"א
מישראל יש הרגשה של התרוממות באכלו מאכלים אלו
בש"ק, וזה שבח גדול ועצום לכלל ישראל עד שמכוחה
באים הגוים להתגיייר.

מי כתב שמונה פסוקים אחרונים בתורה

וימת שם משה וגו' [ל"ד ה']

בגמ' ב"ב טו. ומנחות ל'. פריך אפשר משה חי וכתב
וימת שם משה, אלא עד כאן כתב משה מכאן ואילך
כתב יהושע בן נון דברי רבי יהודה [וכ"ה סתימת הברייתא
בב"ב שם יהושע כתב ספרו ושמונה פסוקים שבתורה] א"ל ר"ש
אפשר ס"ת חסר אות אחת וכתוב לקוח את ספר התורה
הזה וגו' [ולא ר"ל דהפסוק ע"ש העתיד אבל לר' יהודה הפסוק
ע"ש העתיד- ע"פ תוד"ה מכאן ושטמ"ק סקכ"ג] אלא עד כאן
הקב"ה אומר ומשה אומר וכותב מכאן ואילך הקב"ה
אומר ומשה כותב בדמע [ולא אמר מרוב צער- רש"י]
וכמ"ש לענין ברוך בן נרי' שאמר להם ברוך מפיו יקרא
אלי את כל הדברים האלה ואני כותב על הספר בדיו [ולא
הי' אומר אחריו משום שקינות הי' רש"י] ואמרי' שם דח'
פסוקים אלה יחיד קורא אותן בבית הכנסת אפי' לר"ש

⁵⁹ כל מה שנכתב כאן בשם רבותינו לבית בריסק הוא ע"פ מה שראיתי
בשיעורי הגר"א סולובייצק שליט"א על מס' מנחות.

פסוקים אלו היו ככתובים שניתן ע"מ לכתוב

מיד

עוד פי' הגר"ז בד' הגמ' בהקדם הא דאומר וכותב, דאומר הוא דבר בפנ"ע ולא כהיכי תמצוי לכתובה אלא דמשה רבינו הי' נביא לאמר התורה וללמדה בפה וגם הי' נביא להיות כותב התורה, וא"כ י"ל דבזה חלוקים ח' פסוקים משאר התורה דהני פסוקים לא ניתנו לו כדי לאמרו רק כדי לכתבו, והשווה למה שחילק הגר"ח בין נביאים לכתובים דנביאים ניתן הנבואה כדי להגיד לבנ"י ואח"כ לכתוב ובזה נגמר הנבואה, אבל כתובים ניתן כדי לכתוב ואח"כ להגיד מתוך הכתב כמו שהי' בברוך. ולזה השווה הגמ' הח' פסוקים להמעשה עם ברוך לומר דהני ח' פסוקים הי' כמו בברוך שהי' העסק שם מגילת איכה שהוא מכלל הכתובים ולכן צווה לו ירמי' שיכתבנו ורק אח"כ לקרוא מתוכו. ולכן בח' פסוקים אלו הי' משה כותב מיד. [לענין זה הי' כמו כתובים לכתוב מיד ולא להגיד את זה אח"כ] [ועי' רמב"ן בהקדמתו לתורה דדרך כתיבת התורה ע"י משה הי' מפיו של הקב"ה כסופר המעתיק מספר קדמון ולכן לא כתוב בתחלת התורה וידבר ה' וגו' והשווה לברוך ואין כוונתו שלא הי' אמירה באמצע אלא כוונתו לצורת הכתיבה אח"כ]

הקושיות בד' הגר"ח בהבדל בין נביאים

לכתובים

וד' הגר"ח צע"ט הרי בנביאים יש הרבה סיפורים ומהיכי תיתי הי' שם אמירה ורק באותם שניתן להגיד לישראל י"ל כן, וכן בכתובים יש שיר השירים משלי וקהלת שאמרו שלמה בשעתו ונכתבו רק אח"כ ע"י חזקי' וסייעתו, עוד נתקשה הגר"ד בן הגר"ז טובא בד' הגר"ח דא"כ דאמירה דכתובים הוא גמר הנבואה הו"ל לירמי' בעצמו לאמרו מתוך מגילת איכה ואיך אמרו ברוך הלא לא הי' נביא כמבואר בירמי' פרק מ"ה [וצ"ל דמה שנמנה כנביא ברש"י מגילה יד. הי' רק אח"כ] והק' כן לאביו הגר"ז והסכים שקשה, והגר"ד הציע לו"ד הגר"ח דבכתובים נגמר הנבואה בכתיבה גרידא, והא דברוך קרא המגילה הי' סתם ככל קריאת המגילה בעלמא שמא ישובו [והסכים הגר"ז שכך צ"ל אלא שהגר"ח לא אמר כן] והשווה לד' אבודרהם ורי"ץ גיאנות בביאור שינוי הלשון בתפלות ר"ה דבפסוקי נביאים אומרים וע"י הנביאים כ' לאמר ובפסוקי כתובים כ' ובדברי קדש כ' לאמר ופירשו דנביאים ניתן בשליחות לאמרו לישראל אבל כתובים רק ניתנו ברוה"ק ופי' הגר"ד דכוונתם לחילוק הנ"ל דכתובים ניתן ליכתב והנבואה נגמר ע"י כתיבה לבד. [אולם בלשונם מ' דההבדל אם נאמר בנבואה או ע"פ רוח"ק]

והנה לעיקר ד' הגמ' שטען ר"ש דלא יתכן לומר לקוח את ספר התורה הזה כשחסר אות אחת ולזה ס"ל לר"ש

דמשה כתבו בדמע והבאנו ב' פירושים אי הי' חסר רק האמירה או שעצם הכתיבה הי' רק בדמע או שני השינויים יחדיו, צ"ב דבכ"ז לא יתיישב איך יכתוב משה מה שעדיין לא הי' ובח"א מהרש"א בב"ב שם נקט דהי' שני שינויים ולכן לא מחזי כשיקרא כיון דלא אמרה בשעת כתיבה כשאר התורה וגם עצם הכתב לא הי' כתב גמור דהו"ל כרוק דמבואר בגיטין יט. דלא נחשב כתב, ולהכי לא מחזי כשיקרא, ובדרשות חת"ס ס: שכו. ובהגהותיו לרא"ש פסחים פ"י סי' י"ג כ' בשם רמ"ע דכיון שכתבו בדמעות ל"ה כתב המתקיים ולכן הי' יכול לכתבו גם שהי' בשבת אלא דא"כ לא הי' ס"ת כשר ועמד בזה השאלת יעב"ץ ח"א סי' ל"ג.

והגר"א באדרת אליהו פי' דמע מלשון דימוע והיינו שלא הי' כתוב תיבות כמו שיש לנו רק בעירבוב האותיות וכמו שהי' כ' התורה לפני המלאכים לפני בריאת העולם, ועדיין ק' דאיך יכול לומר לקוח את ספר התורה הזה וכי רק בחסר אות אינו יכול לומר אבל בנכתב שלא כסדר לא, הלא גם בנכתב שלא כסדר ס"ת פסול הוא.

ענין כתיבה בדמע דע"י הבכי נחשב כאילו

משה חי

והנראה בעז"ה בביאור ענין הדמעות דמשה לא הי' בוכה על עצמו, דכל כוונת משה תמיד הי' עבור כלל ישראל וידע שע"י מיתתו יומשך שכלל ישראל יחטאו וכמ"ש אחר הפסוק לקח את ספר התורה הזה [לעיל ל"א כ"ן] כי אנכי ידעתי את מריך וגו' הן בעודני חי עמכם היום ממרים הייתם עם ה' ואף כי אחרי מותי וגו' כי ידעתי אחרי מותי כי השחת תשתון וגו' וא"כ עיקר תקנתם יהי' עד כמה שימשיכו כוחו של משה ויהי' כאילו הוא חי, וזה ע"י שבוכים על מיתתו דזה גופא מהווה שייכות למשה ונחשב כאילו הוא חי ביניהם ואז לא יחטאו, ואם הי' נכתב על ידו בדיו הי' מהווה סימן לקביעות מוחלט דע"ז מורה הכתיבה, [אולם בדרשות חת"ס שכו: כ' להיפך דכתיבה מורה על אפשרות הביטול ודמעות מורה על מחשבה של"ש להתבטל עי"ש] אבל עי"ז שלא נכתב ע"י משה רק בצורה של דמעות לכן גם כשנכתב אח"כ בצורה קבועה ע"י יהושע, מ"מ יש לנו כח להחיות כוחו של משה תמיד ע"י שאנו משתוקקים אליו ובוכים על פטירתו, וזה גופא אמר להם משה לקוח את ספר התורה הזה דייקא שנכתב בצורה של דמעות דע"י שתבכו עלי יהי' נחשב כאילו אני חי עמכם. ולזה כ' באמת בפסוקים אלו ויבכו בנ"י וגו'. ובזה א"ש דח' פסוקים אלו יחיד קורא אותו וגם בפחות מעשרה לד' הרמב"ם להורות על ענין אבילות שנא' בו אבל יחיד עשי לך שזה להורות שיש לנו לקרוא פסוקים אלו בצורה של צער והשתוקקות למשה רבינו רבן של ישראל.

וראה מש"כ בעניני שמחת תורה דעיקר ענין קריאת פ' וזאת הברכה הוא להמשיך כוחו של משה לדורות ולכן מפטירין בשמחת תורה דברי ה' אל יהושע שהורה לו להתחזק מאד בשמירת תורת משה עבדו ע"ש.

קברו של משה מפקיע הרגשת פריקת עול

ויקבור אותו בגי מול בית פעור: [שם ו']

בתוס' סוטה יד. ד"ה מפני מה עמ"ש בגמ' שם מפני מה נקבר מול בית פעור כדי לכפר על מעשה פעור, הביאו מדרש דבכל שנה בזמן חטא פעור רוצה לעלות לקטר עד שרואה קברו של משה ושוקע ע"ש. וביאר דו"ז הג"ר בצלאל זצ"ל⁶⁰ ע"פ ד' הגר"ח שמואלביץ דע"ז של פעור הי' לפרוק מסוה הבושה מעל פניו ולהיות במצב של הפקרות, וא"כ י"ל דהעצה נגד זה הוא קברו של משה, דאיתא בזה"ק שלא נודע מקום קבורתו כיון שלא קבור כלל אלא נמצא בינינו בכל דור ודור, ועל משה הרי נאמר כל ביתי נאמן הוא, והי' עבד נאמן וכ"ז היפך ענין פריקת עול, והרגע שהפעור רואה קברו של משה היינו שהבן תורה לומד ועוסק בתורת משה ואינו מתעניין בדברים אחרים מיד שוקע.

ל"ש להיות יותר עניו ממש

ולא קם נביא עוד בישראל כמשה וגו' [שם י']

הנה בפ' בהעלתך העידה התורה שהאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר ע"פ האדמה. וק' איך יתכן שיהי' כתוב בתורה משהו להפקיע הבחירה מכל אדם שלא יהי' יותר עניו ממש רבינו, ותי' מו"ז הג"ר יעקב סניידערס זצ"ל⁶¹ דכיון דכ' כאן שלא קם נביא עוד בישראל כמשה א"כ בענין נבואתו לא יתכן כלל שיהי' אחד יותר ממש רבינו, וא"כ יש לו סבה להתגאות יותר מכל אדם, ואם אעפ"כ הוא עניו א"כ לא יתכן עניו יותר ממנו.

⁶⁰ בצל הקודש ע' ע"ז בשם הג"ר שמעון הירשלו זצ"ל שאמר ככלות השבעה על דו"ז בביה"כ דגייטסהעד.

⁶¹ זכר זאת ליעקב ע' ק"י.